

Næringsutvikling og attraktivitet Hordaland

KNUT VAREIDE OG HANNA NYBORG STORM

TF-notat nr. 31/2010

TF-notat

Tittel:	Næringsutvikling og attraktivitet i Hordaland
TF-notat nr:	31/2010
Forfatter(e):	Knut Vareide
Dato:	20. desember 2010
Gradering:	Åpen
Antall sider:	69
Framsidedfoto:	
ISBN:	978-82-7401-394-0
ISSN:	1891-053X
Pris:	160,-
	Kan lastes ned gratis som pdf fra telemarksforskning.no

Prosjekt:	Attraktivitet langs tre dimensjoner
Prosjektnr.:	20100820
Prosjektleder:	Knut Vareide
Oppdragsgiver(e):	Hordaland fylkeskommune

Resymé:

Dette notatet er en analyse av næringsutvikling og attraktivitet i Hordaland. Først beskrives utviklingstrekk i Hordaland med hensyn til befolkning og arbeidsplasser. Deretter beskrives utvikling i næringslivet gjennom NæringsNM, som måler nyetablering, vekst og lønnsomhet i næringslivet. I den siste delen av notatet presenterer vi to modeller for å analysere attraktivitet. Attraktivitetsbarometeret, som vi tidligere har utviklet, er en metode for å måle attraktivitet som bosted. Dernest presenterer vi en nyutviklet analysemodell som vi har kalt Attraktivitetspyramiden. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell hvor regioners utvikling forklares av tre typer attraktivitet. Det er attraktivitet som bosted, attraktivitet som besøkssted og attraktivitet for bedrifter i basisnæringer.

Telemarksforskning, Boks 4, 3833 Bø i Telemark. Org. nr. 948 639 238 MVA

Forord

Denne rapporten er dels en videreføring av tidligere næringsanalyser, og dels en helt ny analysemetode kalt Attraktivitetspyramiden.

Utviklingen i Hordaland blir i denne rapporten beskrevet i fire kapitler. I de tre første kapitlene vil en kjenne igjen tema og indikatorer fra tidligere næringsanalyser. Først ser vi på utviklingen med hensyn til befolkning og arbeidsplasser. Deretter beskrives utviklingen i næringslivet gjennom NæringsNM. Attraktivitetsbarometeret i kapittel 3 beskriver steders attraktivitet for bosetting.

I det siste kapitlet i rapporten presenterer vi for første gang en ny analysemetode for å forklare vekst og nedgang i regioner: Attraktivitetspyramiden.

Attraktivitetspyramiden handler om at steders utvikling er et resultat av stedenes attraktivitet på tre områder: Attraktivitet for bedrifter i basisnæringer, attraktivitet for besøk og attraktivitet som bosted. Hordaland har blitt analysert med hensyn til sin attraktivitet på disse tre områdene.

Oppdragsgiver for denne analysen er Hordaland fylkeskommune.

Metodeutviklingen til Attraktivitetspyramiden er delvis finansiert av Oslofjordfondet, som har som formål å styrke forskning for regional innovasjon og utvikling.

Bø, 29. 12 2010

Knut Vareide
Prosjektleder

Innhold

1. Befolkning og arbeidsplasser	7
2. NæringsNM	22
3. Attraktivitetsbarometeret	39
3.1 Hva forklarer bostedsattraktivitet?.....	42
4. Attraktivitetspyramiden	45
4.1 Besøksnæringer.....	47
4.2 Basisnæringer	50
4.3 Bosted	53
4.4 Profiler	54
4.5 Attraktivitet og utvikling.....	60
4.6 Samlet attraktivitet	65
4.7 Samlet attraktivitet for fylkene.....	66
4.8 Samlet attraktivitet for regionene	67
4.9 Samlet attraktivitet i kommunene.....	68

Sammendrag

Denne rapporten er en analyse av næringsutvikling og attraktivitet i Hordaland. Første del tar for seg de generelle utviklingstrekkene med hensyn til befolkning, arbeidsplasser og næringsliv. Deretter har vi analysert Hordalands attraktivitet for bosted, bedrifter og besøk.

Hordaland har hatt en vekst i folketallet på over ti prosent fra 2000 til 2010. Hordaland har et høyt fødselsoverskudd og stadig økende innvandring. Det er imidlertid liten netto innflytting fra andre fylker, og i enkelte år har det vært netto utflytting fra Hordaland til andre fylker.

Arbeidsplassutviklingen i Hordaland har også vært sterkere enn ellers i landet. Hordaland har hatt en vekst i antall arbeidsplasser på 16,2 prosent, mens veksten på landsbasis har vært 10,4 prosent. Hordaland har hatt mye høyere vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet enn ellers i landet. Veksten i antall arbeidsplasser i det offentlige er som ellers i landet. Mye av årsaken til den sterke veksten i næringslivet er at industrien i Hordaland har hatt vekst. Dette er en kontrast til de fleste andre fylker, som stort sett har hatt nedgang i antall arbeidsplasser i industrien. Det er store regionale variasjoner mellom regionene i fylket. Øygarden og Sotra har landets høyeste arbeidsplassvekst, mens Hardanger og Osterfjorden har hatt nedgang i folketallet etter 2000.

Bedriftenes utvikling analyseres i NæringsNM, som måler bedriftenes lønnsomhet, vekst og nyetableringer. Næringslivet i Hordaland utvikler seg svært bra i forhold til næringslivet ellers i landet. Både vekst, lønnsomhet og antall nyetableringer i fylket var på et høyt nivå i 2009. Samlet sett kom Hordaland på tredje plass i NæringsNM for 2009, etter Oslo og Rogaland.

Attraktivitetsbarometeret, som måler regionens tiltrekningskraft på innflyttere etter at det er korrigert for virkningen av arbeidsplassveksten, viser at regionene i Hordaland er ganske ulike med hensyn til bostedsattraktivitet. Bergen og Askøy og de nærmeste omkringliggende regionene har vært svært attraktive som bosted. Hardanger og Sunnhordland har vært lite attraktive som bosted.

I siste del av denne rapporten ser vi på attraktivitet langs de tre dimensjonene besøk, bedrifter og bosetting.

Det er stor variasjon mellom kommuner og regioner i Hordaland når det gjelder stedenes profil med hensyn til de tre attraktivitetsdimensjonene. Voss og Bergen og Askøy er besøksregioner. Øygarden og Sotra, Bjørnefjorden, Osterfjorden og Nordhordland er bostedsregioner. Sunnhordland og Hardanger er bedriftsregioner.

Voss og Øygarden og Sotra har begge fått vekstimpulser fra besøksattraktivitet de siste ti årene. Det er imidlertid bedriftsattraktiviteten som har betydd mest. Regioner som Øygarden og Sotra, Nordhordland og Bergen og Askøy er blant de ti regionene i landet med best utvikling i basisnæringene de siste ti årene. Hardanger og Osterfjorden er på den andre enden av skalaen, blant regionene med størst nedgang i basisnæringene.

Når vi ser på samlet attraktivitet, har Hordaland tre regioner blant de ti regionene i landet med høyest samlet attraktivitet. Det er Øygarden og Sotra, Bjørnefjorden og Nordhordland. Bergen og Askøy gjør det også bra som nummer 14. Voss, Sunnhordland og Osterfjorden har samlet sett vært litt under middels. Hardangerregionen har hatt den klart svakeste utviklingen, ettersom alle de tre attraktivitetsdimensjonene har utviklet seg negativt samtidig.

Innledning

Denne rapporten er bygd opp i fire hovedkapitler som har som hensikt å beskrive næringsutvikling og attraktivitet i Hordaland.

Figur 1: Rapportens innhold.

I det første kapitlet presenteres statistikk over hovedtrekkene i befolkningsutviklingen og utviklingen av arbeidsplassene. Dette er de aller viktigste størrelsene for beskrivelse av regional utvikling.

I kapitlet om NæringsNM analyseres næringslivets utvikling på bakgrunn av nyetableringer, lønnsomhet og vekst. Dette er tre faktorer som til sammen gir en pekepinn på hvor godt næringslivet i regionene gjør det sammenliknet med næringslivet i andre regioner. Regioner som gjør det godt i NæringsNM har en tendens til også å ha høyere vekst i antall arbeidsplasser, men det finnes unntak.

Attraktivitetsbarometeret, som blir beskrevet i kapittel 4, har til hensikt å måle attraktiviteten som bosted i kommuner og regioner. Me-

toden er basert på nettoflyttingen. Noen steder trekker til seg mer innflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, og slike steder vil få vekst på grunn av høy bostedsattraktivitet.

I det siste kapitlet presenterer vi en ny modell kalt Attraktivitetspyramiden. I denne modellen defineres tre typer attraktivitet: Attraktivitet som bosted, attraktivitet for besøkende og attraktivitet for bedrifter. Attraktivitetspyramiden er en modell for å forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre har nedgang. Attraktivitetspyramiden vil dermed gi analyser og forklaringer på den utviklingen som blir presentert i det første kapitlet om befolkning og arbeidsplasser. Attraktivitetspyramiden er også et verktøy for å utvikle strategier for steders utvikling.

1. Befolkning og arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi beskrive hovedtrekk i befolkningsutviklingen og arbeidsplassutviklingen¹. Befolkningsutviklingen i en region vil være et resultat av den samlede utviklingen i en region. En positiv befolkningsutvikling skaper vekst, men befolkningsveksten kan også være et barometer for at regionen er i en positiv utvikling. Regioner som har god næringsutvikling og som er gode bosteder, vil få en positiv befolkningsutvikling. Vekst i arbeidsplasser har tradisjonelt vært det viktigste virkemidlet for å få til vekst i folketallet. Vekst i arbeidsplasser er også et mål i seg selv for de fleste regioner.

Befolkningsutviklingen i Hordaland

Folketallet i Hordaland har økt jevnt siden 50-tallet. Det har vært befolkningsvekst hvert eneste år. Det var sterk vekst på 50- og 60-tallet, men lavere vekst på slutten av 70-tallet og begynnelsen av 80-tallet. De siste årene har det vært sterk vekst i folketallet, og spesielt de tre siste årene har det vært rekordhøy vekst.

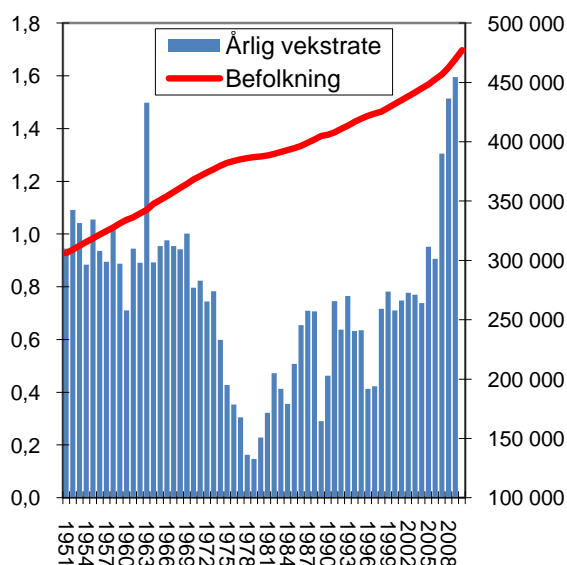
I 2009 økte folketallet i Hordaland med 7494 personer. Befolkningsveksten tilsvarte 1,6 prosent av folketallet.

Hordalands andel av befolkningen

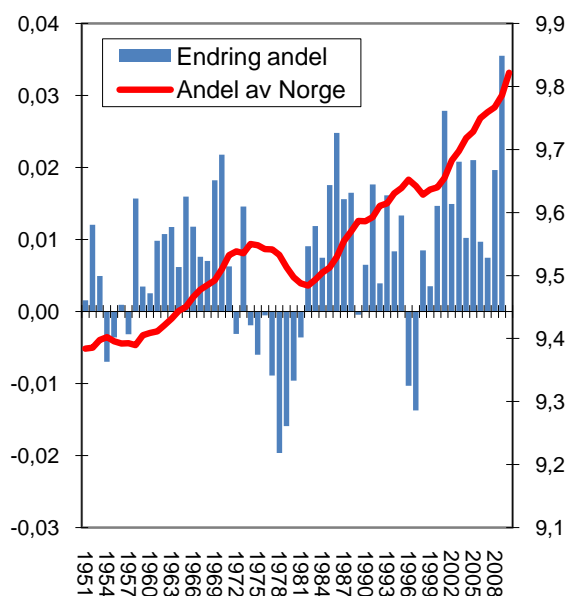
En annen måte å måle folketallsutviklingen, er å se på et områdes andel av befolkningen på landsbasis. Befolkningen i Norge har økt i hele perioden, slik at et område med stabil befolkning vil få en stadig mindre andel av landets befolkning.

Hordalands andel av befolkningen økte på 60-tallet, men hadde en nedgang på 70-tallet. Fra 80-tallet og fram til i dag har Hordaland stadig fått en større andel av folketallet i landet.

Hordalands befolkning utgjorde i 1951 omtrent 9,4 prosent av den totale befolkningen, mens den i 2010 var økt til 9,8 prosent.

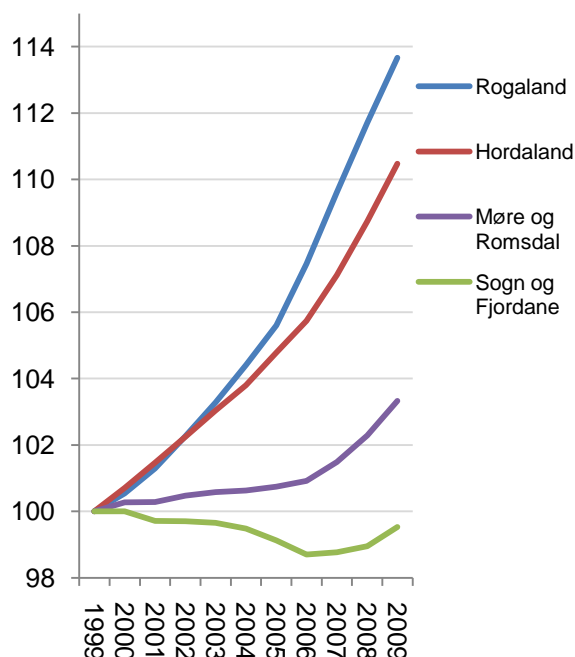
Figur 2: Folketallet (høyre akse) og årlige vekstrater i prosent (venstre akse) for Hordaland.

Figur 3: Hordalands andel av befolkningen i Norge i prosent (høyre akse), samt årlige endringer i denne andelen (venstre akse).

Hordaland sammenliknet med andre fylker

Det er store forskjeller mellom fylkene på Vestlandet. Rogaland og Hordaland har hatt en vekst som er godt over landsgjennomsnittet, mens Sogn og Fjordane har hatt nedgang i folketallet. Rogaland er det fylket som har hatt den sterkeste utviklingen på Vestlandet. Hordaland har også hatt god vekst, og har hatt vekst med over ti prosent.

Figur 4: Befolkningsutviklingen i fylkene på Vestlandet, indeksert slik at nivået i 2000=100.

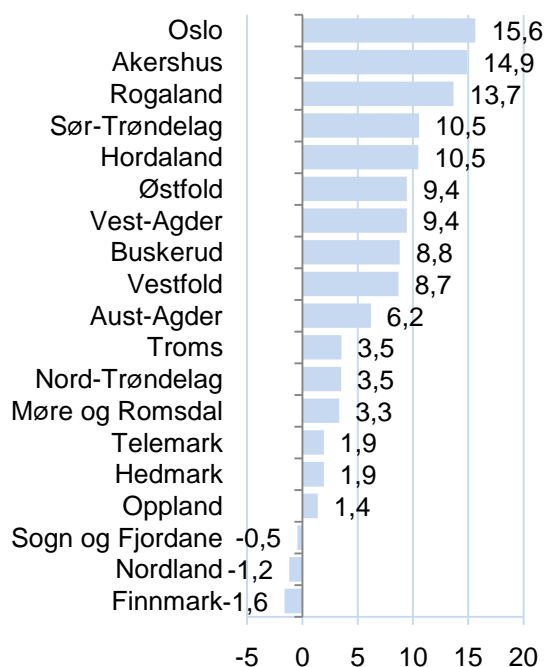
Befolkningsvekst i fylkene

I figur 5 ser vi en oversikt over veksten i alle fylkene fra 2000 til 2010.

Oslo og Akershus har hatt den sterkeste veksten. Vi skal senere se at dette er et område som har vært attraktivt for bosetting. Rogaland har hatt den tredje høyeste veksten. Befolkningsveksten i Rogaland synes å komme av en sterk næringsutvikling og vekst i antall arbeidsplasser.

Hordaland har hatt den femte sterkeste veksten i landet siden 2000. Folketallet har vokst med 10,5 prosent i perioden. Dette er nesten like stor vekst som Sør-Trøndelag, som kom på fjerdeplass av fylkene.

De fylkene som har sterkest vekst er fylkene rundt de fire største byene; Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim.

Figur 5: Befolkningsveksten i fylkene fra 2000 til 2010.

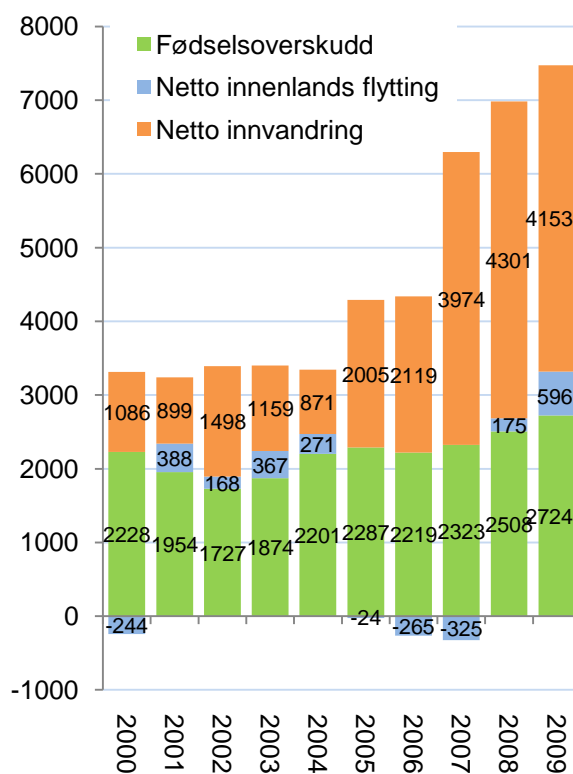
Befolkningsendringer, dekomponert for Hordaland

I figur 6 er befolkningsendringene i Hordaland i årene 2000-2009 brutt ned på fødselsoverskudd, som er antall fødte minus døde, netto innenlands flytting og netto innvandring fra utlandet.

Vi kan se at Hordaland har hatt et stort fødselsoverskudd i alle årene, som har bidratt til en positiv befolkningsutvikling. Fødselsoverskuddet har økt de siste årene, og i 2009 ble 2 724 flere født enn døde i Hordaland.

Innvandringen til Hordaland har vært økende de siste årene. I de tre siste årene har rundt 4 000 personer kommet fra utlandet og bosatt seg i Hordaland.

Det har nærmest vært balanse i flyttestrømmen i Hordaland de siste årene. Det har vært netto innflytting i seks av de ti siste årene. Antallet som har flyttet inn og ut i netto er beskjedent sammenliknet med de andre komponentene. Nettoinnflyttingen i 2009 er den største i perioden, da flyttestrømmen viste 596 personer i pluss.

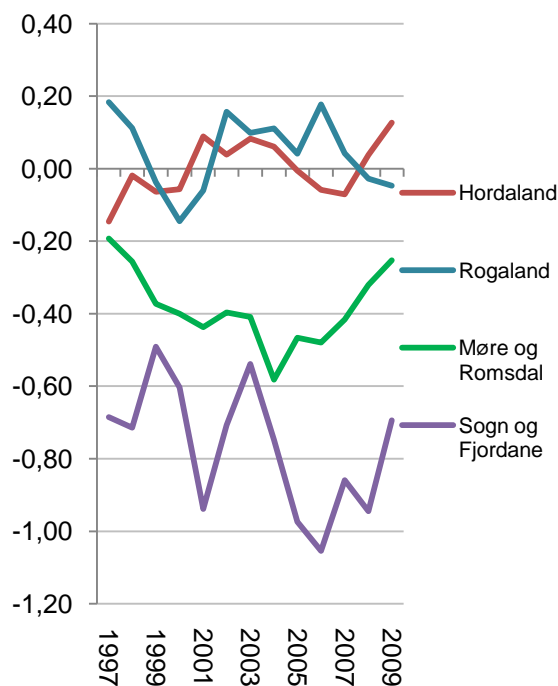
Figur 6: Fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlandsk flytting i årene 2000-2009 i Hordaland, antall personer.

Nettoflytting i Hordaland

Hordaland har hatt god flyttebalanse sammenliknet med mange av nabofylkene. I 2009 er nettoflyttingen den høyeste av fylkene på Vestlandet.

Rogaland og Hordaland har byttet på å ha sterkest flyttebalanse, og Rogaland hadde høyest nettoflytting i perioden 2002-2007. I 2009 fikk Hordaland netto innflytting mens Rogaland hadde en negativ flyttebalanse.

Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane har hatt en netto utflytting alle år, og har en betydelig dårligere flyttebalanse enn Hordaland og Rogaland.

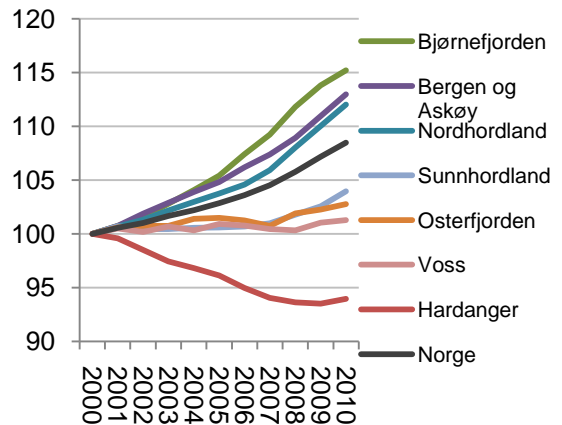
Figur 7: Nettoflytting innenlands i prosent av folketallet i perioden 1997-2009 for Hordaland og nabofylkene.

Regionale variasjoner

Det er store variasjoner i befolkningsutviklingen i de ulike regionene i Hordaland. Bjørnefjorden, Bergen og Askøy og Nordhordland har hatt god vekst. Disse tre regionene har hatt en vekst på mellom 12 og 15 prosent. Dette er sterkere enn landsgjennomsnittet.

Sunnhordland, Osterfjorden og Voss har hatt vekst i folketallet, men en god del underlandsgjennomsnittet. Sunnhordland og Osterfjorden har hatt en god vekst de siste årene, og har økt folketallet med fire og tre prosent siden 2000. Voss hatt ganske stabilt folketall i hele perioden, og har bare vokst med en prosent.

Hardanger har hatt en ganske kraftig nedgang i folketallet. Regionen har mistet over seks prosent av folketallet det siste tiåret.

Figur 8: Utvikling av folketallet i regionene i Hordaland og i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Variasjon mellom kommuner

Det er også ganske stor spredning når det gjelder utvikling i de enkelte kommunene i Hordaland.

Mange kommuner har sterk vekst. Elleve kommuner er blant de 100 kommunene med sterkeste vekst i landet.

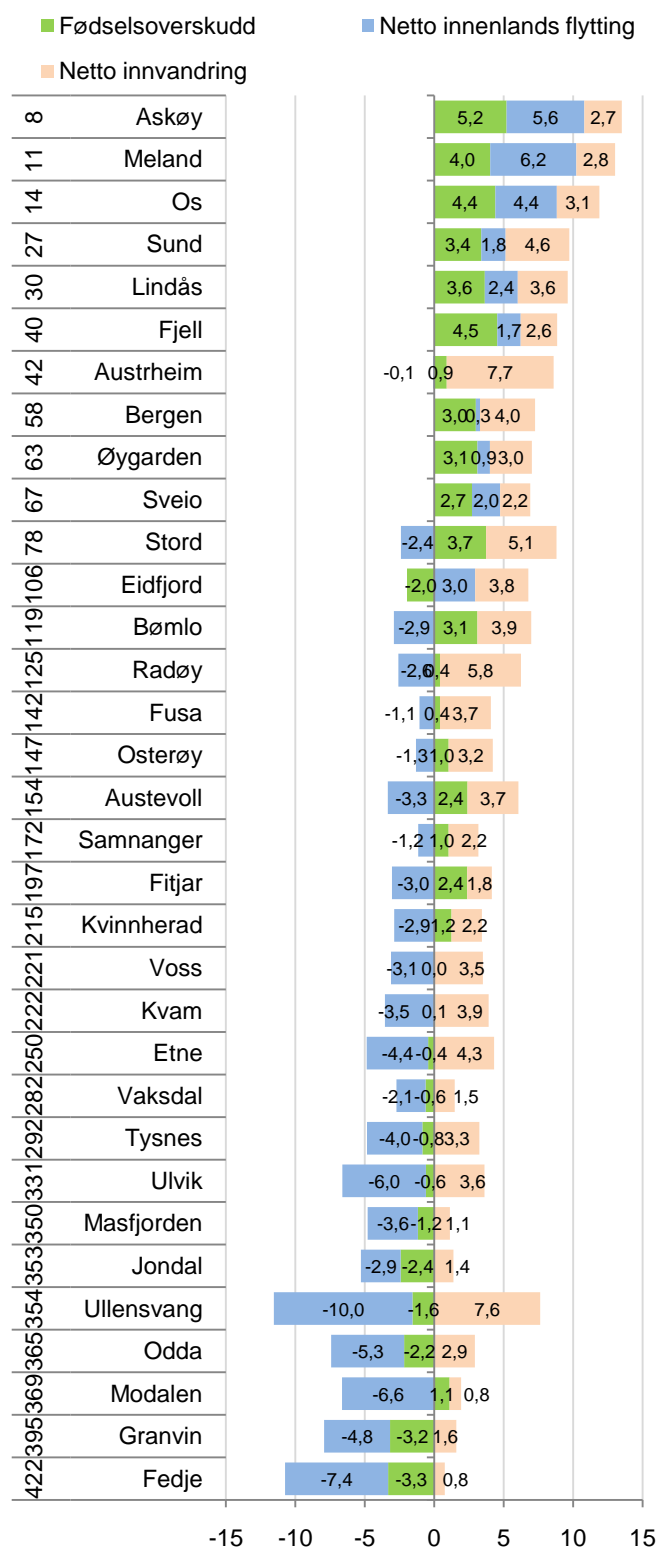
Askøy, Meland og Os er blant de 15 kommunene i landet med sterkeste vekst. Disse tre kommunene har hatt en høy innflytting. De ligger alle i nærheten av Bergen, og nyter godt av det gode arbeidsmarkedet i området rundt Bergen.

Kommuner som har netto innflytting vil få en yngre befolkning. Kommuner med innflytting har derfor også ofte et positivt fødselsoverskudd. Askøy er kommunen i Hordaland med høyest fødselsoverskudd, på 5,2 prosent. Fjell, Os og Meland har også høyt fødselsoverskudd. Askøy, Os og Meland har som nevnt en god flyttebalanse. Fjell har også innflytting, men det er fødselsoverskuddet som har bidratt mest til den gode folketallsutviklingen.

Austrheim er den kommunen som har hatt høyest netto innvandring i perioden. Befolkningen i kommunen har økt med 7,7 prosent av folketallet bare gjennom netto innvandring. Ullensvang har nesten hatt like stor innvandring som Austrheim, men her har man hatt en sterk netto utflytting. Siden utflyttingen har vært større enn innvandringsen, har Ullensvang fått en nedgang i folketallet.

Det er mange kommuner i Hordaland som har dårlig utvikling i folketallet. 14 kommuner har lavere vekst enn det som er gjennomsnittet for norske kommuner. Vi kan av figuren se at det er mange av kommunene med mindre sentral beliggenhet som taper befolkning.

Fedje er den kommunen som har lavest vekst i Hordaland. Det er bare åtte kommuner i landet som har dårligere befolkningsutvikling enn Fedje i perioden 2005-2010.

Figur 9: Befolkningsendringer i kommunene i Hordaland i perioden 2005-2010, dekomponert i prosent av folketallet. Tallene til venstre viser rangering blant landets 430 kommuner.

Arbeidsplasser

Nest etter befolkningsutviklingen, er arbeidsplassutviklingen den viktigste faktoren i regional utvikling. Arbeidsplassvekst er ofte et mål i seg selv, men har også tradisjonelt vært et viktig virkemiddel for å få en god befolkningsutvikling.

Arbeidsplassutvikling i Hordaland

Hordaland har hatt en jevnt høyere vekst i antall arbeidsplasser enn resten av landet i hele perioden fra 2000 til 2009.

I 2009 sank antall arbeidsplasser på landsbasis med 1,1 prosent etter finanskrisen som startet i 2008. I Hordaland ble det bare 0,2 prosents nedgang.

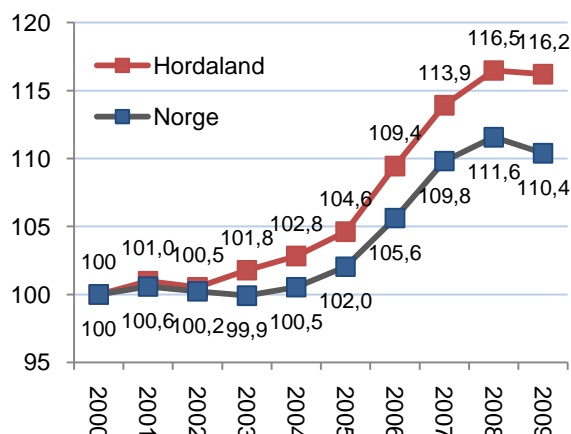
Antall arbeidsplasser i Hordaland har økt med 16,2 prosent fra 2000 til 2009. Veksten på landsbasis har vært 10,4 prosent i samme periode.

Utviklingen i fylkene

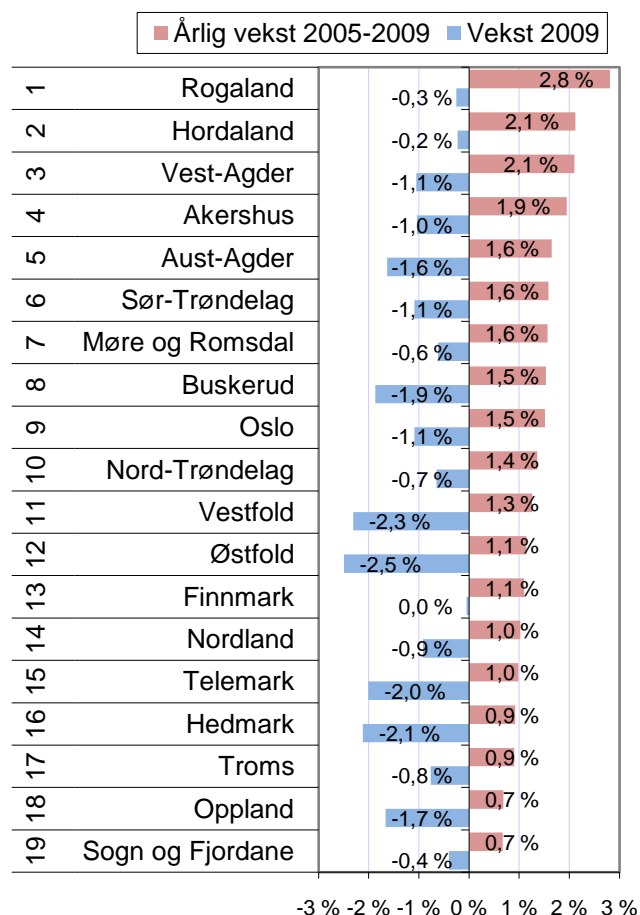
Rogaland har hatt den klart sterkeste veksten i antall arbeidsplasser de siste fire årene, med en årlig vekstrate på 2,8 prosent. Derneft følger Hordaland og Vest-Agder med gjennomsnittlig vekstrate på 2,1 prosent.

I 2009 fikk samtlige fylker en nedgang i antall arbeidsplasser. Finnmark hadde minst nedgang, mens Østfold fikk sterkeste nedgang. De seks fylkene med sterkeste nedgang er alle på Østlandet.

Nedgangen i Hordaland fra 2008 til 2009 ble på 0,2 prosent. Det er bare Finnmark som hadde mindre nedgang i 2009.

Figur 10: Utvikling i antall arbeidsplasser i Hordaland og Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 11: Vekst i antall arbeidsplasser i 2009, samt gjennomsnittlig vekstrate siste fem år. Tallene til venstre viser rangering blant fylkene siste fem år.

Arbeidsplasser regioner

Hordaland har hatt en sterk vekst i antall arbeidsplasser de siste ti årene, men innad i fylket er det store variasjoner.

Øygarden og Sotra har hatt en vekst i antall arbeidsplasser på nesten 40 prosent fra 2000 til 2009. Det er ingen andre regioner i landet som har hatt høyere vekst.

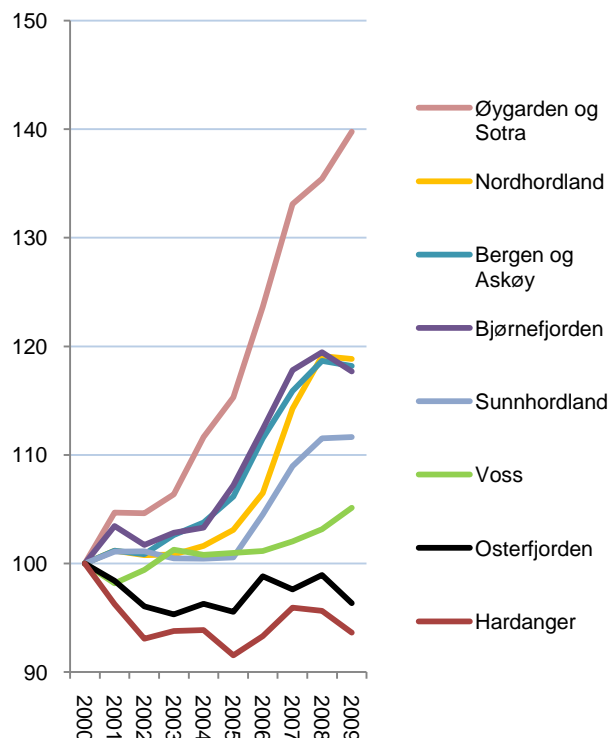
Nordhordland, Bergen og Askøy og Bjørnefjorden har alle hatt en vekst på nesten 20 prosent de ti siste årene. Alle disse regionene er inne blant de ti regionene i landet med høyest vekst etter 2000.

Sunnhordland har hatt en samlet vekst i perioden på 11,7 prosent. Dette er også klart over landsgjennomsnittet, og Sunnhordland er rangert som nummer 20 av regionene når det gjelder vekst i arbeidsplasser fra 2000 til 2009.

Voss har hatt en samlet vekst på 5,1 prosent, som er klart lavere enn middels av regionene.

Osterfjorden og Hardanger har færre arbeidsplasser i 2009 enn i 2000. Osterfjorden har hatt den tredje dårligste utviklingen av alle regionene, mens Hardanger har hatt den dårligste utviklingen av samtlige 83 regioner.

Hordaland har dermed både den raskest voksende regionen i landet og regionen med største nedgang.

Figur 12: Utviklingen i antall arbeidsplasser i regionene i Hordaland, indekset slik at nivået i 2000=100.

Arbeidsplasser kommuner

Fjell og Sveio har hatt den sterkeste veksten i antall arbeidsplasser av kommunene i Hordaland. De er begge blant de ti kommunene i landet med høyest vekst i antall arbeidsplasser de siste fem årene. I Fjell har antall arbeidsplasser økt med over 30 prosent fra 2004 til 2009.

Lindås, Austevoll og Meland er andre kommuner med svært høy vekst.

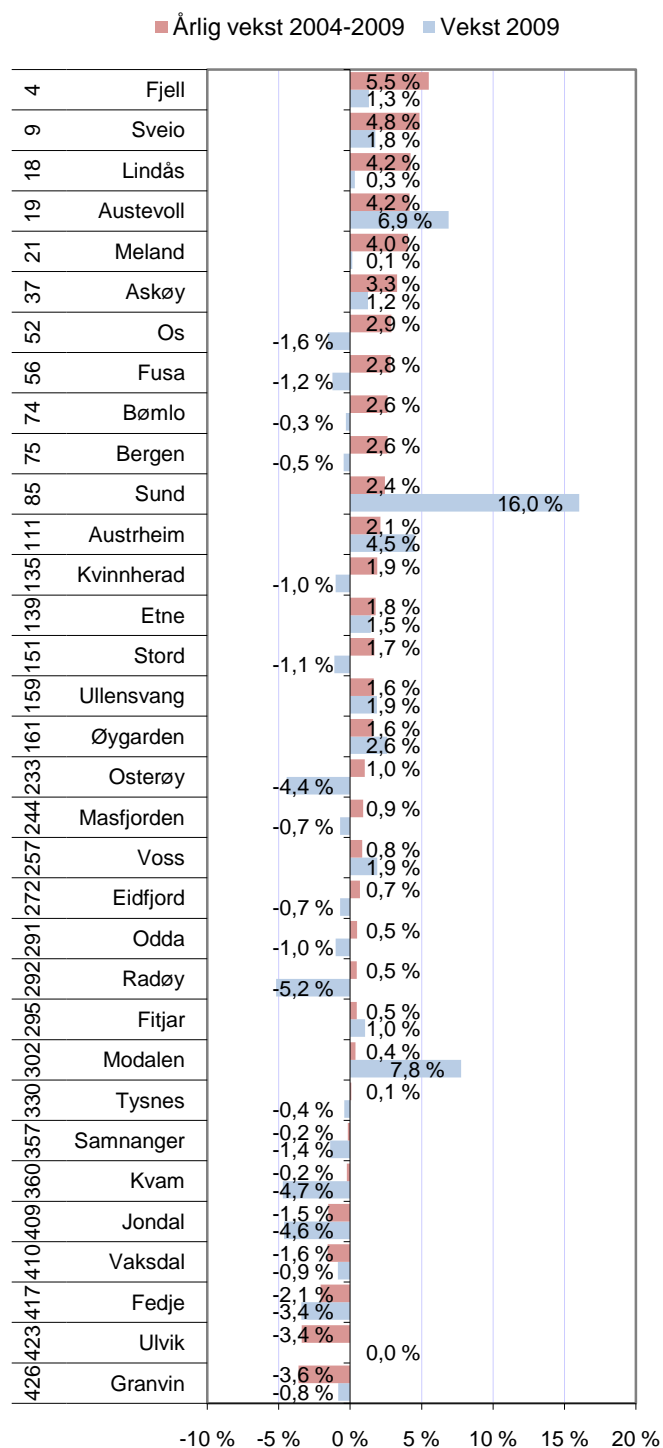
I disse kommunene har veksten i antall arbeidsplasser fortsatt også i 2009.

I den andre enden finner vi Granvin og Ulvik som er blant de ti kommunene i landet med størst nedgang. Granvin har mistet 16,8 prosent av arbeidsplassene i kommunen de siste fem årene.

Bergen har hatt en årlig vekstrate på 2,6 prosent de siste fem årene. Det plasserer Bergen som nummer 75 av de 430 kommunene i landet. Bergen fikk en liten nedgang i 2009 på 0,5 prosent, men det er mindre enn nedgangen på landsbasis, som var 1,1 prosent.

Noen av kommunene i Hordaland fikk sterk vekst i 2009. Antall arbeidsplasser i Sund økte med 16 prosent, hvis en skal tro tallene fra SSB. Modalen fikk en vekst på 7,8 prosent, mens Austevoll hadde en vekst på 6,9 prosent.

Kommunene med største nedgang i 2009 var Radøy, Kvam, Jondal og Osterøy.

Figur 13: Vekstrate i 2009, samt årlig vekstrate siste fem år for kommunene i Hordaland. Tallene til venstre viser rangering blant landets 430 kommuner siste fem år.

Privat og offentlig sektor

Arbeidsplasser i privat og offentlig sektor utvikler seg forskjellig. Ofte er utviklingen motsatt, fordi staten driver motkonjunkturpolitikk. Offentlig og privat sektor konkurrerer også i det samme arbeidsmarkedet.

De økonomiske konjunktorene kan i stor grad avleses av veksten i antall arbeidsplasser i privat sektor. Fra 2003 til 2008 var det en sterk vekst. I 2009 kan vi se effekten av finanskrisen, med en sterk nedgang i antall arbeidsplasser i privat sektor. Antall offentlige arbeidsplasser økte sterkt i 2009, som følge av at staten økte sine utgifter for å unngå sterk vekst i arbeidsledigheten.

Hordaland har hatt nøyaktig samme vekst i offentlige arbeidsplasser som resten av landet. Veksten i privat sektor har imidlertid vært mye høyere i Hordaland enn i resten av landet. Hordaland har hatt en vekst i antall private arbeidsplasser på 18,6 prosent fra 2000 til 2009, mens veksten på landsbasis har vært 10,4 prosent.

Endringer i privat og offentlig sektor

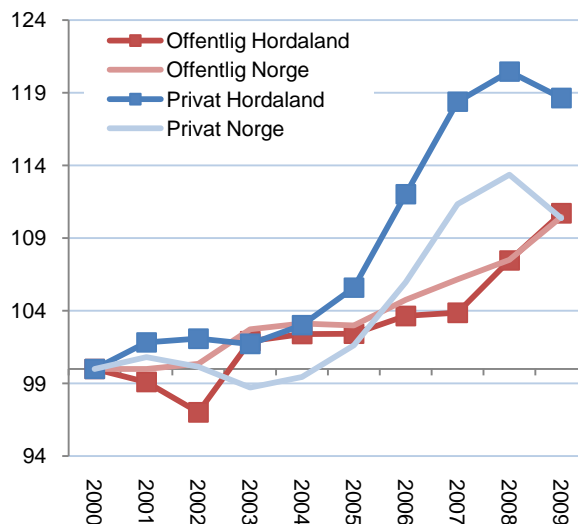
I figur 15 har vi vist antall arbeidsplasser i ulike bransjer i offentlig og privat sektor, samt endringene fra 2000 til 2009.

Industrien var største bransje i Hordaland i 2000. I 2009 er offentlig helse og omsorg blitt større enn industrien.

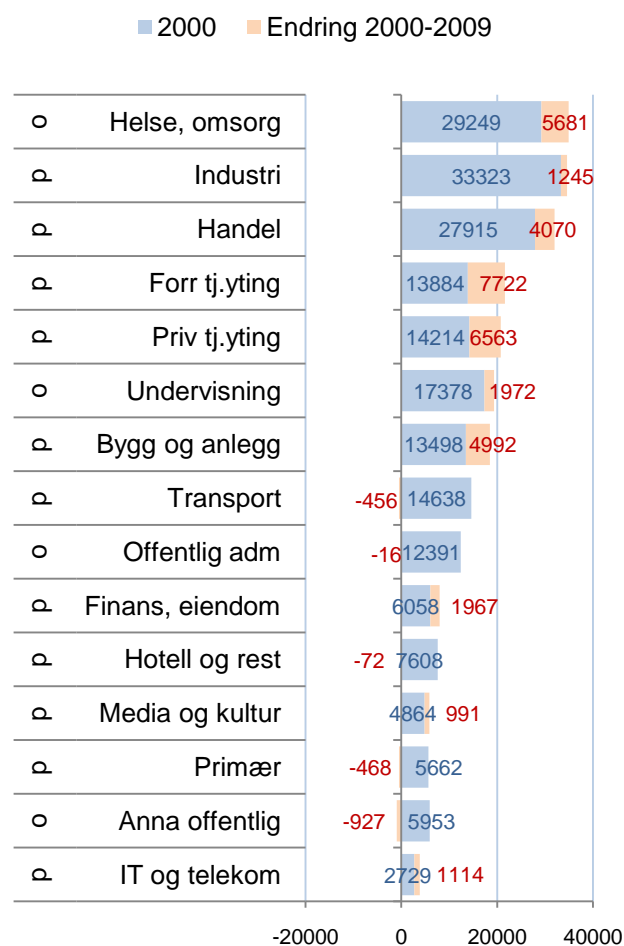
Forretningsmessig og privat tjenesteyting har hatt høyest vekst i absolutte tall.

Det har vært stor nedgang i antall arbeidsplasser innen ”anna offentlig”, men dette kan være snakk om en omdefinering av arbeidsplassene til andre bransjer.

Det har stor nedgang i antall arbeidsplasser i transport og primærnæringer.

Figur 14: Utvikling i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor i Hordaland og Norge i perioden 2000-2009, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 15: Antall arbeidsplasser i 2000 og endringene fra 2000 til 2009 i Hordaland. P eller O til venstre angir om det er privat eller offentlig sektor.

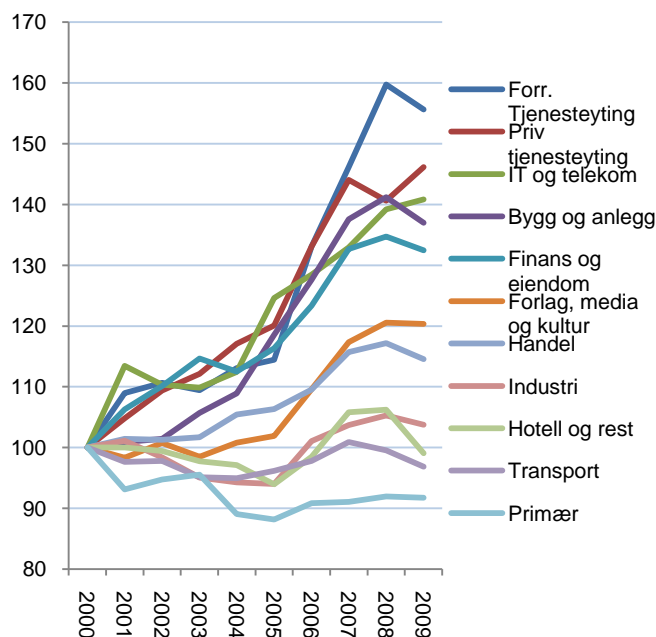
Utvikling bransjer

Bransjenes utvikling i Hordaland har vært ganske forskjellig, som vist i figur 16.

Forretningsmessig tjenesteyting, privat tjenesteyting og IT og telekom har hatt sterkest prosentvis vekst i Hordaland de ti siste årene. Forretningsmessig tjenesteyting har vokst med over 55 prosent fra 2000 til 2009, selv med en nedgang siste år. Privat tjenesteyting og IT har fortsatt å vokse også i 2009.

Bygg og anlegg har også hatt sterk vekst, men fikk en nedgang siste år. Finans og eiendom har også hatt en samlet vekst på over 30 prosent i perioden.

Det er tre bransjer i privat sektor som har hatt nedgang. Det er primærnæringene, transport og hotell og restaurant.

Figur 16: Utviklingen i de ulike bransjene i privat sektor i Hordaland, indeksert slik at nivået i 2000=100

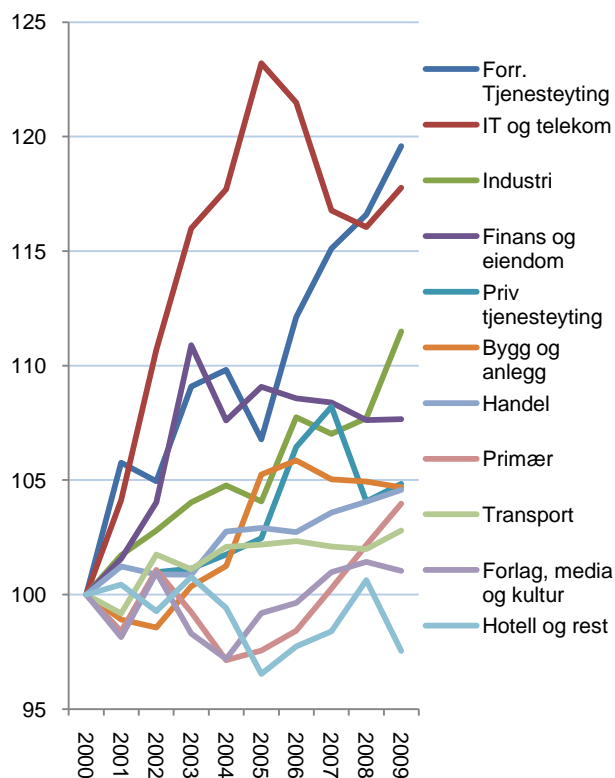
Relativ utvikling i bransjer

Hvilke bransjer som vokser eller synker er ofte ganske likt over hele landet. Det kan derfor også være interessant å se den relative veksten, som vist i figur 17. Her er bransjenes indeks i Hordaland sett i forhold til bransjenes indeks på landsbasis.

Det viser seg da at forretningsmessig tjenesteyting og IT og telekom har vokst mye raskere i Hordaland enn ellers i landet.

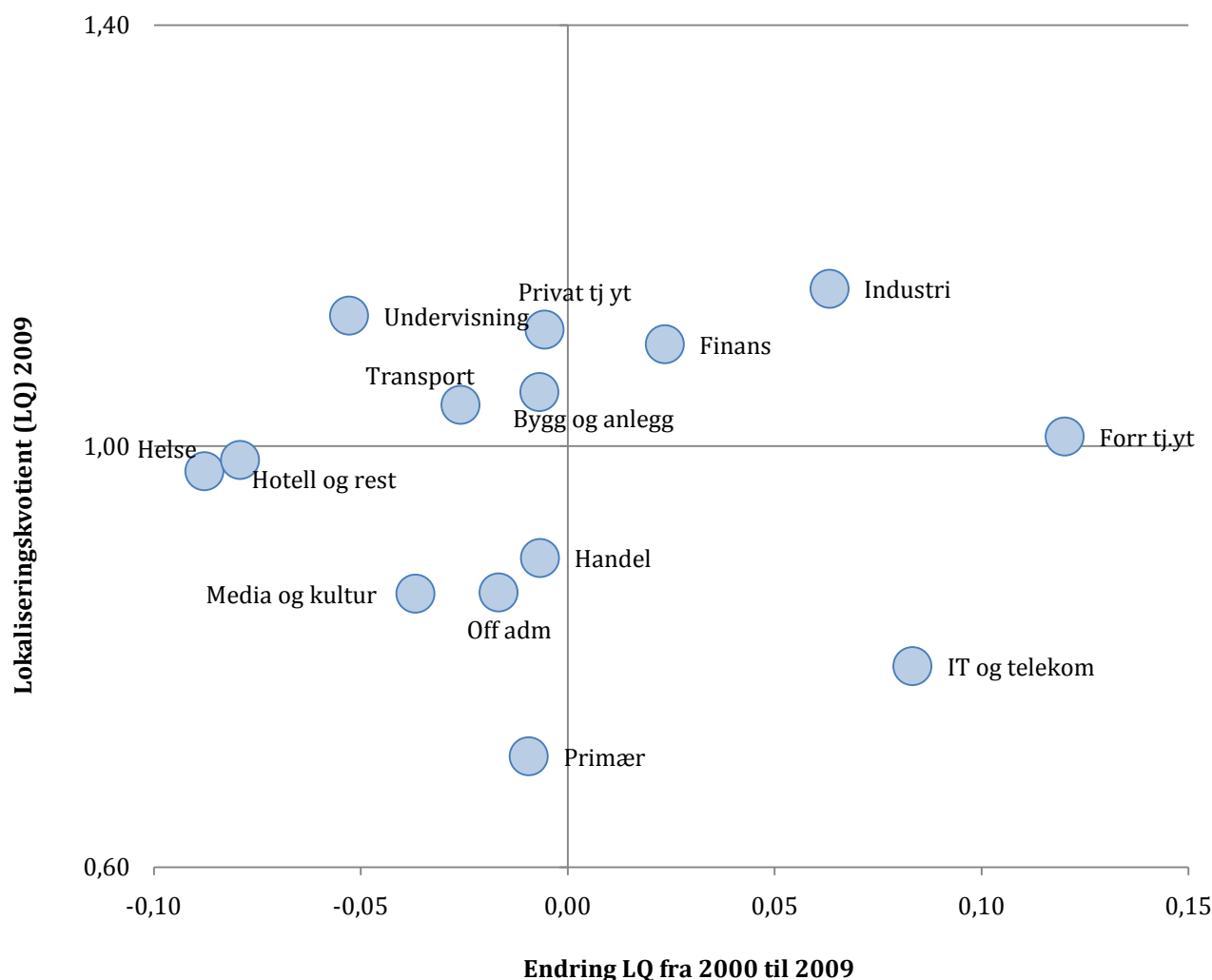
Hordaland har også hatt en relativt god utvikling i industrien. Antall industriarbeidsplasser har økt i Hordaland, mens antall industriarbeidsplasser faller på landsbasis. Det har vært viktig, ettersom industrien er en stor bransje.

Det er bare en eneste bransje som har hatt dårligere utvikling i Hordaland enn landsgjennomsnittet. Det er hotell og restaurant. Det viser at Hordaland har hatt en generell sterk utvikling, uavhengig bransjer.

Figur 17: Utviklingen i de ulike bransjene i privat sektor i Hordaland, indeksert slik at nivået i 2000=100, og senere målt relativt til utviklingen i tilsvarende bransje i Norge.

Lokaliseringskvotienter

Figur 18: Lokaliseringskvotient og endring fra 2000 til 2009 for bransjer i Hordaland.

Lokaliseringskvotienten (LQ) forteller om en bransje er mer representert i en region enn for landet ellers. LQ beregnes ved å finne bransjens andel av samlede arbeidsplasser i regionen, og deretter dele på bransjens andel av antall arbeidsplasser i Norge. Dersom LQ er lik 1, har bransjen den samme andelen i regionen som landsgjennomsnittet. Er andelen over 1 har regionen forholdsvis mye av den aktuelle bransjen.

I Hordaland har bransjer som industri, undervisning, privat tjenesteyting og finans klart større andel av sysselsettingen enn andelen som disse bransjene har på landsbasis.

Bransjer som primærnæringer, IT og telekom, offentlig administrasjon, media og kultur og handel er mindre i Hordaland enn på landsbasis.

Hordaland har i de ti siste årene økt LQ i bransjene forretningsmessig tjenesteyting, IT og telekom, industri og finans og eiendom. De andre bransjene har fått lavere LQ.

Pendling i regionene

Nettopendlingen til en region forteller om det er flere eller færre arbeidsplasser enn syssel-satte.

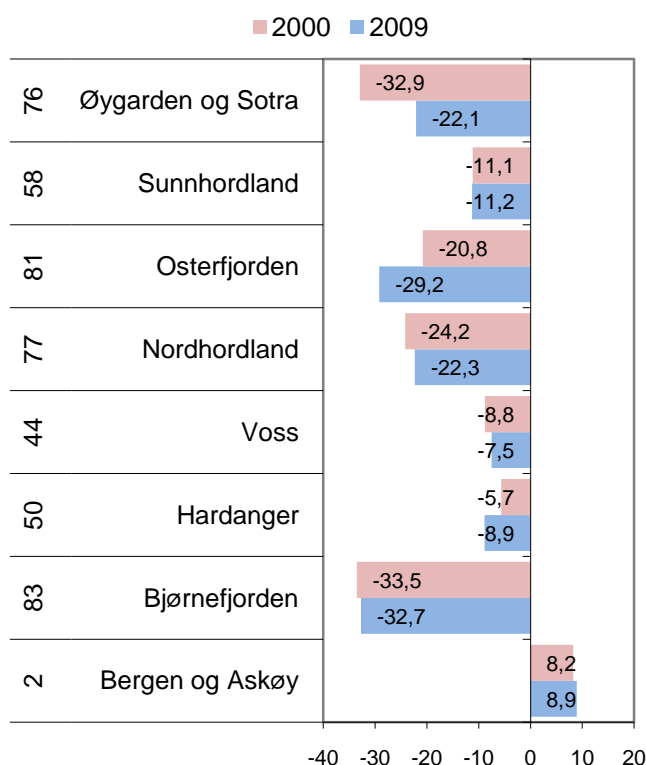
Bergen og Askøy har stor netto innpendling. Av regionene i Norge er det bare Oslo som har større innpendling enn Bergen, både i re-lative og absolutte tall.

Voss og Hardanger har netto utpendling til-svarende mellom fem og ti prosent av syssel-settingen. Voss har redusert utpendlingen litt fra 2000 til 2009, mens Hardanger har økt utpendlingen fra 5,7 prosent til 8,9 prosent. Vi så tidligere at Hardanger hadde landets dårligste utvikling i arbeidsplasser, så det er ikke overraskende at utpendlingen har økt.

Sunnhordland har netto utpendling tilsvaren-de omtrent 11 prosent av sysselsettingen.

Regionene Øygarden og Sotra, Nordhordland og Bjørnefjorden har svært høy netto utpend-ling. Bjørnefjorden har høyest utpendling av alle regionene i landet. Netto utpendling til-svarer 33,5 prosent av samlet sysselsetting i regionen.

Øygarden og Sotra har høy netto utpendling i 2009, men likevel langt lavere enn nettout-pendlingen var i 2000. Sterk vekst i antall ar-beidsplasser i Øygarden og Sotra har redusert utpendlingen tilsvarende ti prosent av samlet sysselsetting.

Figur 19: Nettopendling i prosent av sysselsatte i regio-nene i Hordaland i 2000 og 2009. Ranging blant lan-dets 83 regioner mht nettopendling er vist helt til venstre.

Nettoppendling i kommunene

Seks kommuner i Hordaland har netto innpendling. Det er Modalen, Bergen, Odda, Stord, Austevoll og Fusa.

Modalen og Bergen har begge økt netto innpendling fra 2000 til 2009. Økt netto innpendling til Bergen er viktig for bosettingen i mange av kommunene i pendlingsavstand. Den økte innpendlingen til Modalen har ikke så stor regional effekt, ettersom økningen bare tilsvarer sju ekstra pendlere.

Odda og Stord har halvert netto innpendling til sine kommuner.

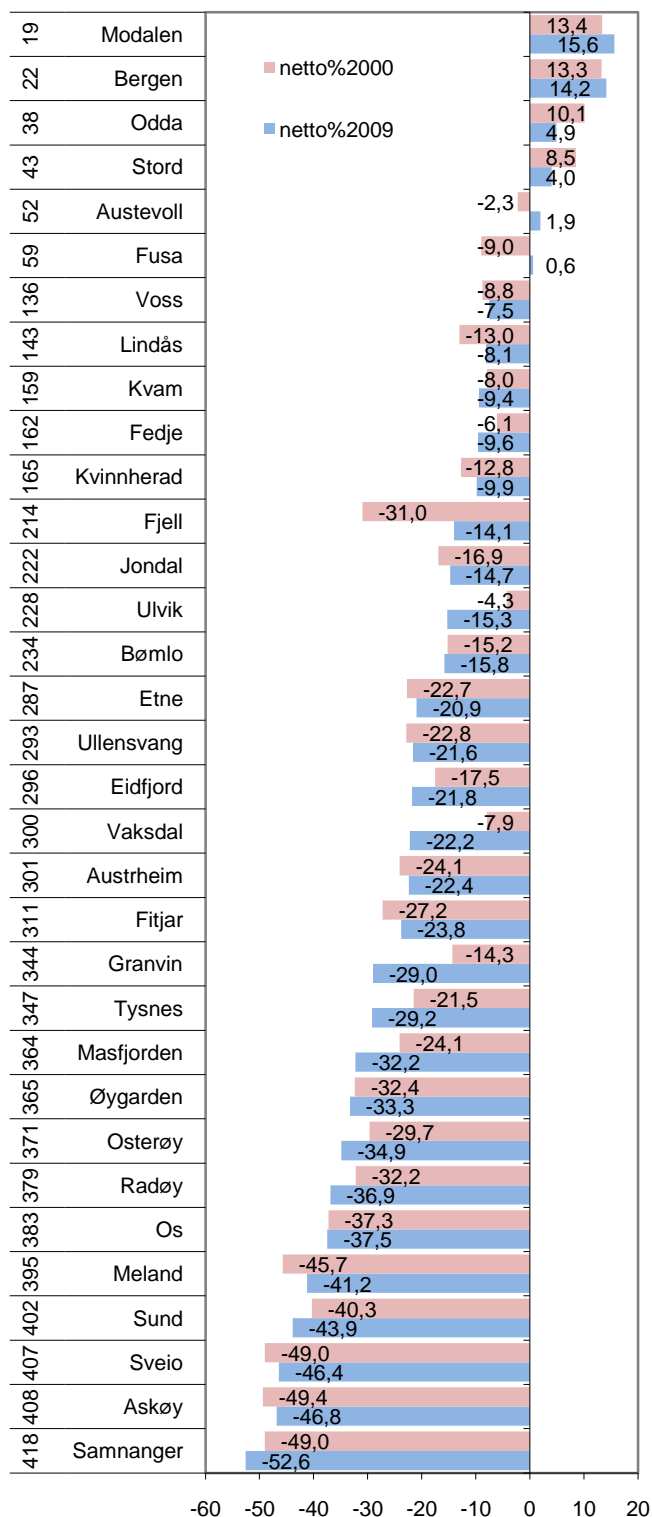
Austevoll og Fusa har begge beveget seg fra å ha netto utpendling til netto innpendling fra 2000 til 2009. Fusa hadde netto utpendling tilsvarende 9,0 prosent av samlet sysselsetting i 2000, og har snudd dette til netto innpendling på 0,6 prosent. Det er en stor endring på ti år.

Fjell kommune har hatt den største endringen, gjennom å ha redusert netto utpendling fra 31 prosent i 2000 til 14,1 prosent i 2009.

Granvin har hatt motsatt utvikling og har fått økt utpendling fra 14,3 prosent til 29,0 prosent. Vi så tidligere at Granvin hadde mistet mange arbeidsplasser. Vaksdal har hatt samme utvikling, ved at netto utpendling har økt fra 7,9 prosent til 22,2 prosent.

Det er ikke et problem for en kommune å ha stor netto utpendling. I stedet for å kalle dette underskudd på arbeidsplasser, er det mer relevant å kalle det et overskudd på mennesker. Stor utpendling er ofte et resultat av at et sted er attraktivt å bo i.

Samnanger, Askøy og Sveio er de kommunene i Hordaland med høyest netto utpendling.

Figur 20: Nettoppendling i prosent av sysselsatte i kommunene i Hordaland i 2000 og 2009. Rangering blant landets 430 kommuner mht nettoppendling er vist helt til venstre.

Arbeidsmarkedsintegrasjon

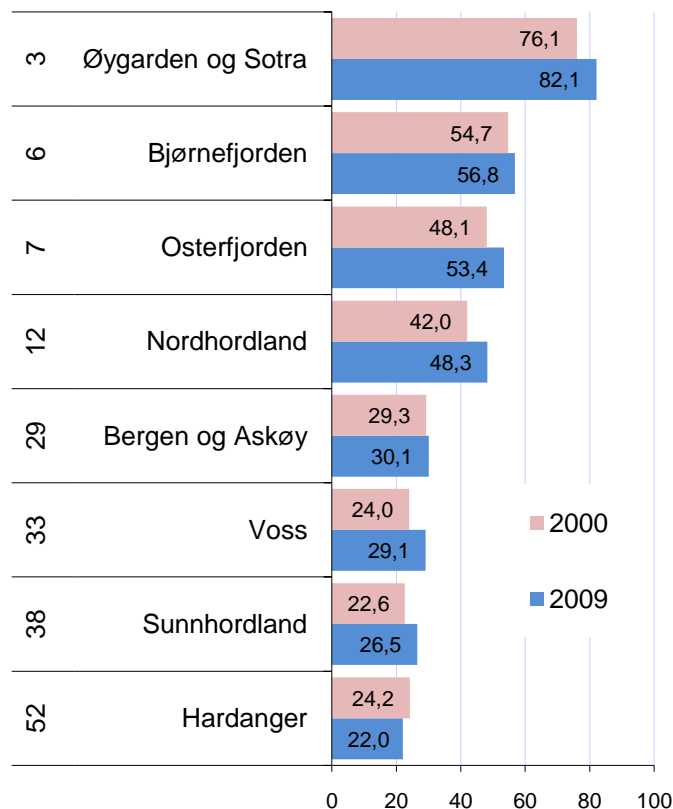
Arbeidsmarkedet i en region eller kommune kan være mer eller mindre integrert med nabo-områder. Dette kan vi måle ved å se på hvor stor andel av de sysselsatte som pendler ut, og hvor stor andel av arbeidsplassene i området som innpendlere har. Arbeidsmarkedsintegrasjon er målt ved å legge sammen disse to størrelsene.

Regionene rundt Bergen har alle svært høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Øygarden og Sotra, Bjørnefjorden, Osterfjorden og Nordhordland er av de tolv regionene i landet med høyest arbeidsmarkedsintegrasjon. Det viser at det er snakk om et område med felles bo- og arbeidsmarked. Selve Bergen og Askøy har ikke så høy arbeidsmarkedsintegrasjon, men det skyldes at befolkningen i Bergen er svært stor i forhold til omkringliggende kommuner.

Regioner som Voss og Sunnhordland er regioner med litt høyere arbeidsmarkedsintegrasjon enn middels for regionene.

Hardanger har den laveste arbeidsmarkedsintegrasjonen av regionene i Hordaland, men ikke mye lavere enn middels av regionene. Det kan vi se av rangeringsnummeret, som er 52 av 83 regioner.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen har ganske stor strategisk betydning. Steder med lav arbeidsmarkedsintegrasjon er mer avhengig av arbeidsplassutvikling enn steder med høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Steder med høy arbeidsmarkedsintegrasjon er mer avhengige av å være attraktive som bosted.

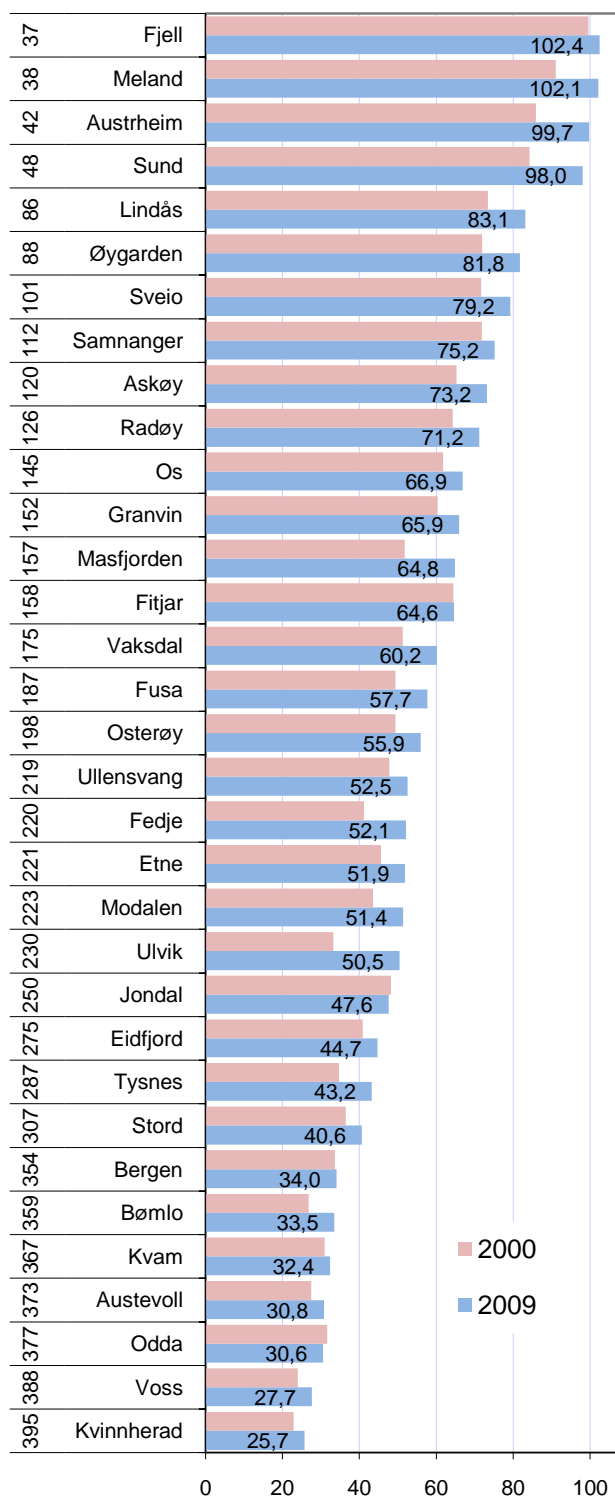

Figur 21: Arbeidsmarkedsintegrasjon i regionene i Hordaland i 2000 og 2009. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner i 2009.

Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene

Kommuner som Fjell, Meland, Austrheim og Sund har svært høy arbeidsmarkedsintegrasjon. De har alle økt arbeidsmarkedsintegrasjonen de ti siste årene.

Vi finner Kvinnherad, Voss, Odde og Austevoll i den andre enden, blant kommuner med lav arbeidsmarkedsintegrasjon. Her er det ganske få pendlere både inn og ut av kommunene.

Figur 22: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Hordaland i 2000 og 2009. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner i 2009.

2. NæringsNM

I dette kapitlet skal vi se på utviklingen i næringslivet. I en regional utviklingskontekst er næringsutviklingen viktig for å få vekst i arbeidsplasser i privat næringsliv, og dermed trygge og stimulere bosettingen. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelseⁱⁱ.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andelen foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andelen lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje in-

dikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren ”næringslivets størrelse” er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

Nyetableringer

For å sammenlikne etableringsaktiviteten mellom ulike områder, bruker vi tre ulike indikatorer. *Etableringsfrekvensen* er antall nyregistrerte foretak i ett år i prosent av eksisterende foretak i begynnelsen av samme år.

Bransjejustert etableringsfrekvens er et mål for hvor mange nyetableringer det er når vi justerer for effekten av bransjestrukturen. Den siste indikatoren for etableringer er *vekst i antall foretak*, som er etableringsfrekvensen fratrukket andelen som legges ned.

Etableringsfrekvens i Hordaland

I figur 23 ser vi hvordan etableringsfrekvensen i Hordaland og Norge har beveget seg siden 2001.

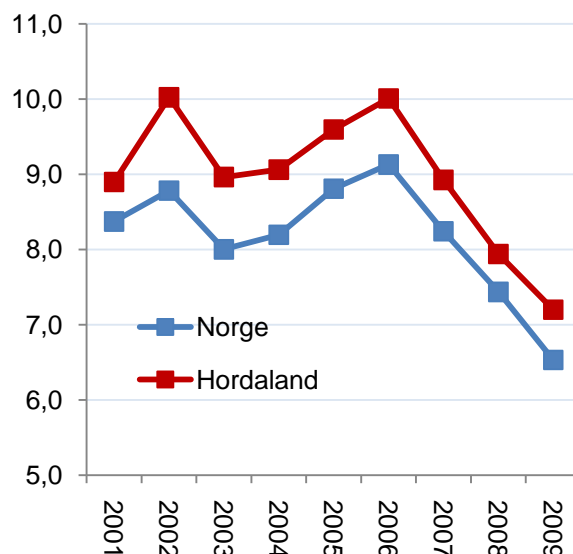
Etableringsfrekvensen i Hordaland har alltid vært høyere enn etableringsfrekvensen for hele landet.

Etableringsfrekvensen i Norge og Hordaland har vært synkende i siden 2006.

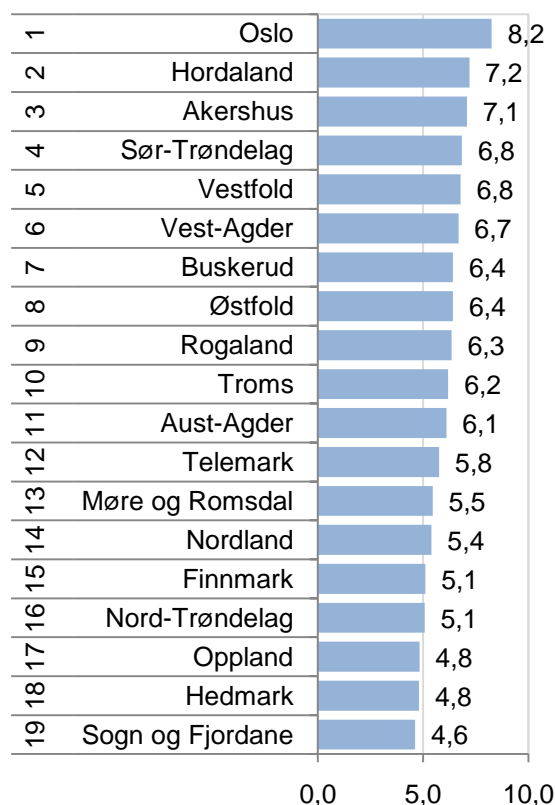
Etableringsfrekvens i fylkene

I figur 24 er etableringsfrekvensen for alle fylkene vist for 2009. Det er en ganske stor stabilitet i rekkefølgen mellom fylkene når det gjelder etableringsfrekvens. Oslo er alltid på topp. I 2009 er Hordaland, Akershus og Sør-Trøndelag på de neste plassene. Rogaland har tidligere hatt en høy rangering, men er falt mange plasser på rangeringen i 2009.

Hordaland har vært enten nummer to, tre eller fire i de siste ti årene.

Figur 23: Etableringsfrekvens i Hordaland og Norge i perioden 2001-2009.

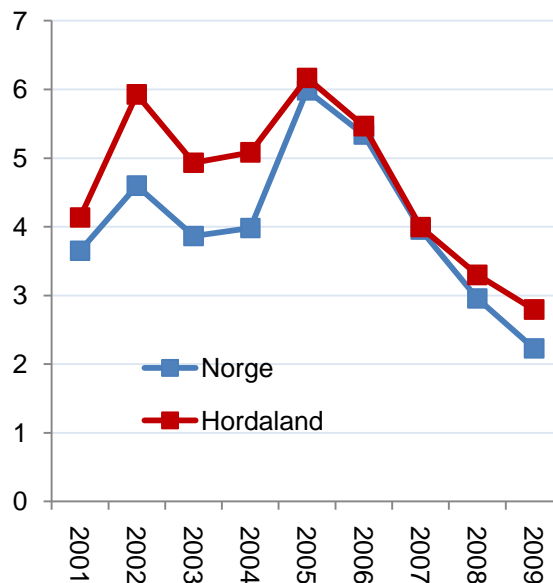
Figur 24: Etableringsfrekvens i fylkene i 2009.

Vekst i antall foretak

I figur 25 ser vi utviklingen i vekst i antall foretak. Det er det samme som etableringsfrekvensen fratrukket nedleggingsraten.

Vi ser at også veksten i antall foretak i Hordaland over tid har vært sterkere enn veksten på landsbasis.

I noen år, som i 2005, 2006 og 2007 var veksten i antall foretak i Hordaland temmelig lik landsgjennomsnittet, men i de to siste årene har Hordaland igjen hatt vekst i antall foretak godt over resten av landet.

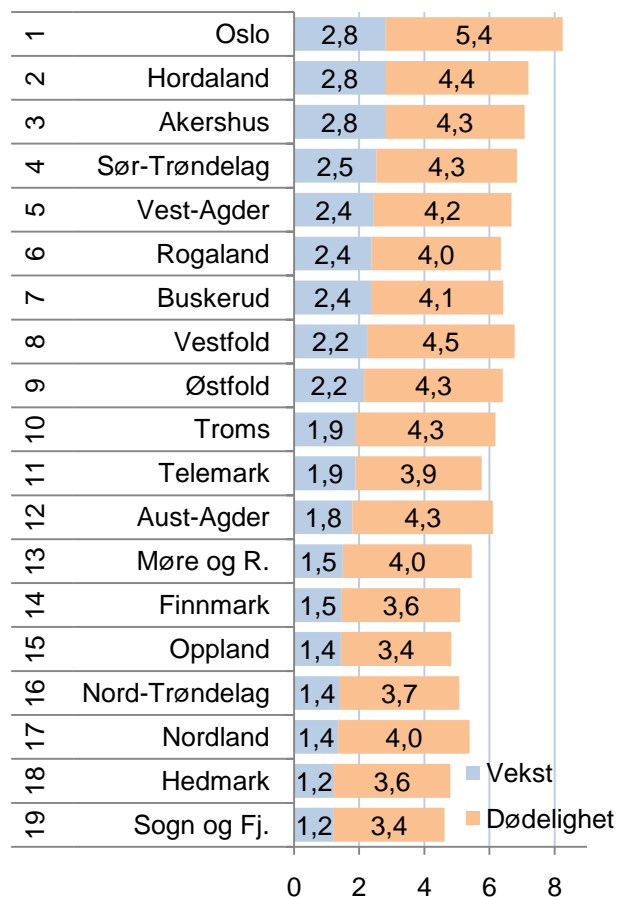
Figur 25: Årlig vekst i antall foretak i Hordaland og Norge i perioden 2001-2009.

Vekst i antall foretak

I figur 26 ser vi netto tilvekst av antall foretak i fylkene, samt nedleggingsratene. Summen av disse vil være det samme som etableringsfrekvensen. Det er Oslo som har høyest vekst i antall foretak. På de neste plassene kommer Hordaland, Akershus og Sør-Trøndelag, som har nesten samme vekst i 2009.

Hordaland var på sjuendeplass når det gjaldt vekst i antall foretak i 2007. Det er den svakest plasseringen fylket har hatt til nå.

I 2002 og 2003 hadde Hordaland høyeste vekst i antall foretak av alle fylkene.

Figur 26: Prosentvis vekst i antall foretak i 2009, samt prosentvis andel nedleggelser.

Betydningen av bransjestrukturen

Det er store variasjoner i etableringsfrekvens mellom ulike bransjer.

Områder som har en stor andel av næringslivet i bransjer med høy etableringsfrekvens, vil automatisk få en høyere etableringsfrekvens enn områder med mange foretak i bransjer med lav etableringsfrekvens.

Vi ønsker derfor å bruke bransjustert etableringsfrekvens som en av indikatorene for etableringsaktiviteten. Vi beregner den bransjusterte etableringsfrekvensen som avstanden mellom faktisk og forventet etableringsfrekvens, gitt bransjestrukturen.

Resultatet av en slik analyse er vist i figur 27ⁱⁱⁱ. Vi ser at nesten 83 prosent av forskjellene i fylkenes etableringsfrekvens kan forklares ut fra bransjestrukturen alene. Mye av de resterende 17 prosentene forklares av forskjeller i befolkningsveksten.

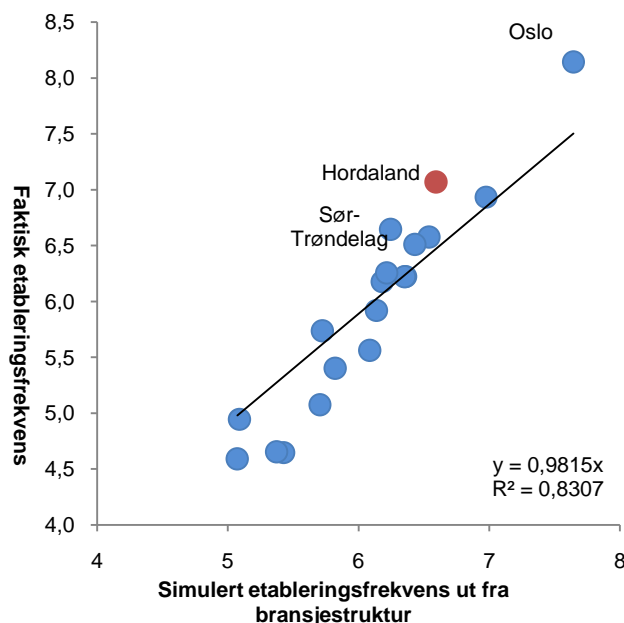
Når vi skal beregne indikatoren ”bransjustert etableringsfrekvens” vil denne være det samme som den vertikale differansen mellom fylkets posisjon i figuren og linjen.

Bransjustert etableringsfrekvens

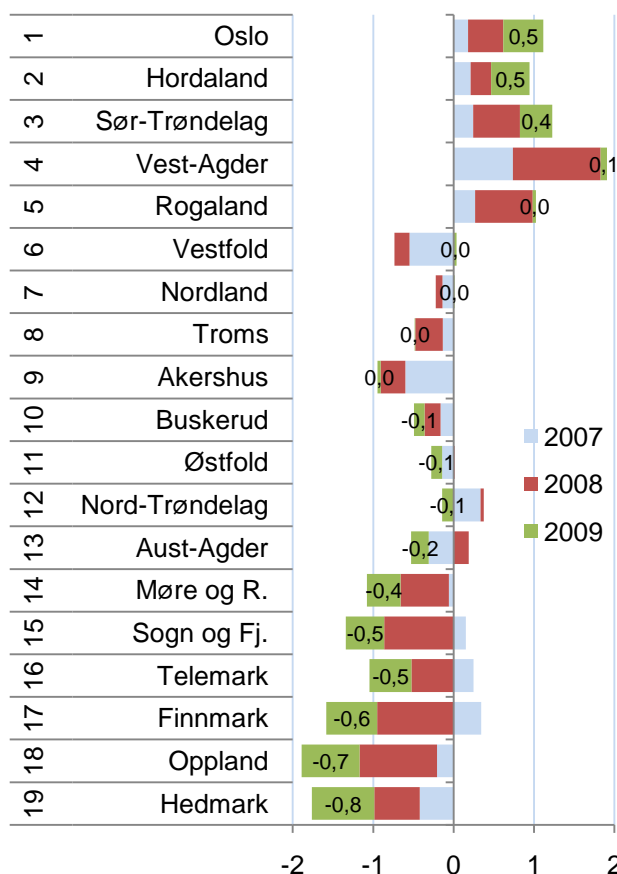
I figur 28 ser vi hvordan fylkene kommer ut når det gjelder den bransjusterte etableringsfrekvensen i 2009. Vi har tatt med resultatene for 2007 og 2008 også, for å vise at det er et visst mønster som går igjen.

Hordaland er nest best av fylkene i 2009, også etter bransjustering.

Det er nokså tydelig at fylker med høy befolkningsvekst kommer bedre ut. Akershus kommer kanskje overraskende svakt ut, når vi vet at befolkningsveksten har vært sterk der. Kanskje er det mange av etablerende innbyggere som registrerer sine foretak med adresse i Oslo?

Figur 27: Sammenhengen mellom faktisk etableringsfrekvens i 2009 og forventet etableringsfrekvens gitt bransjestrukturen i fylkene.

Figur 28: Bransjustert etableringsfrekvens for fylkene i 2007, 2008 og 2009. Tallene til venstre er rangering blant fylkene for 2009.

Etableringer i regionene

For å oppsummere resultatene har vi laget en etableringsindeks, der vi har brukt de tre delindikatorerne til en samlet etableringsindeks. Vi har summert rangeringsnumrene for å komme fram til de regionene som er best samlet sett når det gjelder etableringsfrekvens, vekst i antall foretak og bransjejustert etableringsfrekvens.

Øygarden og Sotra er beste region i landet på etableringsindeksen, mens Bjørnefjorden er nummer to. Bergen og Askøy er nummer fire av de 83 regionene.

Sunnhordland og Voss gjør det også bra med en 14. plass og en 23. plass.

Nordhordland er omtrent middels som nummer 41.

Hardanger er litt under middels som nummer 49, mens Osterfjorden er klart under middels som nummer 60.

Regionenes utvikling på etableringsindeksen

I figur 30 ser vi regionenes utvikling på etableringsindeksen^{iv}.

Vi kan se at Øygarden og Sotra og Bergen og Askøy er regioner som har vært stabilt i toppen i en årrekke. Ingen av disse regionene har noen gang vært rangert dårligere enn nummer 11 av 83 regioner.

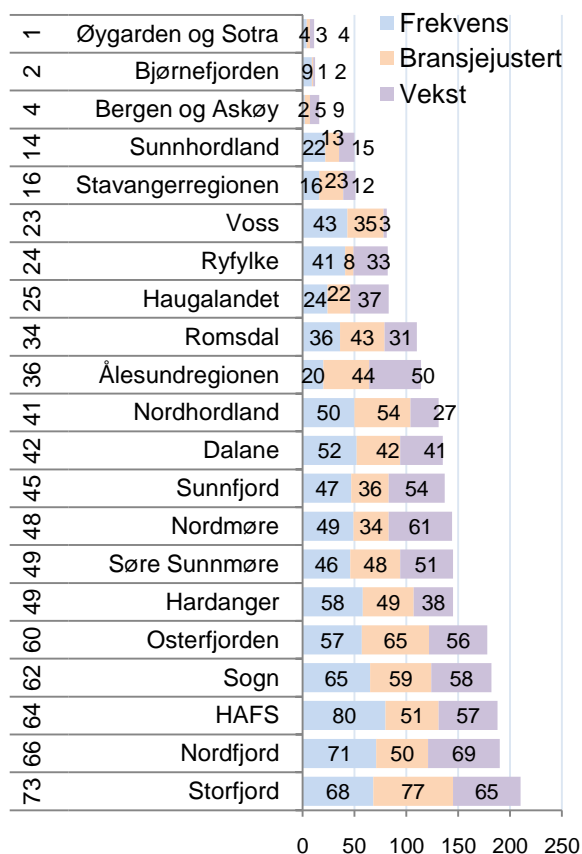
Bjørnefjorden har enkelte gode plasseringer, som siste år, men også enkelte plasseringer under middels.

Sunnhordland og Nordhordland har også variert mellom middels og gode plasseringer.

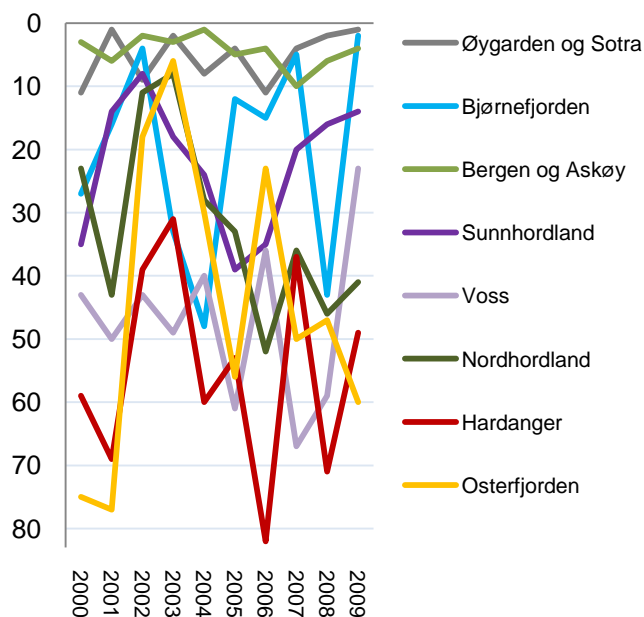
Voss gjør det bra i 2009, men har tidligere stort sett ligget rundt middels og litt under.

Osterfjorden har variert fra 77. plass i 2001 til sjetteplass i 2003.

Hardanger har også hatt store variasjoner, men da mellom middels og svært dårlig.

Figur 29: Etableringsindeksen for regionene på Vestlandet. Rangeringer blant de 83 regionene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorerne er vist i figuren og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2009 er vist til venstre.

Figur 30: Regionene i Hordalands utvikling på etableringsindeksen i perioden 2000-2009.

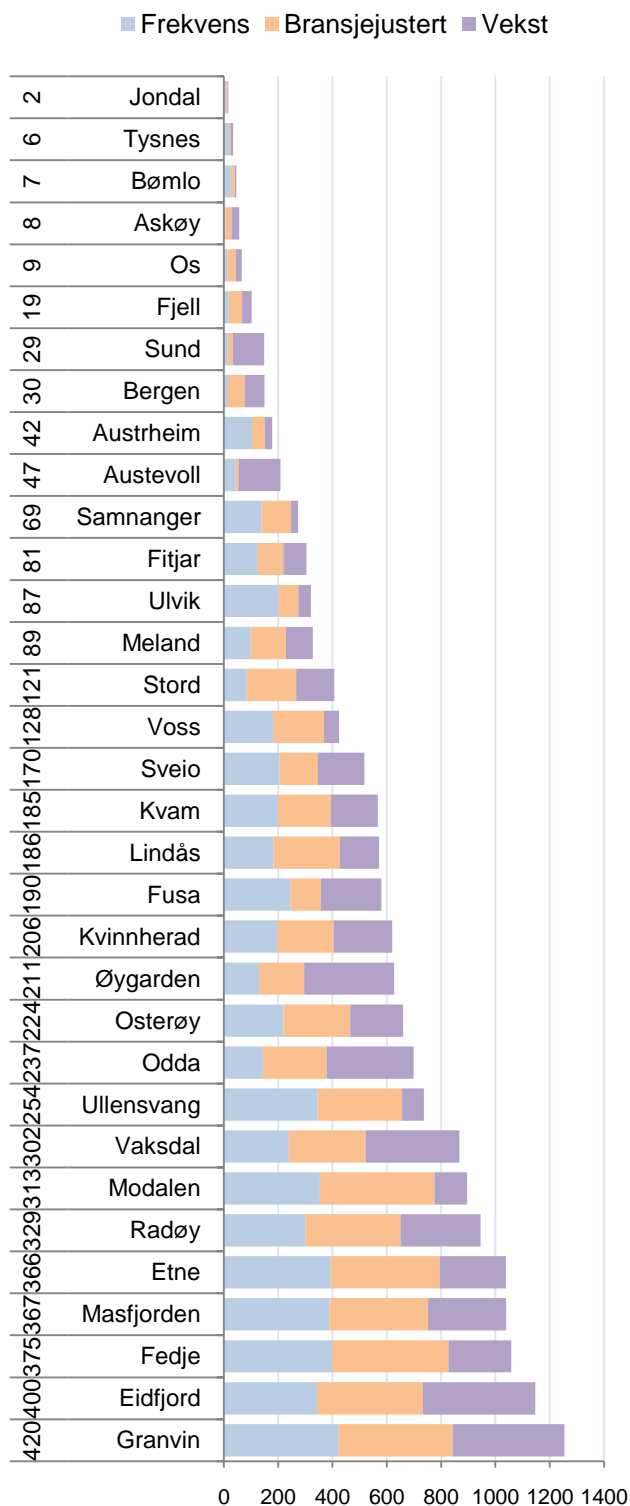
Etableringsindeksen for kommunene

Hordaland har hele fem kommuner blant de ti beste kommunene i landet på etableringsindeksen. Jondal og Tysnes ble nummer to og seks av de 430 kommunene i landet. Dette er forholdsvis små kommuner med få foretak, og dermed blir statistikken lett tilfeldig med store variasjoner fra år til år.

Bømlo, Askøy og Os er litt større kommuner som også er med på ti på topp-listen over de beste etableringskommunene.

Bergen er rangert som nummer 30 i landet. Dette er fire plasseringer dårligere enn Trondheim, men ni plasser bedre enn Oslo.

Eidfjord og Granvin hadde lavest etableringsaktivitet av kommunene i Hordaland i 2009.

Figur 31: Etableringsindeksen for kommunene i Hordaland. De tre ulike etableringsindikatorene er vist i figuren og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2009 er vist til venstre.

Lønnsomhet

Vi måler lønnsomheten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med positivt resultat før skatt*. Andel lønnsomme foretak varierer mellom bransjer. Den andre indikatoren er derfor *andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med positiv egenkapital*. Den endelige lønnsomhetsindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre lønnsomhetsindikatorer.

Andel lønnsomme foretak

Andel lønnsomme foretak i Norge falt sterkt fra 2007 til 2008. Nivået i 2008 ble likt med det forrige bunnåret 2001.

I 2009 økte andelen lønnsomme bedrifter med over fire prosent. Vi skal se senere at andel bedrifter med vekst sank, men likevel greide de fleste bedriftene å tilpasse seg lavkonjunkturen og bedre lønnsomheten.

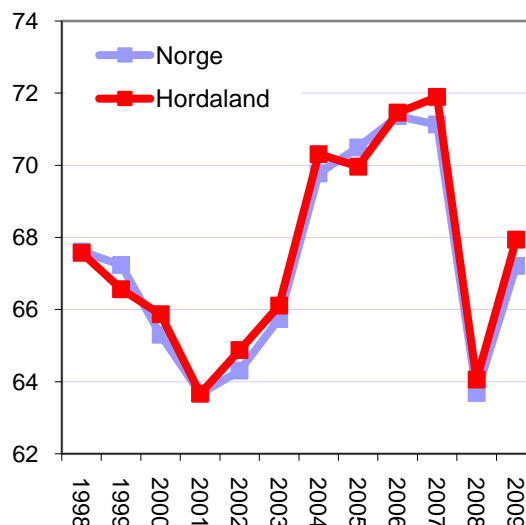
Andel lønnsomme foretak i Hordaland har vært ganske likt landsgjennomsnittet de fleste årene. De fire siste årene har andelen lønnsomme foretak i Hordaland ligget over landsgjennomsnittet, etter å ha vært under i 2005.

Lønnsomhet i fylkene

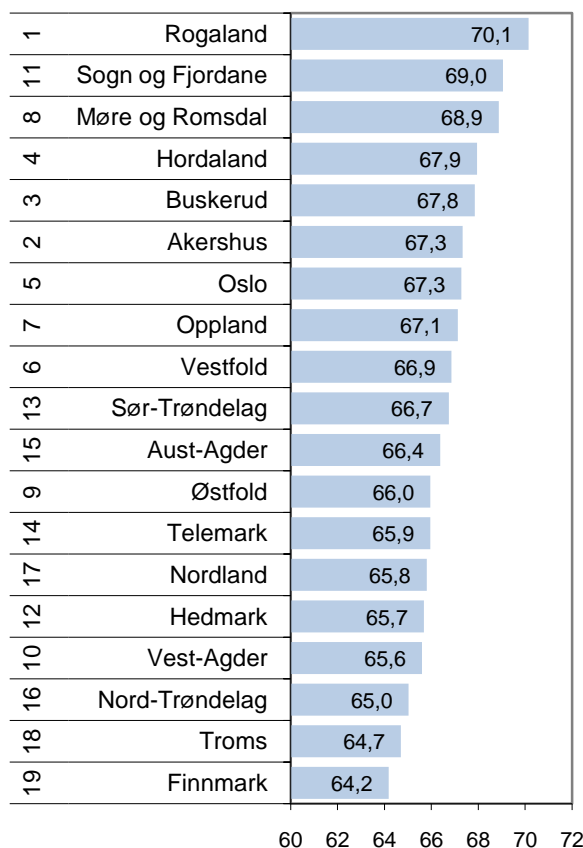
Rogaland hadde den høyeste andelen lønnsomme foretak av alle fylkene i 2009, for sjuende år på rad. Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal har hatt kraftige klyv opp på lønnsomhetsrangeringen, og fikk sine beste plasseringer noensinne i 2009.

Hordaland ble rangert på fjerdeplass i 2009, etter å ha vært nummer seks det foregående året.

Ser vi på gjennomsnittlig lønnsomhet de siste fem årene, er Hordaland fjerde beste fylke, bare slått av Rogaland, Akershus og Buskerud.

Figur 32: Andel foretak med positivt resultat før skatt i Hordaland og Norge i perioden 1998-2009.

Figur 33: Andel foretak med positivt resultat før skatt i fylkene i 2009. Rangering blant fylkene for siste fem år er vist helt til venstre.

Lønnsomhetsindeksen for regioner

Lønnsomhetsindeksen er sammensatt av tre indikatorer: Andel foretak med positiv resultat før skatt, bransjejustert andel lønnsomme foretak, og andel foretak med positiv egenkapital.

Nordhordland er den beste regionen på lønnsomhetsindeksen av regionene i Hordaland for 2009. Nordhordland har en høy andel lønnsomme foretak, både før og etter bransjejustering, men skårer litt dårligere for andel foretak med positiv egenkapital.

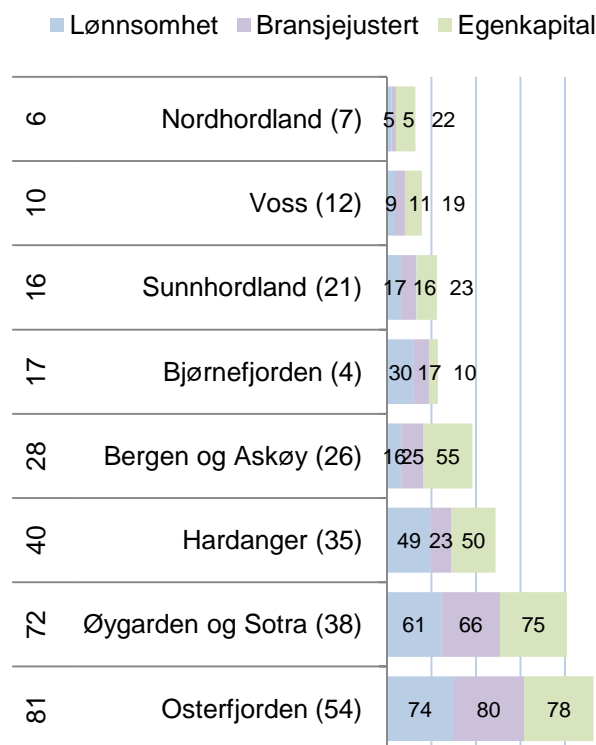
Voss er også inne blant de ti mest lønnsomme regionene.

Sunnhordland og Bjørnefjorden gjør det også ganske bra med henholdsvis 16. og 17. plass. Bjørnefjorden har tradisjonelt hatt et svært lønnsomt næringsliv, og er nummer fire av regionene når vi beregner ut fra de fem siste årene.

Bergen og Askøy kom på 28. plass i 2009, som er omtrent den samme plasseringen som for de fem siste årene.

Hardanger er litt bedre enn middels av regionene med sin 40. plass i 2009, og 35. plass for lønnsomhet i de fem siste årene.

Øygarden og Sotra og Osterfjorden gjorde det svært dårlig i 2009. Begge er blant de ti regionene i landet med svakest lønnsomhet i næringslivet.

Figur 34: Lønnsomhetsindeksen for regionene i Hordaland. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant de 83 regionene i landet for de tre lønnsomhetsindikatorer, helt til venstre rangeringsnummer for lønnsomhetsindeksen 2009 og i parentes rangering for lønnsomhetsindeksen for 2005-2009.

Lønnsomhetsindeksen for kommuner

Hordaland er kontrastenes fylke, også når det gjelder lønnsomhet i næringslivet.

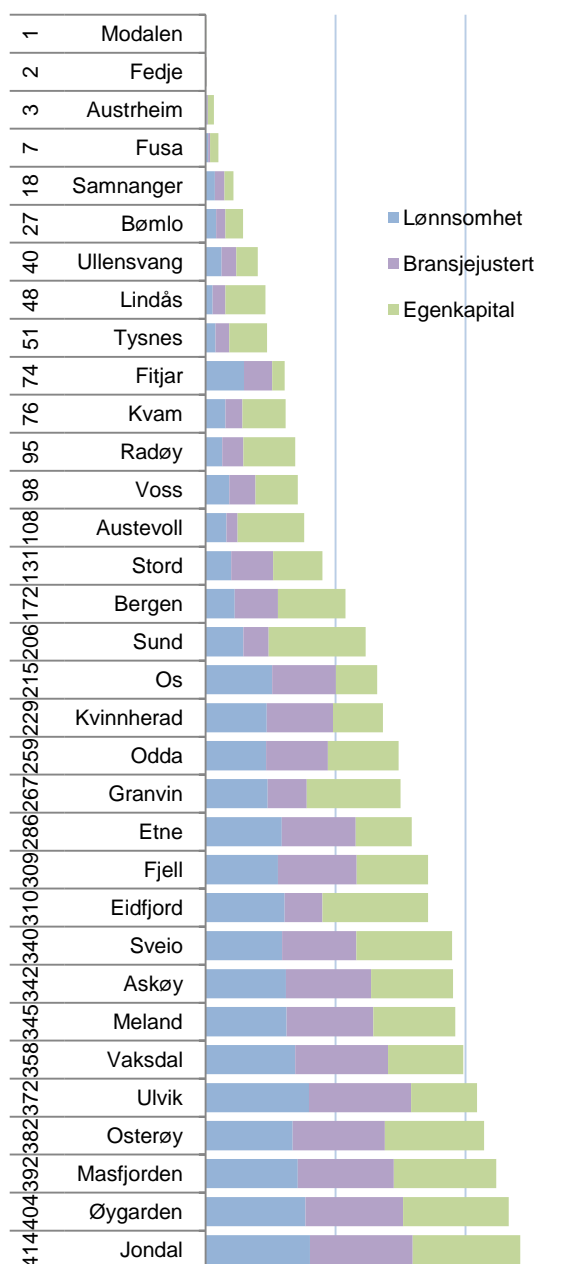
De tre kommunene med høyest lønnsomhet i næringslivet i 2009 ligger alle i Hordaland. Det er Modalen, Fedje og Austrheim. Modalen og Fedje er små kommuner med svært få foretak. Modalen har hatt høy andel lønnsomme foretak tidligere, mens Fedje pleier å komme dårlige ut når det gjelder lønnsomhet.

Austrheim og Fusa er litt større kommuner som tradisjonelt gjør det svært godt når det gjelder lønnsomhet i næringslivet. Fusa har den beste lønnsomheten når vi måler for de fem siste årene.

Bergen kommer ut som nummer 172, som ikke er spesielt bra for en stor vekstkommune.

Hordaland har også kommuner med svak lønnsomhet i næringslivet.

Jondal, Øygarden, Masfjorden og Osterøy kom dårligst ut i 2009. Av disse har Øygarden og Osterøy hatt god lønnsomhet tidligere.

Figur 35: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Hordaland. Figuren viser de tre lønnsomhetsindikatorene og helt til venstre er rangeringsnummer for lønnsomhetsindeksen 2009.

Vekst

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med realvekst*. Den andre indikatoren er *andel vekstforetak, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med vekst i verdiskapingen*. Den endelige vekstindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre vekstindikatorerne.

Andel vekstforetak

Andel vekstforetak i Norge var historisk høyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andelen vekstforetak sank bratt i 2008, og sank videre i 2009, da det var 47,5 prosent vekstforetak. Andelen vekstforetak i 2009 er det laveste som er målt.

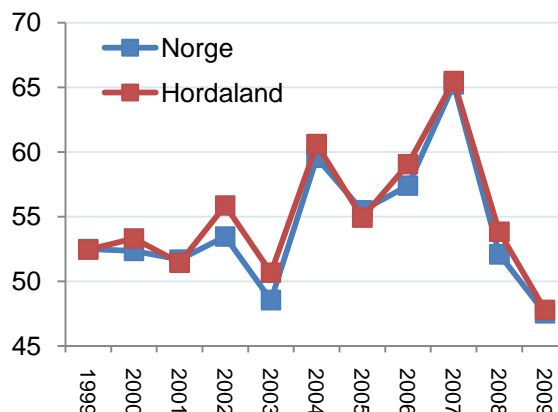
Andelen vekstforetak i Hordaland har som oftest ligget tett opptil landsgjennomsnittet. Hordaland har imidlertid hatt høyere andel vekstforetak enn landsgjennomsnittet i fire år på rad.

Andel vekstforetak i fylkene

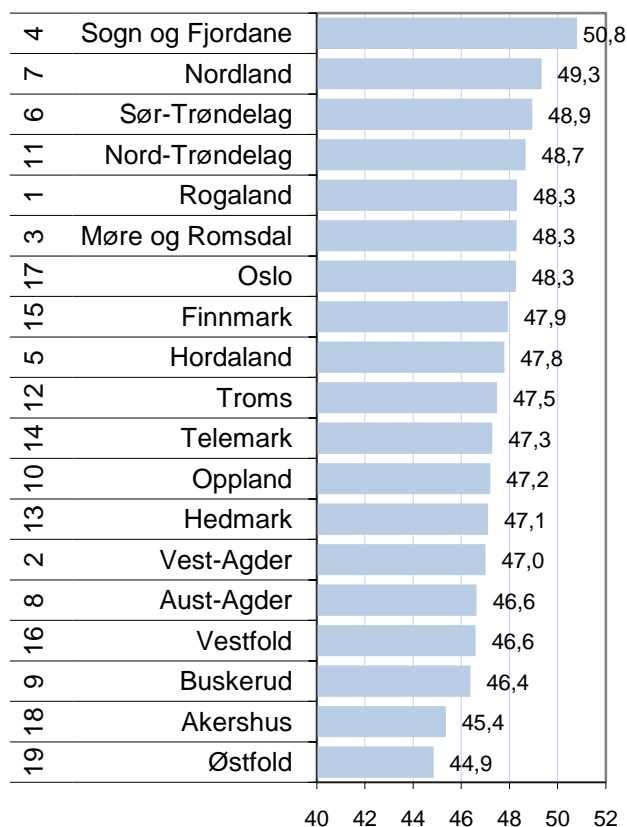
Sogn og Fjordane og Nordland kom noe overraskende på topp for andel vekstforetak i 2009. Sogn og Fjordane var eneste fylke hvor det var over 50 prosent vekstforetak i 2009.

Rogaland har høyest andel vekstforetak de siste fem årene, fulgt av Vest-Agder og Møre og Romsdal.

Hordaland var nummer ni av fylkene for andel vekstforetak i 2009, og nummer fem for de fem siste årene.

Figur 36: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Hordaland og Norge i perioden 1999-2009.

Figur 37: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i fylkene i 2009. Rangering blant fylkene for siste fem år er vist helt til venstre.

Vekst i regionene

Vekstindeksen har tre indikatorer for vekst: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen, bransjejustert andel vekstforetak og andel foretak med vekst i verdiskaping.

Av regionene på Vestlandet er det noe overraskende regionen HAFS som kommer best ut på vekstindeksen, som nummer fem i landet. I etterdønningene av finanskrisen er det en del pussige resultat på vekstindeksen. Sunnfjord er nest best av regionene på Vestlandet, mens Søre Sunnmøre er nummer tre. Søre Sunnmøre er best på vekstindeksen av alle regionene for de fem siste årene.

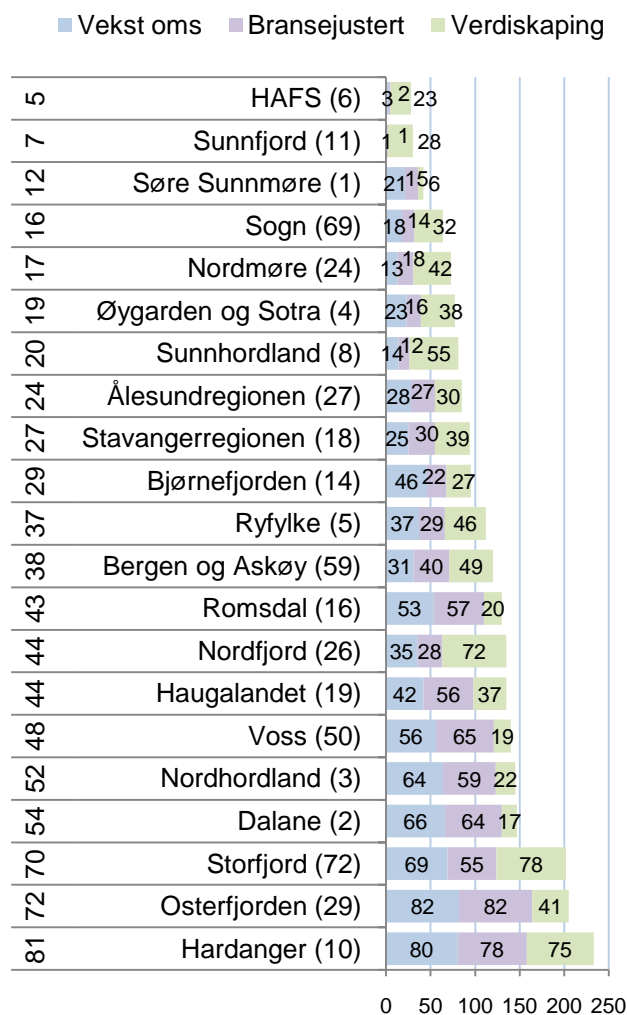
I Hordaland er det Øygarden og Sotra og Sunnhordland som er best på henholdsvis 19. og 20. plass. Øygarden og Sotra er nummer fire på vekstindeksen for de fem siste årene, mens Sunnhordland er nummer åtte.

Bjørnefjorden kom på plass nummer 29, som er under resultatene de siste fem årene.

Bergen og Askøy kom ut litt bedre enn middels i 2009.

Voss og Nordhordland kom ut litt dårligere enn middels.

Osterfjorden og Hardanger gjorde det dårlig, og er blant de ti dårligste regionene på vekstindeksen.

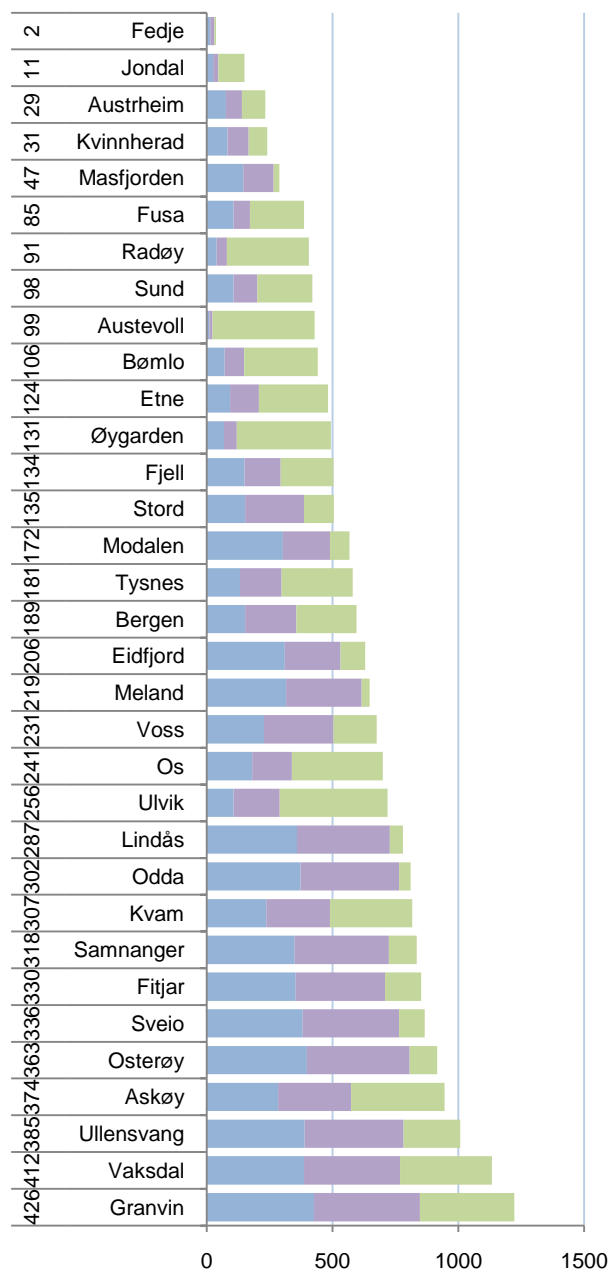
Figur 38: Vekstindeksen for regionene i på Vestlandet. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant landets 83 regioner for de tre vekstindikatorerne, helt til venstre rangering for vekstindeksen for 2009 og i parentes rangering for vekstindeksen for 2005-2009.

Vekst i kommunene

Fedje og Jondal kom øverst av kommunene i Hordaland på vekstindeksen for 2009. Fedje var også blant kommunene med mest lønnsomt næringsliv, mens Jondal hadde mange nyetableringer. Dette er alle små kommuner.

Austrheim og Fusa kom også høyt opp på vekstindeksen. Dette er litt større kommuner som også gjorde det svært godt på lønnsomhetsindeksen. Næringslivet i disse kommunene må ha hatt et godt år i 2009.

Som vanlig har Hordaland også kommuner som gjør det svært dårlig. Granvin er blant de dårligste kommunene i landet på vekstindeksen.

Figur 39: Vekstindeksen for kommunene i Hordaland. Figuren viser de tre vekstindikatorene, og helt til venstre er rangering blant landets 430 kommuner for vekstindeksen 2009.

Næringslivets størrelse

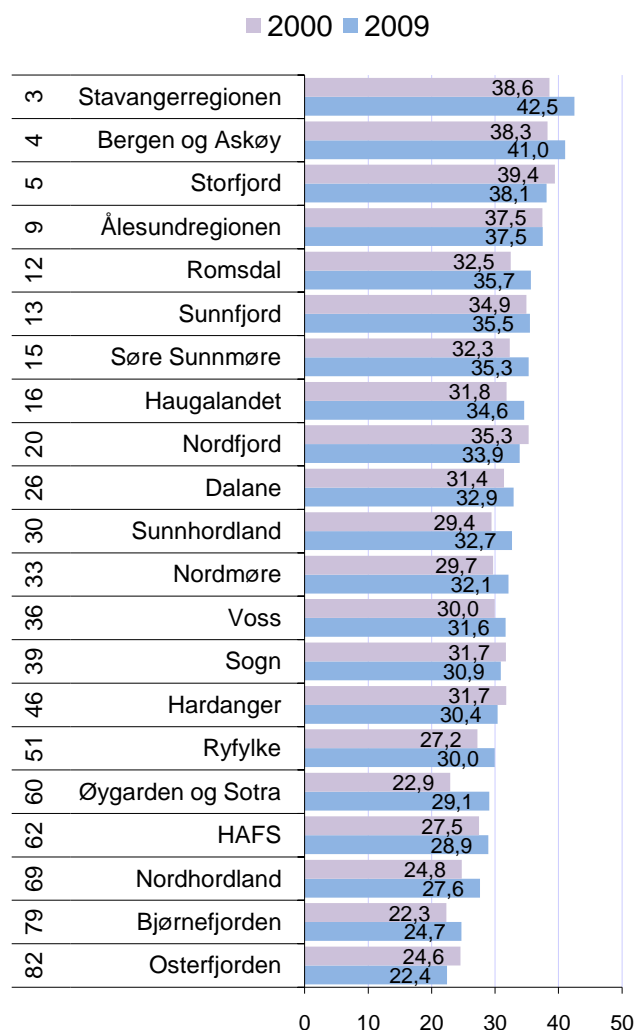
I NæringsNM er næringslivets relative størrelse den siste indikatoren vi måler. Dette måles med antall arbeidsplasser i privat næringsliv som prosent av antall innbyggere. Dette kalles også "næringsstetthet".

Stavangerregionene og Bergen og Askøy har høyeste næringsstetthet av regionene på Vestlandet. Bergen og Askøy har den fjerde høyeste næringsstettheten av alle regionene i landet.

Sunnhordland og Voss har litt over middels næringsstetthet i sine regioner, mens Hardanger har litt under middels.

Øygarden og Sotra har godt under middels næringsstetthet som nummer 60. Denne regionen var imidlertid på tredje seste plass i 2000, da rangeringsnummeret var 81. Dermed har Øygarden og Sotra rykket opp 21 plasser på ti år.

Nordhordland, Bjørnefjorden og Osterfjorden har lavest næringsstetthet på Vestlandet. Vi så tidligere at disse regionene hadde stor netto utpendling.

Figur 40: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i regionene på Vestlandet i 2000 og 2009. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner i 2009.

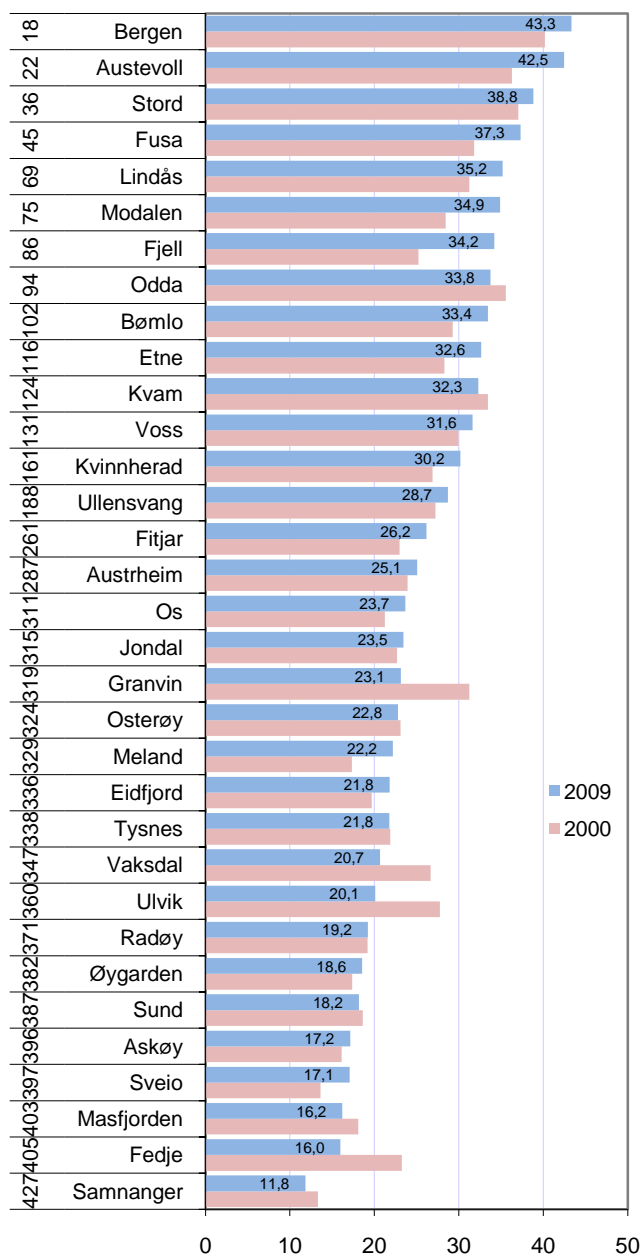
Næringstetthet i kommunene

Bergen, Austevoll, Stord og Fusa har høyest næringstetthet av kommunene i Hordaland i 2009. Alle disse kommunene har høyere næringstetthet i 2009 enn i 2000.

Samnanger, Fedje og Masfjorden har lavest næringstetthet. Masfjorden og Fedje har lavere næringstetthet i 2009 enn i 2000.

De fleste kommunene i Hordaland har høyere næringstetthet i 2009 enn i 2000. Det betyr at antall arbeidsplasser i næringslivet har økt raskere enn befolkningen.

Noen kommuner har imidlertid hatt sterke fall i næringstettheten, som Granvin, Vaksdal, Ulvik og Fedje. Dette er kommuner som har hatt sterk nedgang i antall arbeidsplasser i næringslivet de siste ti årene.

Figur 41: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i kommunene i Hordaland i 2000 og 2009. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner i 2009.

NæringsNM

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på de indeksene som er presentert i dette kapitlet. Telemarksforsking har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste sju årene. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet gjør det samlet sett i en region.

For å rangere fylkene bruker vi en enklere indeks basert på etableringsfrekvens, andel lønnsomme foretak og andel vekstforetak. Disse indikatorene er transformert til et tall mellom 0 og 10, der 0 er dårligste fylke og 10 er beste fylke.

Oslo kom best ut av fylkene i 2009, etter at Rogaland har vært beste fylke de fire foregående årene.

Hordaland kom ut som nummer tre i 2009. Hordaland gjorde det bra med hensyn til alle de tre delindikatorne. Hordaland har gjort det jevnt bra i NæringsNM og er nummer tre i siste femårsperiode.

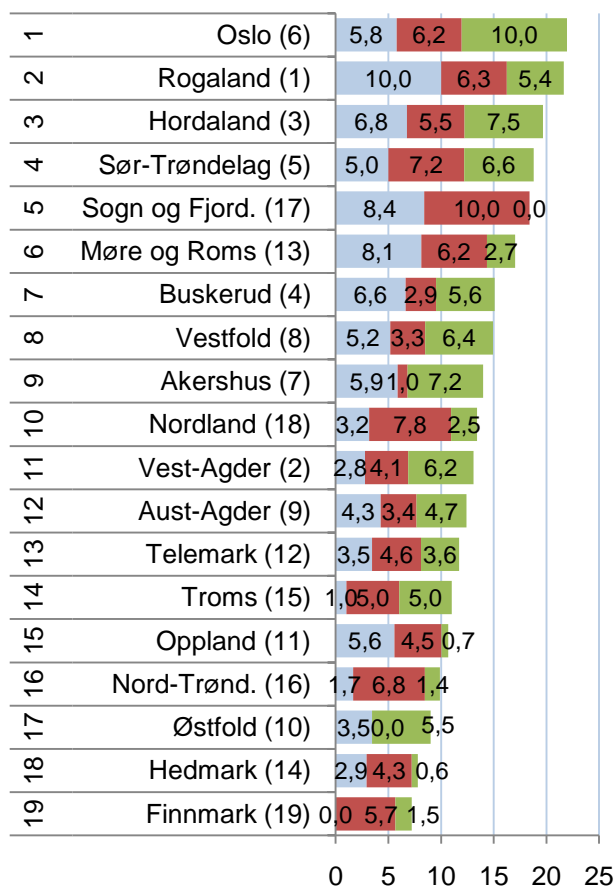
Hordalands utvikling

Tendensen i 2009 var at Vestlandet gjorde det svært godt, samtidig som Nord-Norge gjorde det bedre enn tidligere. Østlandet og Agder gjorde det relativt sett dårligere enn tidligere. Det virker som om finanskrisen har slått sterkere ut på Østlandet enn i andre landsdeler. På Vestlandet har de relativt sett flere bedrifter som er rettet mot offshore, og som nyter godt av høy etterspørsel fra Nordsjøen. Vestlandet og Nord-Norge har framgang på grunn av god etterspørsel og høye priser på fisk.

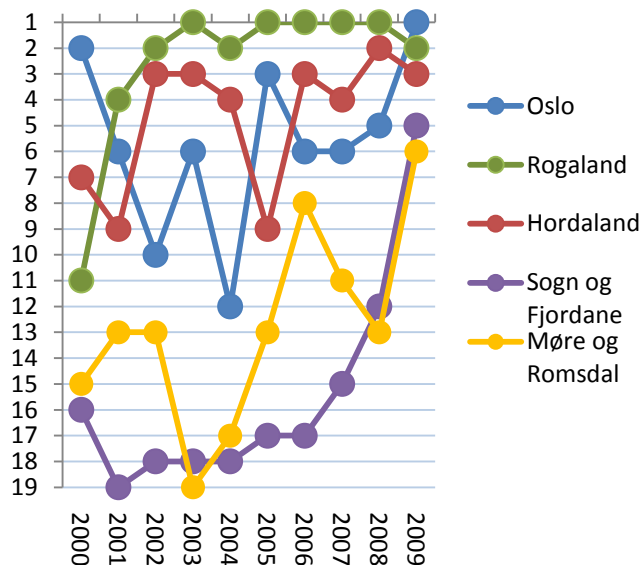
Oslo bryter imidlertid med dette mønsteret og gjør det bedre enn tidligere.

Hordaland har ikke samme framgangen som nabofylkene i nord, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal. Hordaland og Rogaland var imidlertid allerede blant de beste fylkene, som nummer en og to i 2008 og hadde ikke særlig ”upside”.

■ Lønnsomhet ■ Vekst ■ Nyetableringer

Figur 42: NæringsNM for fylkene basert på tall fra 2009. Tallene i parentes angir rangering for hele perioden 2005-2009.

Figur 43: Hordaland og referansefylkers rangering i NæringsNM i perioden 2000-2009.

NæringsNM for regioner

I figur 44 er resultatene for regionene på Vestlandet vist.

Stavangerregionen ble beste region i landet, for sjetten år på rad. Vestlandet har åtte av de ti beste regionene i landet i 2009.

Bergen og Askøy kom på fjerdeplass i NæringsNM i 2009, mens Sunnhordland kom på femteplass.

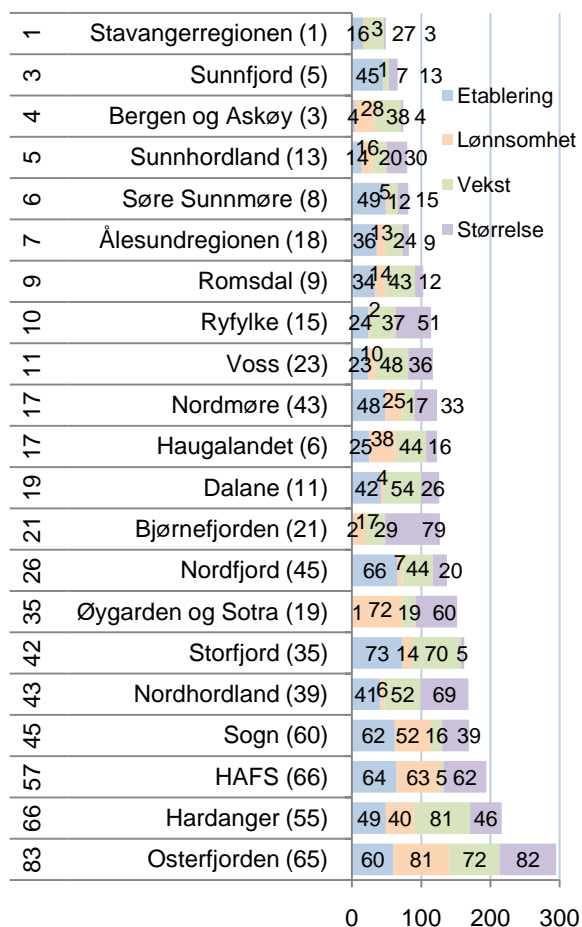
Voss kom på 11. plass av de 83 regionene i landet i 2009.

Bjørnefjorden ble nummer 21, mens Øygarden og Sotra ble nummer 35. Øygarden og Sotra har pleid å gjøre det bedre tidligere.

Nordhordland kom ut så vidt under middels.

Hardanger gjorde det godt under middels som nummer 66, og nest sist av regionene på Vestlandet.

Osterfjorden ble dårligste region i hele landet i 2009.

Figur 44: NæringsNM for regionene på Vestlandet. Rangering blant landets 83 regioner i 2009 til venstre, og rangering siste fem år i parentes. Rangering for de fire indeksene i figuren.

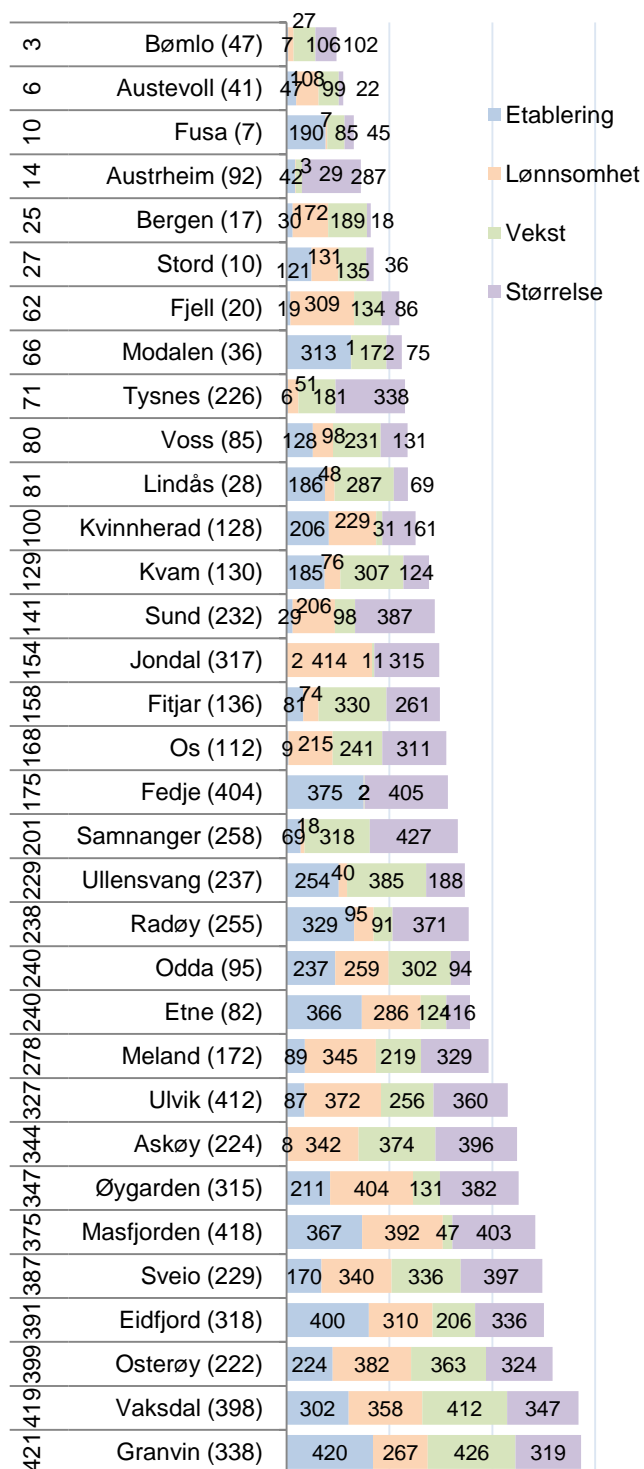
NæringsNM for kommunene

Hordaland har tre kommuner med blant de ti beste kommunene i landet.

Bømlo ble nummer tre, Austevoll nummer seks, mens Fusa ble nummer 10. Dette er kommuner som har jevnt gode resultat i NæringsNM. Fusa er nummer sju av alle kommunene i landet for de fem siste årene.

Stord er nummer 10 for de siste fem årene, mens selve Bergen er nummer 17 av 430 kommuner i landet for siste femårsperiode.

Som vanlig har Hordaland med hele spekteret fra best til dårligst. Granvin er inne blant de ti dårligste kommunene i landet i NæringsNM for 2009.

Figur 45: Resultater fra NæringsNM for kommunene i Hordaland. Rangering for 2009 til venstre, rangering siste fem år i parentes, rangering for de fire indeksene i figuren.

3. Attraktivitetsbarometeret

Telemarksforskning har publisert Attraktivitetsbarometeret siden 2006. Attraktivitetsbarometeret er en metode for å identifisere regioner og kommuner som trekker til seg innflyttere i høyere grad enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Slike steder vil få vekst i lokale arbeidsplasser på grunn av høyere befolkningsgrunnlag i neste periode. Attraktivitet med hensyn til bosetting vil da bli en vekstfaktor som kommer i tillegg til vekst i arbeidsplasser.

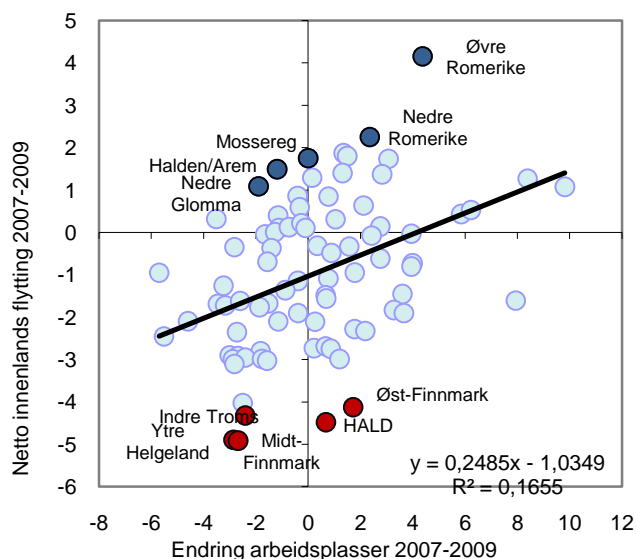
Attraktivitetsbarometeret tar utgangspunkt i sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst. I figur 46 har vi vist arbeidsplassvekst og netto innenlands flytting i 83 regioner i Norge for perioden 2007-2009.

Den svarte linjen i diagrammet viser den forventede nettoflyttingen gitt arbeidsplassveksten. Attraksjonsindeksen er differansen mellom forventet og observert nettoflytting, som kan leses som den vertikale avstanden mellom faktiske nettoflytting og forventningslinjen. Differansen viser hvor mye nettoflytting en kommune faktisk har hatt fratrukket forventet nettoflytting gitt arbeidsplassveksten. Tallet kan tolkes som hvor høy prosentvis vekst regionen har hatt i folketallet i perioden på grunn av regionens attraktivitet.

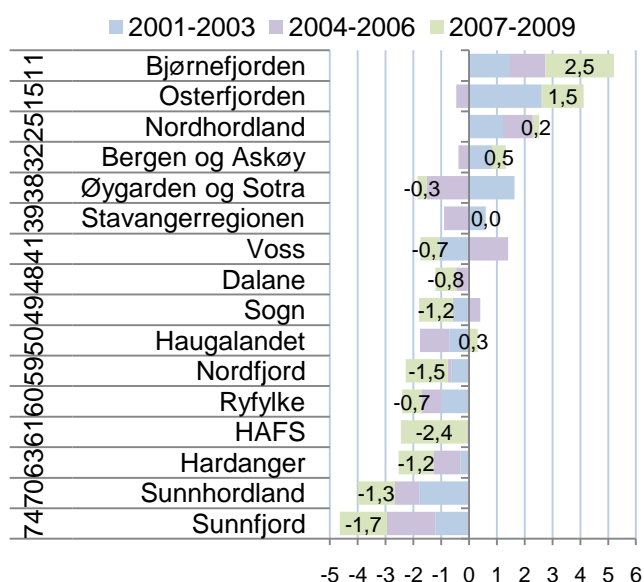
Regioner som Øvre og Nedre Romerike, Mosseregionen, Halden/Aremark og Nedre Glomma har alle mye høyere innflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Dette er regioner som trekker til seg innflyttere av andre årsaker enn arbeidsplassvekst.

I figur 47 ser vi hvordan regionene på Vestlandet skårer på attraktivitetsindeksen de siste tre periodene. Bjørnefjorden, Osterfjorden og Nordhordland er de klart mest attraktive regionene på Vestlandet. Bergen og Askøy og Øygarden og Sotra er også over middels attraktive. De fem mest attraktive regionene på Vestlandet er dermed samlet rundt Bergen.

Voss er rangert en plass over middels av regionene, mens Hardanger og Sunnhordland er lite attraktive. Sunnhordland har tapt fire prosent av innbyggertallet de siste ni årene på grunn av lav bostedsattraktivitet.

Figur 46: Regionene i Norge etter prosentvis endring i antall arbeidsplasser (avstand til median) og netto innenlands flytting i perioden 2007-2009.

Figur 47: Attraktivitetsindeksen for regionene på Vestlandet i de siste tre periodene. Rangering blant de 83 regionene i landet for periodene samlet til venstre.

Attraktivitetsbarometeret for kommuner

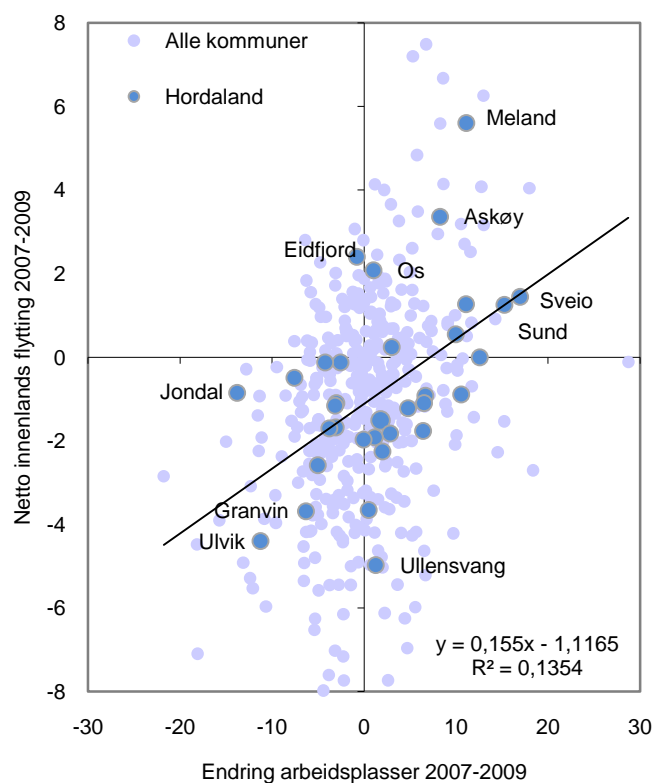
Attraktivitetsbarometeret for kommuner er laget etter samme metode som for regioner. Sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst er svakere for kommuner enn for regioner. Noe av forklaringen på dette er at det er mindre tilfeldige utslag på regionnivå. På kommunenivå vil også mye av effekten av vekst i arbeidsplasser "lekke" til nabo-kommuner i samme region gjennom pendling. For kommuner blir derfor bostedsattraktivitet viktigere enn for regioner.

I Hordaland er det Meland, Askøy og Eidfjord som har høyest innflytting, og som også er mest attraktive de siste tre årene. Meland og Askøy har også hatt sterk arbeidsplassvekst, mens Eidfjord har hatt middels.

Sveio og Sund har hatt høyest arbeidsplassvekst av kommunene i Hordaland de siste tre årene. Disse kommunene har hatt en netto innflytting som forventet, som vi ser ved at de ligger på linjen. De er dermed middels attraktive.

Ullensvang, Ulvik og Granvin har hatt høyest netto utflytting. Ulvik og Granvin kan skyldes på nedgang i arbeidsplasser. Ullensvang har imidlertid hatt litt over middels vekst i antall arbeidsplasser, og blir derfor karakterisert som minst attraktiv.

Jondal har størst nedgang i antall arbeidsplasser, men har ganske lav netto utflytting. Dermed blir Jondal karakterisert som attraktiv, selv om det er utflytting fra kommunen. Statistisk sett skulle utflyttingen vært mye høyere.

Figur 48: Kommunene i Norge etter prosentvis endring i antall arbeidsplasser (avstand til median) og netto innenlands flytting i perioden 2007-2009.

Attraktivitet i kommunene

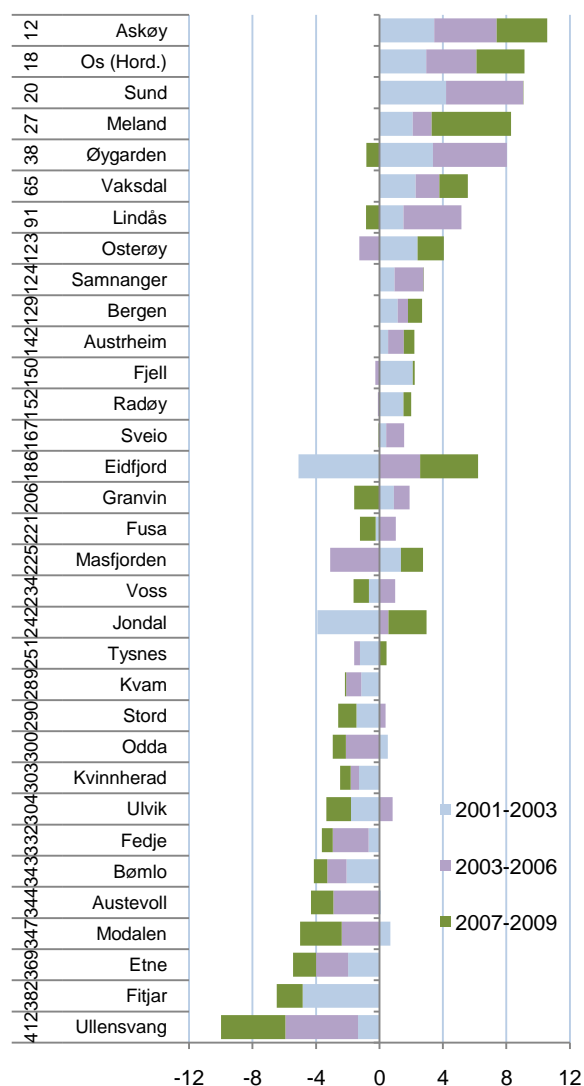
I figur 49 viser vi attraktivitetsindeksen for kommunene i de tre siste treårsperiodene i sammenheng.

Askøy, Os og Sund har vært mest attraktive av alle kommunene i Hordaland, og er blant de 20 mest attraktive kommunene i landet de siste ni årene. Sund har ikke vært attraktiv i den siste treårsperioden, men var mest attraktiv i de to foregående periodene. For Askøy har den høye attraktiviteten ført til at folketallet har vokst med over 10 prosent ekstra grunnet høy bostedsattraktivitet i løpet av de siste ni årene.

Også kommuner som Meland, Øygarden, Vaksdal og Lindås er blant landets 100 mest attraktive kommuner de siste ni årene.

Vi kan se at Eidfjord og Jondal, som er blant de mest attraktive kommunene i Hordaland de siste tre årene, var svært lite attraktive i den første perioden. I små kommuner vil små flyttetall gi store utslag, og det kan derfor være nyttig å se ting i et litt lengre perspektiv.

Ullensvang, Fitjar og Etne har de dårligste resultatene på etableringsindeksen. Ullensvang har mistet 10 prosent av folketallet i høyere utflytting enn arbeidsplassutviklingen skulle tilsi de siste ni årene.

Figur 49: Attraktivitetsindeksen til kommunene i Hordaland de siste tre periodene. Rangering blant de 430 kommunene i landet for periodene samlet til venstre.

3.1 Hva forklarer bostedsattraktivitet?

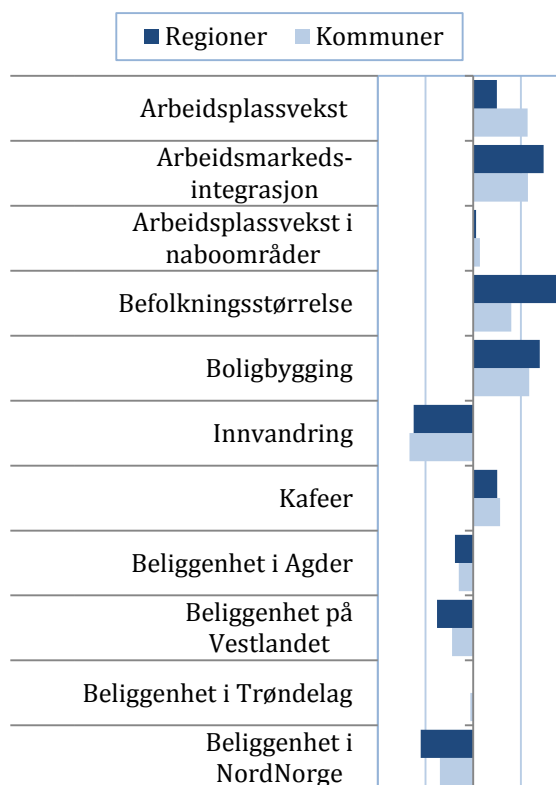
Figur 51 viser faktorer som vi har funnet har sammenheng med nettoflytting, og antar påvirker attraktivitet. Lengden på søylene viser hvor stor forklaringskraft de enkelte faktorene har, og retningen til søylene viser om faktorene har positiv eller negativ sammenheng med flyttestrømmene.

Arbeidsmarkedsfaktorer

Arbeidsplassvekst i egen kommune har sterk sammenheng med flyttebalansen i kommunen. Arbeidsplassvekst i egen region har også en positiv effekt, men er noe mindre viktig. Arbeidsplassvekst i nabokommuner og nabo-regioner har en svak, men positiv betydning for flyttebalansen. Arbeidsmarkedsintegrasjon er derimot en viktig faktor for nettoflytting og attraktivitet. Denne indikatoren viser hvor godt kommunen eller regionen er integrert med omliggende bo- og arbeidsmarked, og sier noe om mulighetene for å pendle. Gode pendlingsmuligheter er noe som gjør det mulig å bosette seg eller bli boende i et område. God tilgang til arbeidsmarked er positivt for bosettingen, uavhengig om arbeidsmarkedet er i egen kommune eller region.

Befolkningsstørrelse

Sentrale steder med en stor befolkningsstørrelse har høy innflytting. Flyttemønsteret går i retning steder med en allerede stor befolkning, og befolkningsstørrelse i seg selv kan være en tiltrekkende faktor. Byer er spesielt attraktive for unge voksne, mens mindre kommuner i omlandet til byer er attraktive for familier. Samtidig er høy befolkningsstørrelse et resultat av at stedet historisk sett har vært attraktivt.

Figur 50: Faktorer som har sammenheng med nettoflytting.

Boligmarked

Boligbygging i et område viser om det er tilgjengelige boliger for innflyttere, og er en viktig forklaring på steders attraktivitet. Kommuner med høy boligbygging er mer attraktive. Høy attraktivitet fører til høyere etterspørsel etter boliger og dermed mer boligbygging, men samtidig er tilgjengelige boligtomter antagelig også en attraktivitetsfaktor i seg selv. Mangel på boliger og høye priser i sentrale områder tvinger mange til å bosette seg i nærliggende kommuner, og mange av kommunene med høy boligbygging er små kommuner som ligger i nærheten av større byer. Kommuner kan gjennom sentrums- og arealplanlegging påvirke hvor attraktivt det er å bygge boliger.

Kaféfaktoren

Kaféfaktoren har en klar, positiv sammenheng med nettoflytting. Kaféfaktoren viser hvor stor andel av befolkningen som er ansatt i kafeer, restauranter og puber, og kan være en indikator på at det eksisterer mange sosiale møteplasser. Dette kan være en faktor som tiltrekker og holder på befolkningen, men høy innflytting fører til en ung og antageligvis mer urban befolkning som etterspør og skaper slike tilbud. Denne positive sammenhengen gjelder for alle typer steder, både sentrale og mindre sentrale.

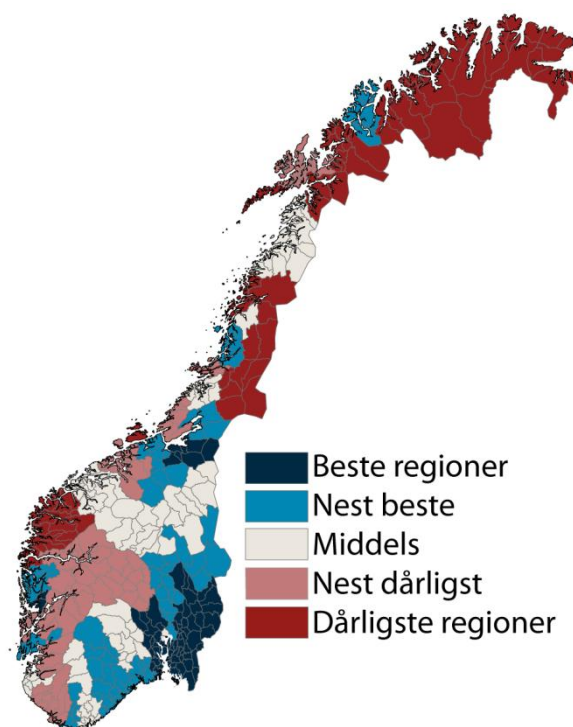
Innvandring

Innvandring har en sterk, negativ sammenheng med nettoflytting. Dette er på grunn av at innvandrere er mer mobile, og ofte flytter videre til et annet sted i Norge etter første bo-setting. Når de flytter videre, blir dette registrert som innenlands flytting. Høy innvandring fører til lav attraktivitet, siden de kommunene som tar i mot mange innvandrere ofte har høy utflytting i neste omgang. I denne sammenhengen blir høy innvandring en årsak til lav attraktivitet. På den andre siden har noen steder høy attraktivitet på grunn av at mange innvandrere har flyttet dit. Dette ser man for eksempel i mange kommuner sentralt på Østlandet, siden innvandrere ofte flytter til mer sentrale kommuner. Her vil den store innvandrerbefolkningen være et resultat av at kommunene har vært attraktive for innvandrerbefolkningen i andre norske kommuner. Den høye mobiliteten til innvandrere fører til at innvandrers flyttemønster har en sterk påvirkning på attraktivitetsindeksen. Kommunene med høyest innflytting av innvandrerbefolkningen har samtidig høye plasseringer på attraktivitetsindeksen, mens kommunene med høyest utflytting av innvandrerbefolkningen også har lav attraktivitet. Det er derfor viktig for et sted å fremstå attraktiv for innvandrere. Innvandrerbefolkningen er derimot ikke en ensartet gruppe, og det ser ut til å være forskjell ut fra blant annet innvandringsgrunn. Å ha en høy andel innvandrere fra typiske flyktningland bidrar negativt, siden mange av disse vil flytte til en annen kommune, mens det

ikke er slik for innvandrere fra arbeidsinnvandringsland.

Regional lokalisering

Det er systematiske regionale forskjeller i attraktivitet mellom landsdelene, som figur 52 viser. Spesielt steder i Nord-Norge har en systematisk dårlig flyttebalanse sammenliknet med steder på Østlandet. Dette vil si at selv om alle andre faktorer skulle være like, vil kommuner og regioner i Nord-Norge allikevel ha en dårligere flyttebalanse. Steder på Vestlandet og Sørlandet har også dårligere flyttebalanse sammenliknet med Østlandet. Beliggenhet i Trøndelag skiller seg derimot ikke systematisk fra Østlandet.

Figur 51: Attraktivitetsbarometeret for regioner for perioden 2007-2009.

Hva fanger bostedsattraktivitet ikke opp?

De forklaringsfaktorene vi har funnet, viser seg å ha rimelig stor forklaringskraft, de kan forklare en stor andel av variasjonen i flytting. Allikevel mener vi det er flere gode grunner til å utvide attraktivitetsbegrepet og metoden for å måle attraktivitet.

Ett av de viktigste funnene fra arbeidet med bostedsattraktivitet er at arbeidsmarkedsfaktorene er sentrale som forklaringsfaktorer for variasjon i flytting og bostedsattraktivitet. Kunnskapen om at arbeidsplasser er viktig for bosetting er i seg selv ikke spesielt overraskende. For at det skal være relevant for regionalt utviklingsarbeid, er det behov for å analysere nærmere *hva* slags arbeidsplasser som er viktige.

Attraktivitetsbarometeret peker videre på at det ikke kun er arbeidsmarkedet i egen kommune som er viktig, men hvor godt arbeidsmarkedet i regionen er og hvor integrert bo- og arbeidsmarkedsområdene er.

En konsekvens av metoden for å måle bostedsattraktivitet, som ofte vekker motforestillinger, er at metoden favoriserer mindre bostedskommuner i utkanten av sterke arbeidsmarkedsregioner. Disse kommunene har kanskje selv ikke jobbet aktivt med næringsutvikling, men er attraktive som en konse-

kvens av at de er lokalisert i nærheten av andre sterke arbeidsmarkedskommuner. En annen gruppe kommuner som kan komme godt ut på attraktivitetsbarometeret er kommuner som har hatt sterk nedgang i arbeidsplasser, men likevel beholdt en stor andel av befolkningen. Det kan stride mot folks oppfatning av attraktivitetsbegrepet at slike kommuner blir omtalt som attraktive.

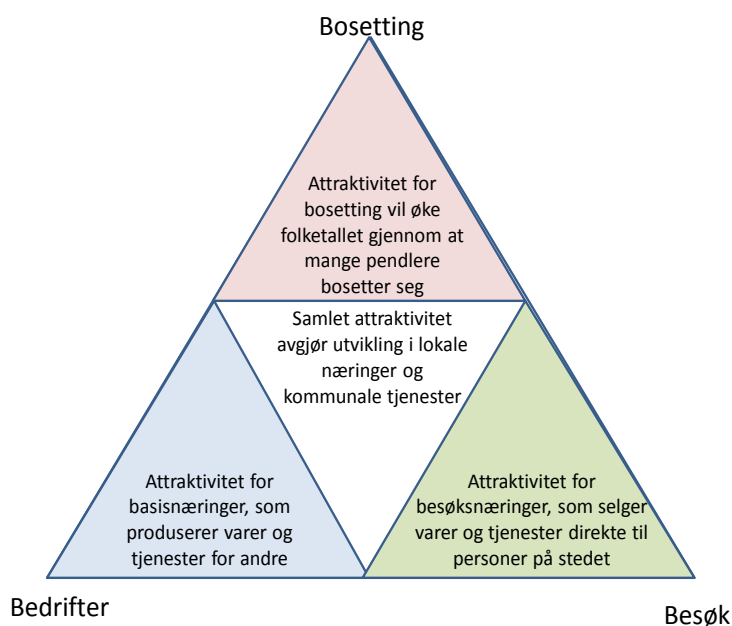
Attraktivitetsbegrepet i seg selv er en kilde til debatt. Attraktivitetsbarometeret har en avgrenset definisjon av attraktivitet, der det bare fokuserer på attraktivitet som bosted. Dette er en dimensjon, mens det kan være andre dimensjoner som også er verdt å inkludere i et attraktivitetsbegrep.

Mange regioner oppfatter seg selv som attraktive, selv om de ikke hevder seg i konkurransen om tilflytting. Noen steder føler seg attraktive fordi de tiltrekker besøkende på grunn av vakker natur, kulturelle tilstelninger eller spesielle attraksjoner, mens andre kan føle at de er attraktive på grunn av at de har et dynamisk næringsliv og er et viktig arbeidsmarked som gavner bostedene i omlandet.

Dette er noe av bakgrunnen til at vi nå er i gang med å utvikle en utvidet metode for å analysere stedlig attraktivitet: Attraktivitetspyramiden.

4. Attraktivitetspyramiden

Attraktivitetspyramiden er en modell for å forstå steders utvikling, vekst eller nedgang. Samtidig er Attraktivitetspyramiden et verktøy for å utvikle strategier for stedsutvikling. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at steder utvikler seg i henhold til deres attraktivitet langs tre dimensjoner: Besøk, bosetting og bedrifter.

Figur 52: Attraktivitetspyramiden

Steder kan være attraktive for bedrifter og trekke til seg næringsliv som produserer varer og tjenester som selges ut av regionen. Dette genererer arbeidsplasser som bidrar til bosetting og arbeidsplasser i lokal tjenesteyting. Steder som er attraktive for besøk vil få høy aktivitet i det næringslivet som selger varer og tjenester direkte til personlige kunder. Dette er både tradisjonell turisme som hotell og restaurant, aktiviteter, underholdning og kultur og detaljhandel. Steder som er attraktive å bo i, vil ha flere innbyggere enn det er arbeidsplassgrunnlag for. Dermed vil det være mange som bor på stedet og pendler ut.

Vi vil først finne ut hvor stedene befinner seg i dag. Ved å analysere hvor stor andel av sysselsettingen som tilhører de tre dimensjonene, vil vi finne stedets profil. Deretter skal vi se på utviklingen langs de tre aksene, for å finne ut hvor attraktive stedene har vært for de uli-

ke dimensjonene de siste årene. Til slutt skal vi slå sammen de tre dimensjonene og se på den samlede utviklingen i attraktivitet. Summen av steders attraktivitet for bedrifter, besøk og bosetting vil kunne forklare vekst eller nedgang. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell som kan forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre steder har nedgang.

Profilen til stedene, og siste års utvikling vil være et verdifullt grunnlag for strategiske valg. Skal regionen satse der den har sin styrke? Eller skal regionen satse på å utlikne sine svakheter?

I denne første rapporten om Attraktivitetspyramiden, har vi begrenset oss til en beskrivelse av tilstand og utvikling. Med indikatorene på plass, kan vi starte arbeidet med å forklare årsakssammenhenger og identifisere mulige tiltak for regionene.

Utviklingen over tid

De siste ti årene har antall arbeidsplasser i basisnæringene sunket i Norge. Basisnæringene er industri, primærnæring og teknologiske tjenester. Basisnæringene er i sum følsomme for konjunkturer og svinger mer enn andre.

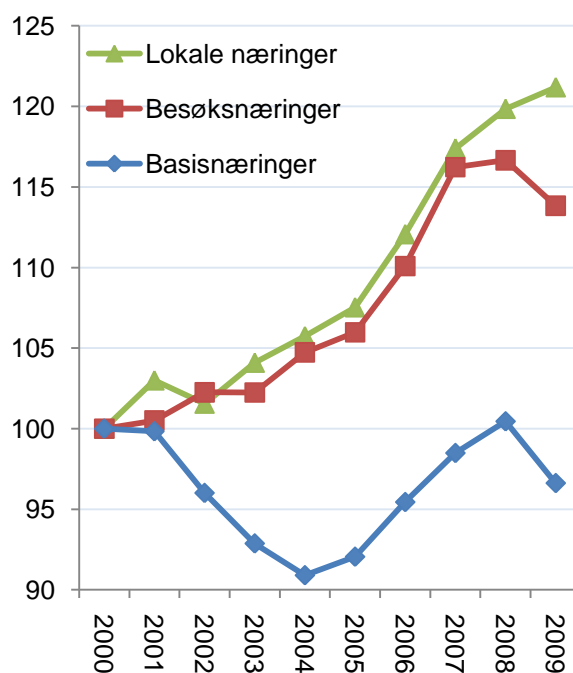
Antall arbeidsplasser i besøksnæringene, som er næringer innenfor reiseliv, aktiviteter og handel, har økt med nesten 14 prosent fra 2000 til 2009. Besøksnæringene blir også påvirket av konjunkturer, og falt med 2,8 prosent fra 2008 til 2009.

Arbeidsplasser knyttet til lokal virksomhet øker mest. Dette er arbeidsplasser i kommunene, i bygg og anlegg og personlige tjenester utenom besøksnæringene. Lokale arbeidsplasser er lite følsomme for konjunkturer. De lokale arbeidsplassene er nært knyttet til befolkningsgrunnlaget. Dermed vil steder som er attraktive som bosted, og som gjennom dette øker befolkningen, får sterkest vekst.

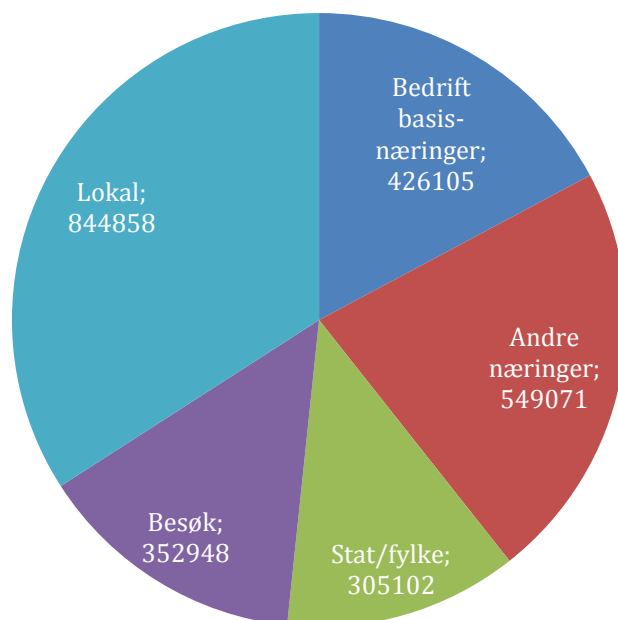
Den lave veksten i basisnæringene og den høye veksten i besøksnæring og lokale næringer, betyr at attraktivitet for besøk og bosetting gradvis blir viktigere, og at attraktivitet for bedrifter i basisnæringene blir mindre viktig.

Sammensetningen av arbeidsplassene

I tillegg til de tre kategoriene som er vist i figur 53, er det arbeidsplasser i stat og fylke, og i andre næringer. Andre næringer er hovedsakelig tjenester som ikke er direkte konkurranseutsatte. Både arbeidsplasser i stat/fylke og de andre næringene er ofte senterfunksjoner som er konsentrert til de største byene og regionale sentre. Dette er også tjenester som produseres til andre, og kunne vært i samme kategori som basisnæringene. Disse senterfunksjonene er imidlertid sjelden i fokus for lokalt eller regionalt næringsarbeid. Slike senterfunksjoner, særlig i statlig virksomhet, blir lokalisert i politiske prosesser. Her vil eventuelle lokale tiltak som oftest være politisk løbving.

Figur 53: Utvikling av antall arbeidsplasser i Norge i basisnæringer, bedriftsnæringer og lokale næringer, indekset slik at nivået i 2000=100.

Figur 54: Arbeidsplassenes sammensetning i Norge i 2009.

4.1 Besøksnæringer

Med attraktivitet for besøk menes attraktivitet for næringsliv som selger varer og tjenester direkte til personlige kunder. Besøksnæringene omfatter hotell og restaurantnæringen, som kan kalles tradisjonelt reiseliv. I tillegg er næringsvirksomhet knyttet til aktivitet, kultur og underholdning også besøksnæringer. Dette er virksomheter som krever personlig oppmøte for kundene. Den største bransjen i besøksnæringene er imidlertid detaljhandel.

Når vi skal beregne størrelse og utvikling i besøksnæringene for regioner og kommuner, må vi ta hensyn til at besøksnæringene også har mye av sin omsetning knyttet til egen befolkning. Derfor trekker vi fra et beregnet gjennomsnitt som bransjene handel, servering og aktiviteter har i Norge. For overnatting regner vi med at all aktivitet stammer fra besøk. Dermed vil en del regioner ha en ”negativ besøksbalanse”. Dette er regioner hvor befolkningen i stor grad besøker andre regioner for handel, restaurantbesøk og aktiviteter.

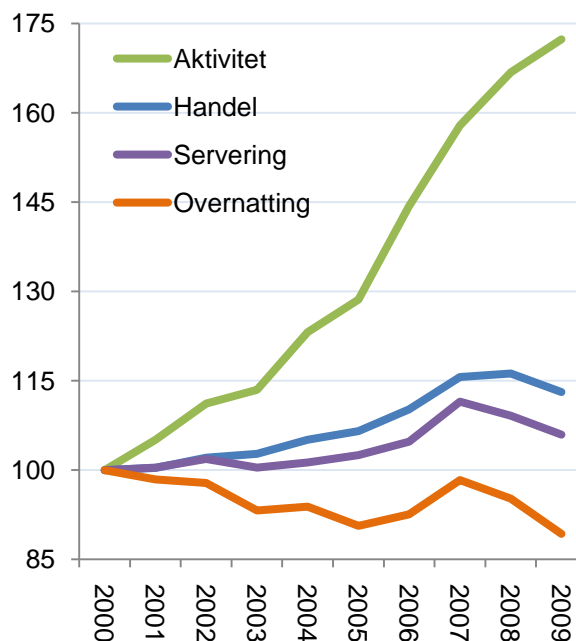
I figur 55 ser vi utviklingen av besøksnæringene nasjonalt. Aktiviteter, som består av kultur og underholdning og arrangementer, har økt raskt. Handel og servering øker litt, mens det er synkende antall arbeidsplasser i overnatting.

Besøksnæringer i regionene

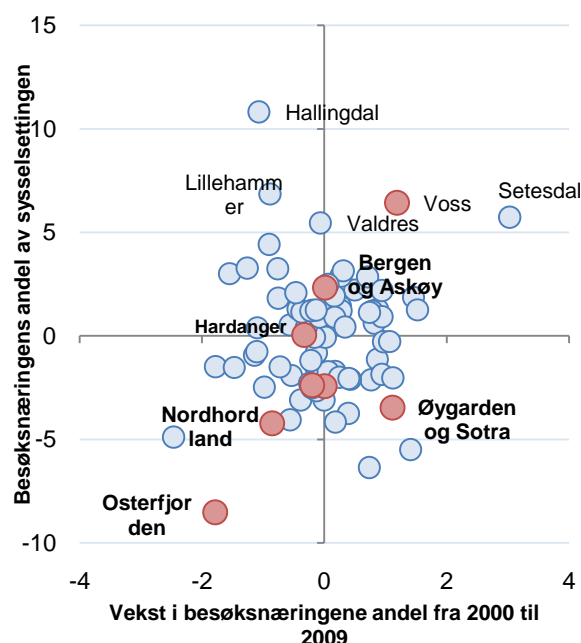
I figur 56 er også regionene plassert i forhold til vekst fra 2000 til 2009 på den horisontale akse.

Voss har tredje høyest konsentrasjon av besøksnæringer av alle regionene i landet, og har samtidig vekst i besøksnæringene. Bergen og Askøy har også godt over middels andel av sysselsettingen i besøksnæringene.

Hardanger er som middels, mens de andre regionene i Hordaland har relativt lite med besøksnæringer. Osterfjorden har lavest andel av sysselsettingen i besøksnæringer av samtlige regioner i landet.

Figur 55: Utvikling av antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 56: Besøksnæringenes bidrag til sysselsettingen i regionene i 2009, og endringer fra 2000 til 2009.

Regionene på Vestlandet

I figur 57 har vi splittet opp bidraget fra besøksnæringene for regionene på Vestlandet. Tallene for handel, servering og aktivitet er korrigert for det som antas å være aktiviteter rettet mot egne innbyggere. Dermed vil tallene kunne bli negative for steder med handelslekkasje.

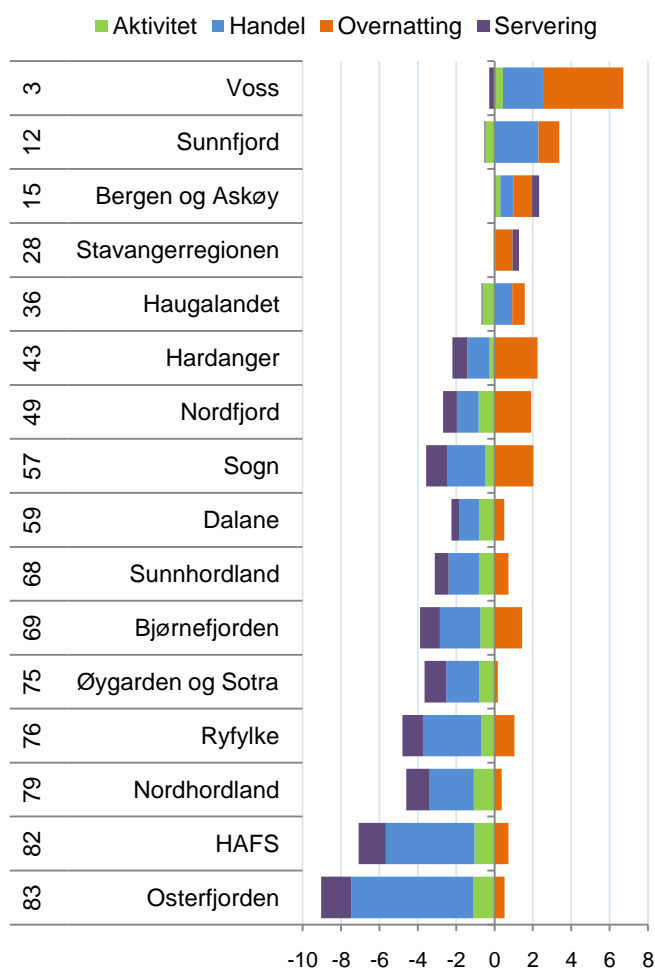
Voss er besøksregion nummer tre i landet. Det er mange arbeidsplasser innen overnatting i Voss. Og det er samtidig overskudd på handel og aktiviteter.

Bergen og Askøy er nummer 15 av besøksregionene.

Hardanger er så vidt under middels. Det er en del arbeidsplasser innen overnatting i Hardanger, men regionen har handelslekkasje og relativt få arbeidsplasser innen aktiviteter og servering.

De andre regionene i Hordaland har relativt lite besøksnæringer. Samtlige har handelslekkasje og relativt få arbeidsplasser i aktiviteter og servering.

Osterfjorden har svært høy handelslekkasje og har relativt minst besøksnæringer av alle regionene i landet.

Figur 57: Prosentvis andel av sysselsettingen i besøksnæringer i regionene på Vestlandet i 2009. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner.

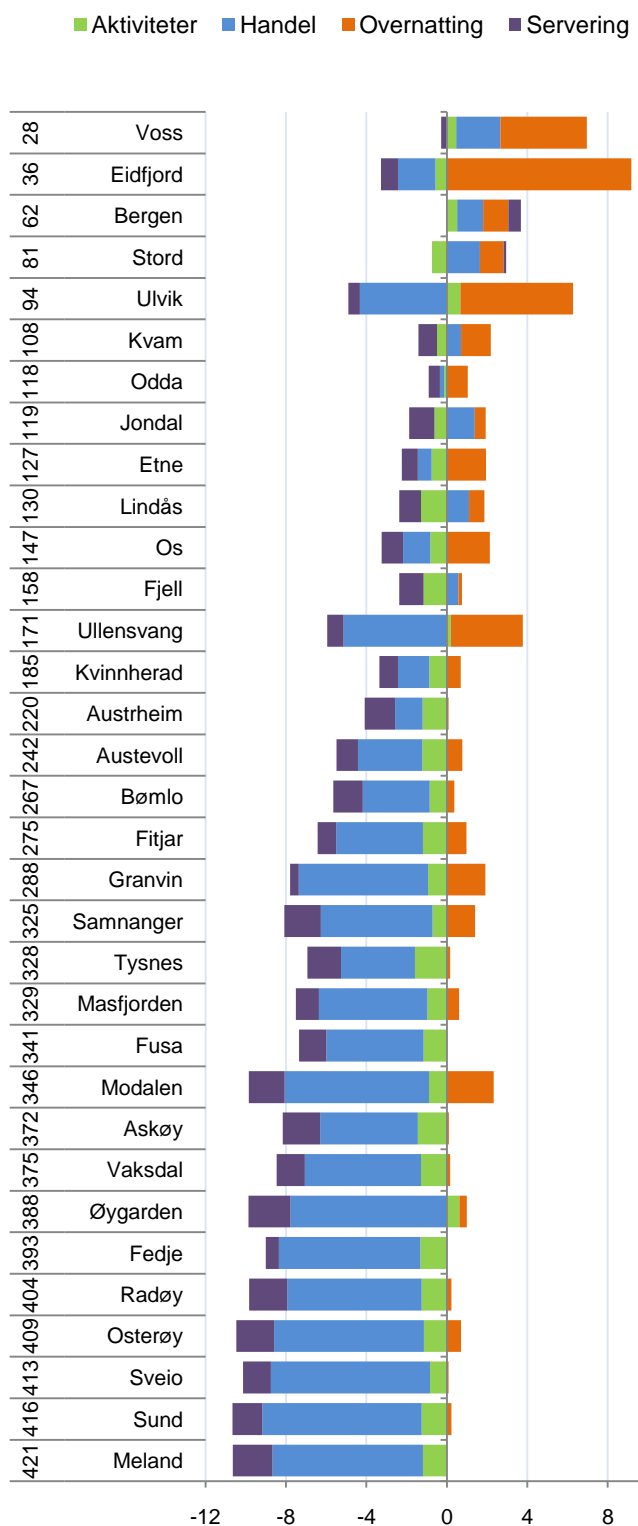
Besøksnæringer i kommunene

Voss og Eidfjord er de mest utpregede besøkskommunene i Hordaland. De er henholdsvis nummer 28 og 36 av de 430 kommunene i landet når det gjelder andel av sysselsettingen i besøksnæringene. For begge er det overnattingsbransjen som bidrar mest til det. Voss har i tillegg overskudd i handelen.

Bergen og Stord er også besøkskommuner. Bergen har høyere andel enn normalt for alle de fire typene besøksnæringer.

Den siste utpregede besøkskommunen er Ulvik. Det er utelukkende på grunn av hotellbransjen. Ulvik har en stor handelslekkasje som trekker ned.

Hordaland har mange kommuner som har svært lite besøksnæringer. Mange av disse kommunene ligger rundt Bergen. Her bor folk som ser ut til å bruke Bergen til handel, restaurantbesøk og underholdning.

Figur 58: Prosentvis andel av sysselsettingen i besøksnæringer i kommunene i Hordaland i 2009. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner.

4.2 Basisnæringer

Med attraktivitet for bedrifter menes attraktivitet for basisnæringer. Her tenker vi på konkurranseutsatt virksomhet som produserer varer og tjenester som selges ut av regionen, enten som eksport til andre land, eller til kunder nasjonalt.

Vi kan dele opp basisnæringer i tre kategorier; naturbasert virksomhet, industri og teknologiske tjenester. Naturbasert virksomhet inkluderer landbruk, fiske, havbruk og bergverk, mens teknologiske tjenester vil være IT, telekom, engineering og liknende.

De ulike kategoriene har utviklet seg forskjellig, som det framgår av figur 59.

Teknologiske tjenester har hatt sterk vekst, og har vokst med 27,9 prosent på landsbasis fra 2000 til 2009.

Industrien har gått i bølger, men den langsiktige trenden er klart negativ. Industrien har hatt en nedgang på 11,2 prosent fra 2000 til 2009. Det er imidlertid ganske store forskjeller i ulike industribransjer, og noen regioner har hatt vekst i industrien også.

Naturbaserte næringer synker ganske jevnt, og har hatt en nedgang på 13,3 prosent.

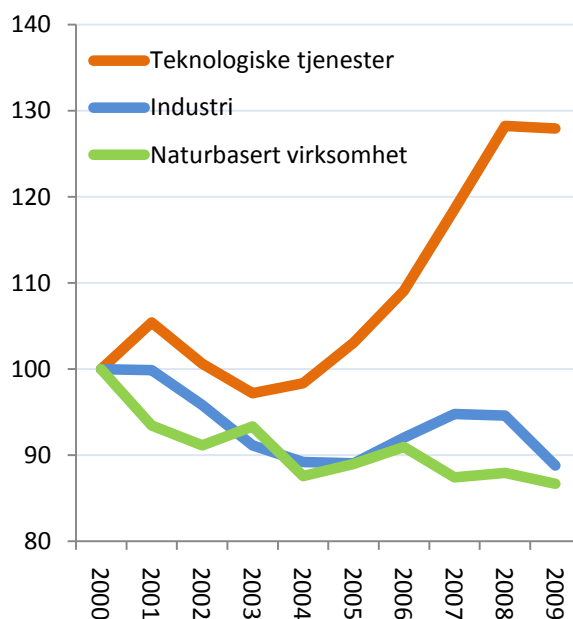
Det er dermed de regionene som har lyktes i å trekke til seg teknologiske tjenester som har lyktes best.

Basisnæringer i regionene

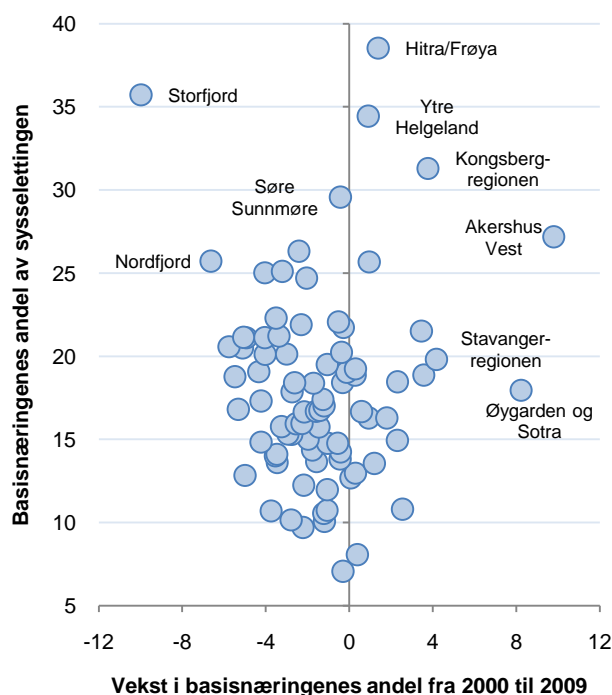
Hitra/Frøya har den høyeste andelen av sysselsettingen i basisnæringer av alle regionene. Antall arbeidsplasser i basisnæringer tilsvarte 38,5 prosent av sysselsettingen i regionen i 2009.

Regioner som Storfjord, Ytre Helgeland, Kongsbergregionen og Søre Sunnmøre kommer på de neste plassene. Av disse har Storfjord hatt en kraftig nedgang siden 2000, mens Kongsbergregionen har hatt sterk vekst.

Akershus Vest er imidlertid den regionen i landet med sterkest vekst i basisnæringer, fulgt av Øygarden og Sotra og Stavangerregionen.

Figur 59: Utvikling i antall arbeidsplasser basisnæringerne i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 60: Regionene i Norge etter andel av sysselsettingen i basisnæringerne og vekst i basisnæringerne fra 2000 til 2009.

Regionene på Vestlandet

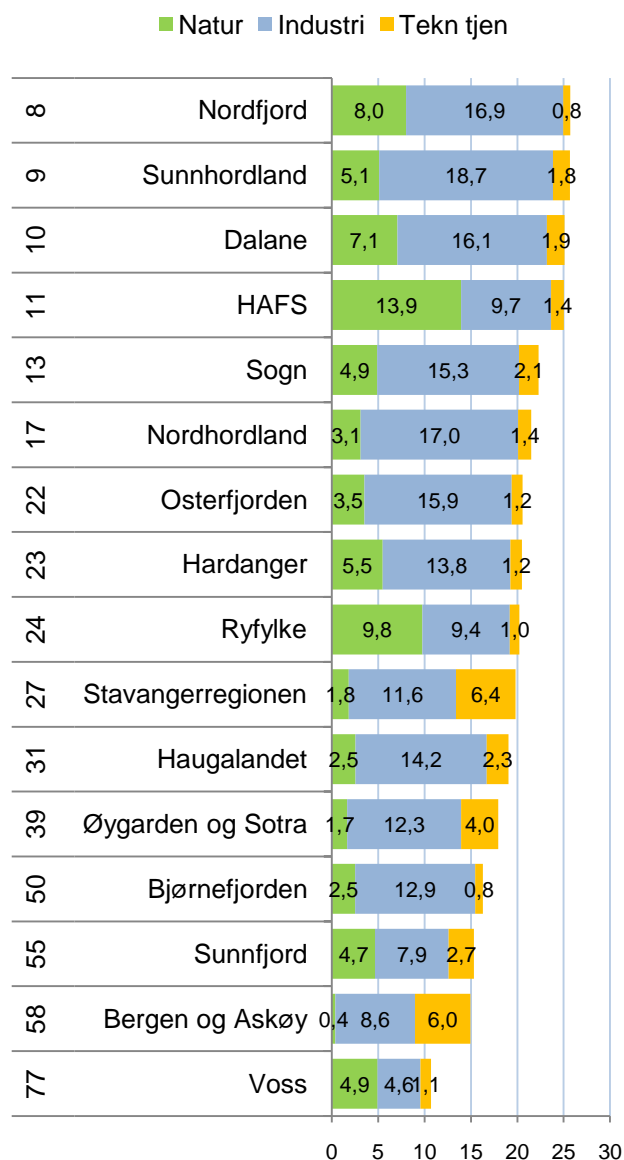
Sunnhordland er nummer ni av de 83 regionene i landet med hensyn til konsentrasjon av basisnæringer. Det er nest høyest av regionene i Rogaland, Sogn og Fjordane og Hordaland. Det er først og fremst mange industriarbeidsplasser som fører Sunnhordland høyt opp.

Nordhordland er også en industriregion, og er nummer 17 når det gjelder konsentrasjon av basisnæringer. Osterfjorden og Hardanger følger like etter som nummer 22 og 23.

Øygarden og Sotra er rangert som nummer 39. Det betyr at også denne regionen er rangert høyere enn middels når det gjelder andel av sysselsettingen i basisnæringer.

Bjørnefjorden og Bergen og Askøy er nummer 50 og 58, og dermed klart under middels. Bergen har imidlertid ganske mange arbeidsplasser innen teknologiske tjenester.

Voss har lite basisnæringer. Vi så tidligere at Voss og Bergen og Askøy var utpregede besøksregioner, så det er naturlig at de ikke er store på basisnæringer.

Figur 61: Prosentvis andel av sysselsettingen i basisnæringer i regionene på Vestlandet i 2009. Til venstres vises rangering blant landets 83 regioner.

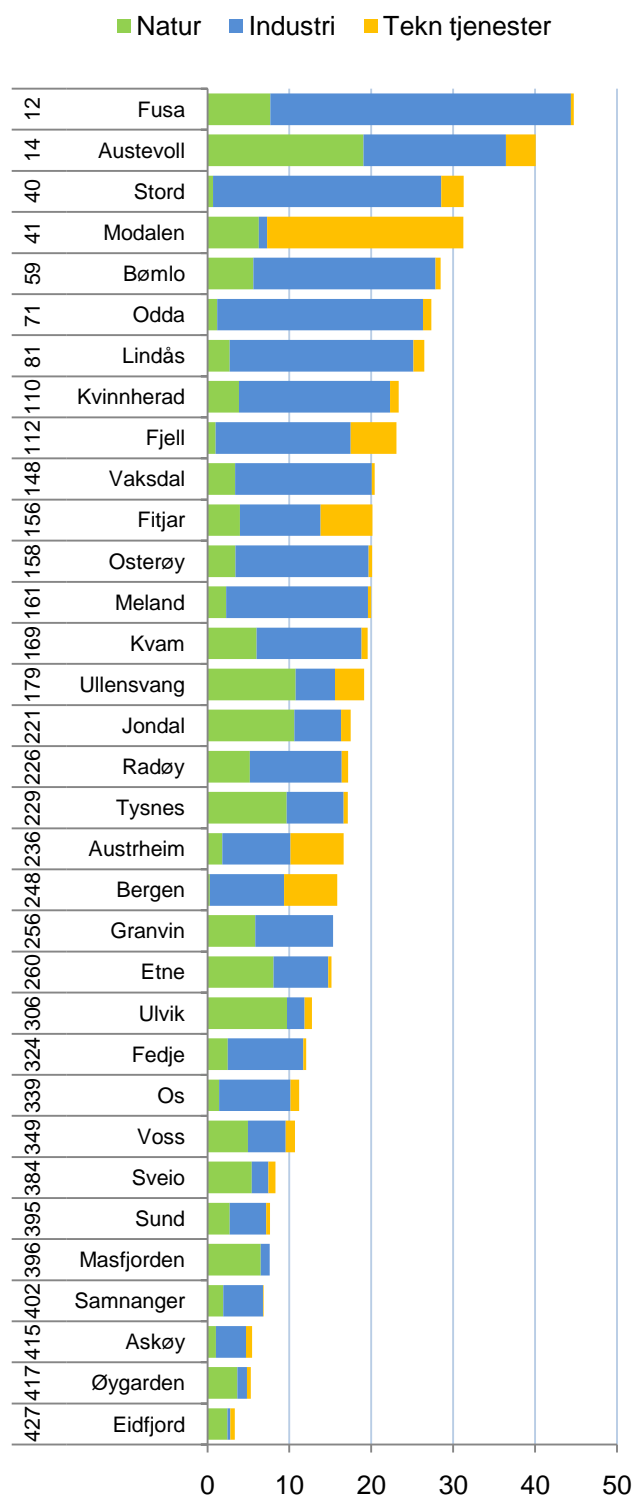
Basisnæringer i kommunene

Fusa og Austevoll er de klart mest utpregede bedriftskommunene i Hordaland. De er rangert som nummer 12 og 14 i landet med hensyn til konsentrasjon av basisnæringer.

Stord og Modalen kommer på de neste plassene. Modalen har en stor andel av sysselsettingen i teknologiske tjenester.

Bømlo, Odda og Lindås er også kommuner i Hordaland som er blant de 100 kommunene i landet med høyest andel av sysselsettingen i basisnæringene.

Askøy, Øygarden og Eidfjord har lavest andel av sysselsettingen i basisnæringene.

Figur 62: Prosentvis andel av sysselsettingen i basisnæringer i kommunene i Hordaland i 2009. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner.

4.3 Bosted

Steder kan ha mange flere innbyggere enn det er næringsgrunnlag for, dersom de er attraktive som bosted. Slike steder vil ha mange bosatte som pendler ut til andre steder. For å måle steders bostedsattraktivitet kan vi derfor bruke netto utpendling som en målestokk.

Både antall personer som pendler til en annen kommune, og andelen av de sysselsatte som pendler øker stadig. I enkelte år med nedgang i sysselsettingen har pendlingsandelen sunket litt, som i 2003 og 2009, men trenden er klart økende. I 2009 pendlet over 800 000 personer i Norge til en annen kommune, tilsvarende over 35 prosent av alle sysselsatte.

Når pendlingen øker, vil betydningen av bostedsattraktivitet bli større. Sammenhengen mellom utviklingen i antall arbeidsplasser og antall innbyggere blir tilsvarende svekket.

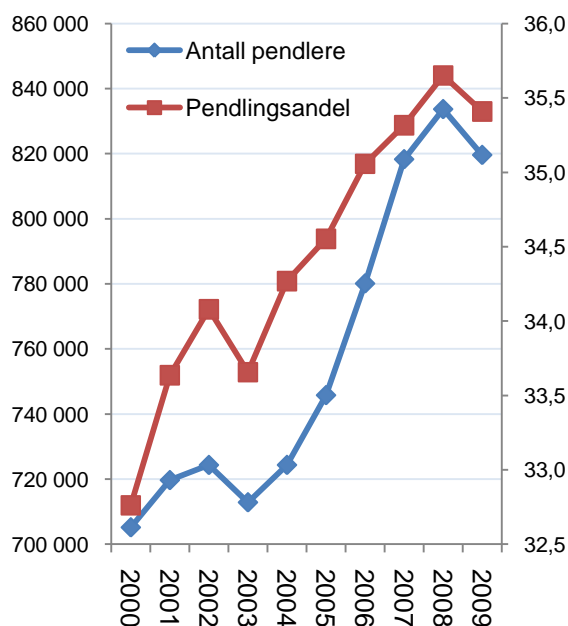
Nettopendlingen til regioner og kommuner er vist tidligere i denne rapporten, i kapittel 1.

Endring i bostedsattraktivitet

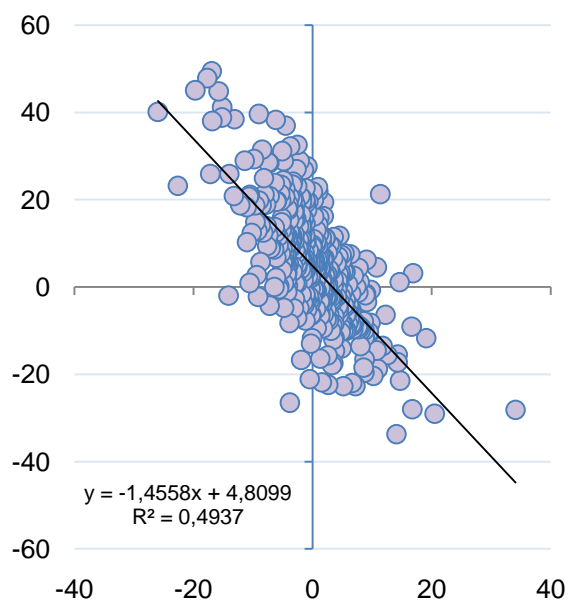
For å måle endringen i bostedsattraktiviteten vil det være nærliggende å se på endringer i netto utpendling. Kommuner som har økt netto utpendling sterk, vil da være kommuner som har fått økt attraktivitet.

Et slikt mål vil imidlertid ha en stor svakhet. Som vi viser i figur 64, er det en sterk sammenheng mellom endring i netto utpendling og nedgang i antall arbeidsplasser. Kommuner med økt utpendling er dermed først og fremst kommuner som har mistet mange arbeidsplasser.

Dermed vil ikke endring i pendling reflektere bostedsattraktivitet. For å måle endring i bostedsattraktivitet må vi derfor gå tilbake til Attraktivitetsbarometeret, som ble presentert i kapittel 3, som indikator.

Figur 63: Antall personer i Norge som pendler til en annen kommune (venstre akse) og andelen av de sysselsatte i Norge som pendler til en annen kommune (høyre akse).

Figur 64: Kommunene i Norge etter endring i netto utpendling som andel av sysselsettingen på horisontal akse, og endring i antall arbeidsplasser på vertikal akse. Perioden 2000-2009.

4.4 Profiler

Vi har nå sett på hvordan den relative størrelsen til besøksnæringer, basisnæringer og pendling varierer mellom kommuner og regioner. Dette kan vi sette sammen, for å se på hvordan de ulike stedene skiller seg fra hverandre og hvor de har sine styrker. Vi kaller dette stedenes profil.

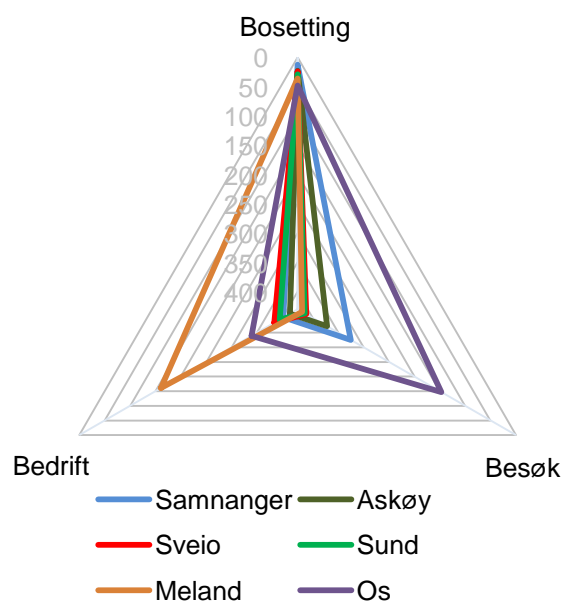
Profilen viser hvordan bosettingen i regionen eller kommunen i dag er basert på besøksnæringer, basisnæringer eller pendling. Profilen viser hvordan sysselsettingen er fordelt. I profilen vil derfor ingen regioner eller kommuner få en høy rangering på alle de tre dimensjonene. Selv om profilen viser hvordan status er i dag, er dette basert på en utviklingshistorie og et grunnlag som er lagt for lagt for tiår, eller endog hundreår siden. Gjennom tiden har befolkningen skapt og opprettholdt et leved grunnlag basert på stedets utfordringer, ressurser og fortrinn. Dette har ført fram til hvor stedet befinner seg i dag.

Bosettingskommuner

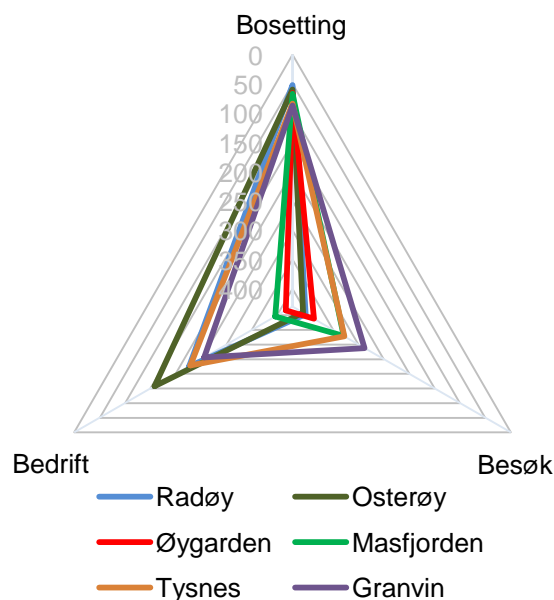
12 av kommunene i Hordaland er utpregede bosettingskommuner, ved at de er blant de 100 kommunene i landet med høyest utpendling som andel av sysselsettingen. Samnanger har aller høyest utpendling av disse kommunene, som vises i figur 65 og 66.

Kommuner som Meland og Osterøy, vist i figur 66, har samtidig over middels konsentrasjon av basisnæringer. Os har over middels konsentrasjon av besøksnæringer.

For at en kommune skal bli en bostedskommune, er det nødvendig å ha et arbeidsmarked å pendle til i nærheten. Større byer har ofte en del utpregede bostedskommuner rundt seg. De fleste av bostedskommunene i Hordaland har mange pendlere til Bergen. Sveio sogner nok til Haugesund, mens Tysnes har mest pendling til Stord.

Figur 65: Profil for de mest utpregede bosettingskommunene i Hordaland i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

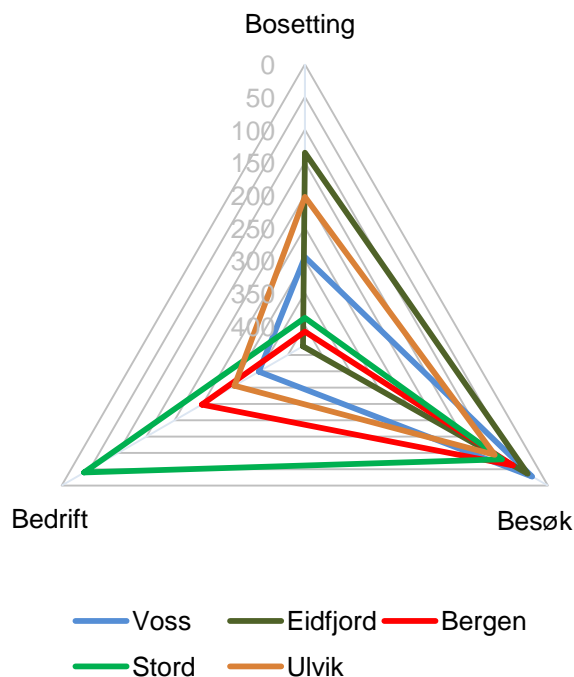

Figur 66: Profil for dem nest mest utpregede bostedskommunene i Hordaland i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Besøkskommuner

Hordaland har fem besøkskommuner. I figur 67 har vi vist de fem som er rangert under 100 for besøksnæringer av de 430 kommunene.

Voss har den høyeste konsentrasjonen av besøksnæringer av alle kommunene. Kommuner som Eidfjord og Ulvik har også mye pendling ut av kommunen. Stord er også en utpreget bedriftskommune.

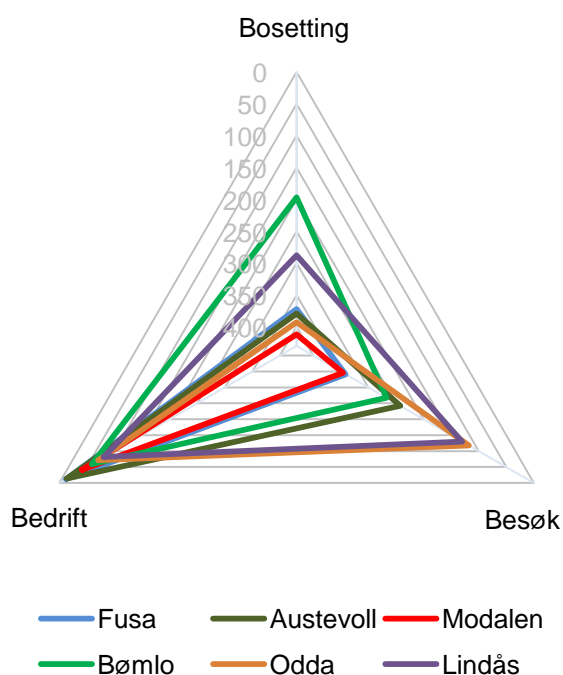
Figur 67: Profil for de mest utpregede besøkskommunene i Hordaland i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Bedriftskommuner

Hordaland har seks utpregede bedriftskommuner.

Fusa, Austevoll og Modalen er rendyrkede bedriftskommuner, mens Bømlo delvis er en bostedskommune, og Odda og Lindås også er besøkskommuner.

I tabell 1, vist som sluttnote^v, viser vi alle rangeringsnummerne til kommunene i Hordaland for de tre attraktivitetsdimensjonene.

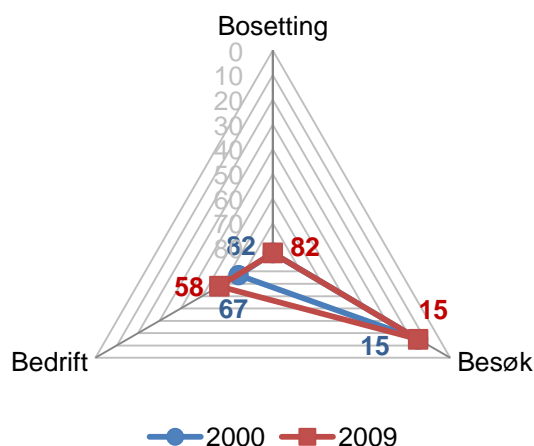
Figur 68: Profil for de mest utpregede bedriftskommunene i Hordaland i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Bergen og Askøy

Bergen og Askøy er en besøksregion. Konsentrasjonen av besøksnæringer er den 15. høyeste av de 83 regionene i landet i 2009. Denne plasseringen var den samme i 2000. Utviklingen i besøksnæringene i Bergen og Askøy har dermed vært omtrent lik utviklingen i andre regioner.

Bergen og Askøy er i liten grad basert på bosetting som pendler til andre regioner. Tvert i mot er det en region som i høy grad sysselsetter bosetting i omkringliggende regioner. Det er bare Oslo som har høyere netto innpendling.

Bergen og Askøy har relativt liten konsentrasjon av basisnæringer. Utviklingen i basisnæringene har imidlertid vært god, og langt bedre enn landsgjennomsnittet. Dermed har rangeringen når det gjelder konsentrasjon av basisnæringer gått fra 67. til 58. plass. Det er høy vekst i teknologiske tjenester som er årsaken til det.

Figur 69: Profilen til Bergen og Askøy i 2000 og 2009. Tallene viser rangering blant landets 83 regioner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

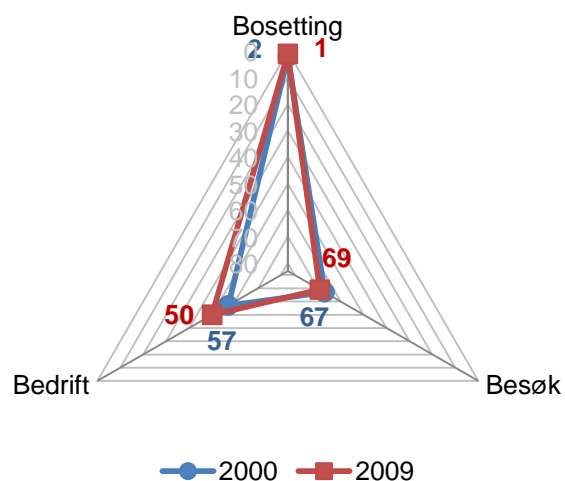
Bjørnefjorden

Bjørnefjorden er en av de mest utpregede bostedsregionene i landet.

Regionene var nummer to med hensyn til netto utpendling i 2000, men er nummer én i 2009.

Rangeringen som bedriftsregion har gått opp fra 57. til 50. plass. Det er først og fremst Fusa som har hatt vekst i basisnæringene i perioden.

Bjørnefjorden har gått litt ned på rangeringen for besøk, fra 67. til 69. plass.

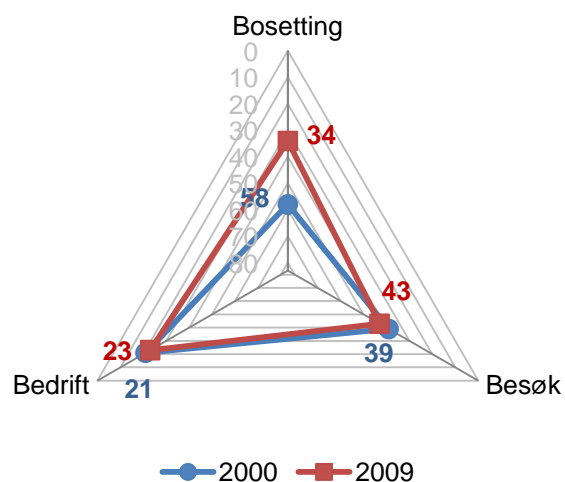

Figur 70: Profilen til Bjørnefjorden i 2000 og 2009. Tallene viser rangering blant landets 83 regioner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Hardanger

Hardanger er høyest rangert langs bedriftsaksen, hvor regionen er rangert som nummer 23. Hardanger har falt to plasseringer på bedriftsaksen fra 2000 til 2009. Samtidig har Hardanger falt fire plasser på besøksaksen, fra nummer 39 til nummer 43.

Dermed har Hardanger tapt mange arbeidsplasser, som delvis er kompensert gjennom at antallet som pendler ut av regionen har økt. I 2000 var Hardanger rangert som nummer 58 for netto utpendling, men i 2009 er rangeringsnummeret 34. Hardanger er dermed i ferd med å bevege seg i retning av å bli en bostedsregion.

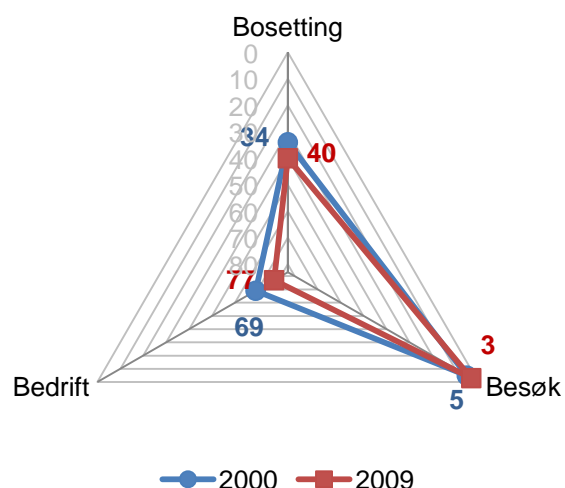
Figur 71: Profilen til Hardanger i 2000 og 2009. Tallene viser rangering blant landets 83 regioner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Voss

Voss er en utpreget besøksregion. Voss har også styrket sin posisjon som besøksregion de siste ti årene, fra å være nummer fem til å bli nummer tre av de 83 regionene i landet med hensyn til andel av sysselsettingen i besøksnæringene.

Samtidig har Voss blitt svekket som bedriftsregion og som bostedsregion.

Dermed er Voss i ferd med å rendyrke profilen som besøksregion.

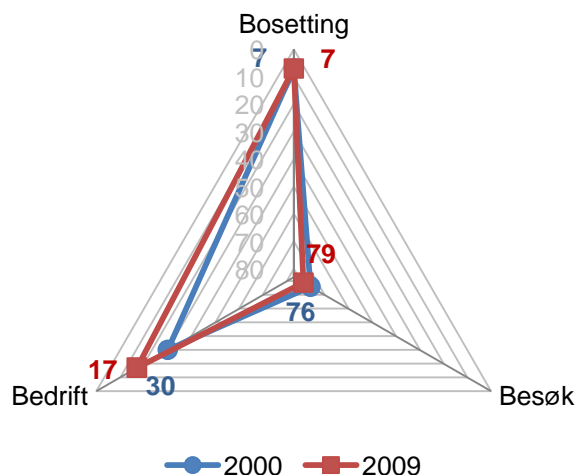
Figur 72: Profilen til Voss i 2000 og 2009. Tallene viser rangering blant landets 83 regioner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Nordhordland

Nordhordland er en utpreget bostedskommune gjennom å ha stor netto utpendling. Nordhordland er nummer sju av de 83 regionene i landet når det gjelder netto utpendling som andel av sysselsettingen. Denne plasseringen har vært uendret fra 2000 til 2009.

Samtidig har Nordhordland også forbedret sin rangering kraftig når det gjelder andelen av sysselsettingen i basisnæringene. I 2000 var Nordhordland nummer 30 langs bedriftsaksen, i 2009 er Nordhordland nummer 17. Nordhordland har dermed hatt en langt bedre utvikling i basisnæringene enn andre regioner i landet.

Nordhordland er en av regionene med minst besøksnæringer. Her har utviklingen vært negativ de siste ti årene. Det er bare fire regioner i landet med lavere andel av sysselsettingen i besøksnæringene.

Figur 73: Profilen til Nordhordland i 2000 og 2009. Tallene viser rangering blant landets 83 regioner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

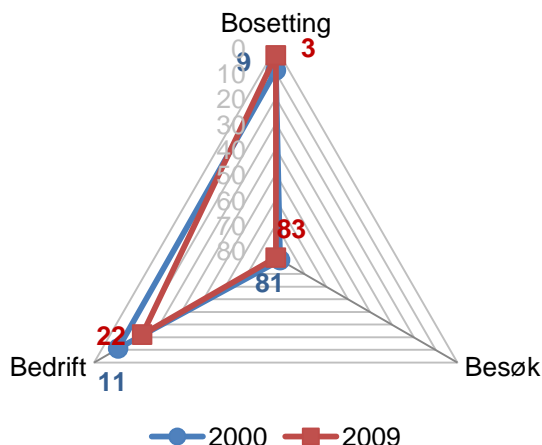
Osterfjorden

Osterfjorden var nummer 11 for konsentrasjon av basisnæringer i 2000. I 2009 har Osterfjordens rangering sunket til 22. plass.

Osterfjorden har også hatt en negativ utvikling langs besøksaksen. Fra å være regionen med tredje lavest konsentrasjon av besøksnæringer, har Osterfjorden nå blitt regionene med aller lavest konsentrasjon av alle regionene i landet.

Osterfjorden har kompensert for tapet av arbeidsplasser i basis- og besøksnæringene gjennom å øke utpendlingen. Nå har Osterfjorden tredje høyest utpendling av alle regionene i landet. I 2000 var tilsvarende rangering nummer ni.

Osterfjorden er i ferd med å rendyrke profilen som bostedregion.

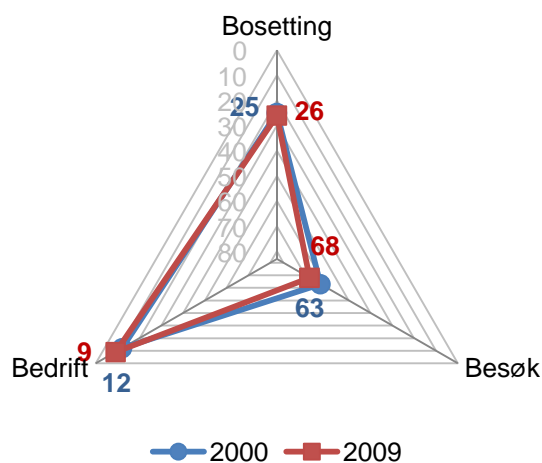
Figur 74: Profilen til Osterfjorden i 2000 og 2009. Tallene viser rangering blant landets 83 regioner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Sunnhordland

Sunnhordland er en utpreget bedriftsregion. Konsentrasjonen av basisnæringer er nummer ni av landets 83 regioner. Sunnhordland har også styrket sin posisjon som bedriftsregion ved å rykke opp fra 12. til 9. plass fra 2000 til 2009.

Samtidig har Sunnhordland hatt en svak utvikling av besøksnæringene.

Rangeringen som bosettingsregion har forandret seg lite.

Figur 75: Profilen til Sunnhordland.

Øygarden og Sotra

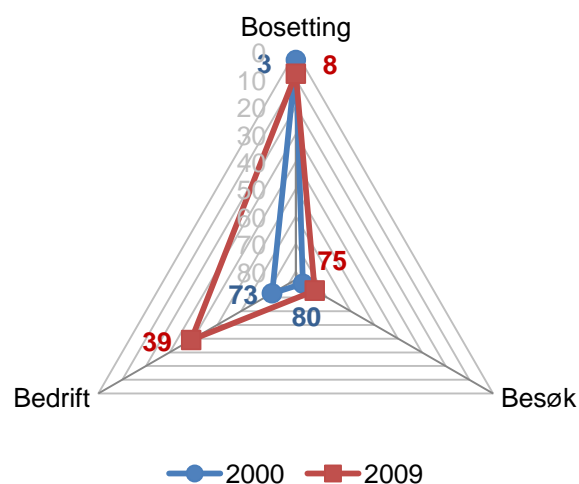
Øygarden og Sotra har hatt en usedvanlig sterk profilendring de siste ti årene.

I 2000 var Øygarden og Sotra en av de ti regionene i landet med lavest konsentrasjon av basisnæringer, som nummer 73 av 83 regioner. I 2009 har Øygarden og Sotra over middels konsentrasjon av basisnæringer, og er rangert som nummer 39 av 83 regioner.

Samtidig har regionen også rykket opp fem plasseringer når det gjelder andel sysselsetting i besøksnæringene.

Øygarden og Sotra har fremdeles mye utpendling, og er rangert som nummer åtte når det gjelder andelen av sysselsettingen som pendler ut av regionen. Rangeringen i 2000 var imidlertid nummer tre.

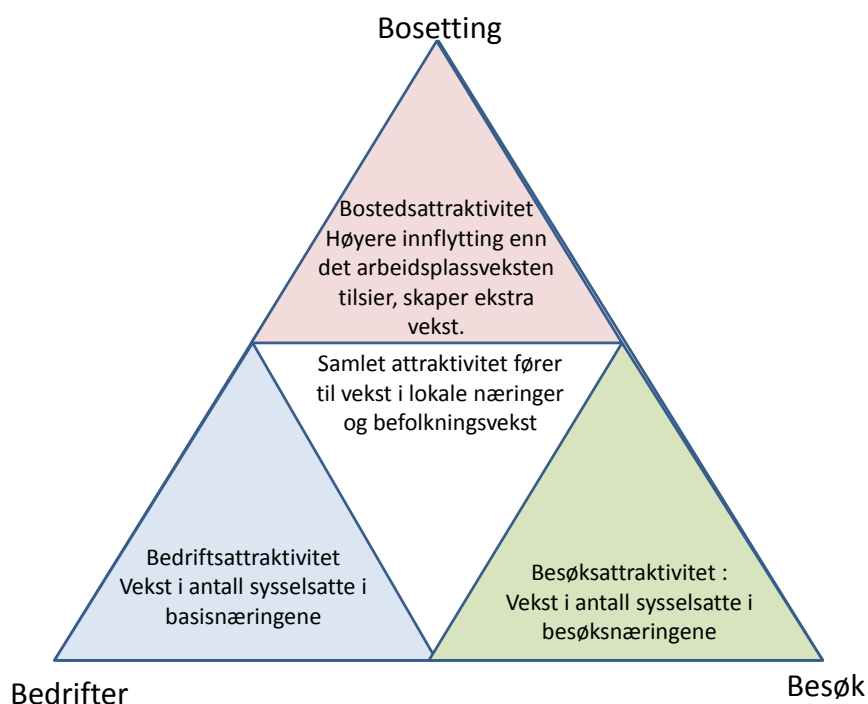
Øygarden og Sotra er i ferd med å bevege seg fra å være en rendyrket bostedsregion til en bedriftsregion.

Figur 76: Profilen til Øygarden og Sotra.

4.5 Attraktivitet og utvikling

Profilen viser status for hvor stedene befinner seg i dag. Enda mer interessant er det å se på hvordan de ulike attraktivitetsdimensjonene har bidratt til utviklingen de siste årene, og i hvilken retning stedene beveger seg. Det er endringen de siste årene som viser om stedet har vært attraktive for en eller flere av de tre dimensjonene besøk, bedrift og bosted. Steder som har vært attraktive både for bosted, besøk og bedrifter vil være de som har oppnådd høyest vekst.

Figur 77: Indikatorene for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Vi skal først se på utviklingen langs de tre aksene. I denne rapporten fokuserer vi på utviklingen de siste ti årene, fra 2000 til 2009.

Vi måler veksten i bedrifts- og besøksattraktivitet gjennom å se på endringer i sysselsettingen i basisnæringer og besøksnæringer som andel av folketallet. Endringene måles i prosentpoeng av samlet sysselsetting i begynnelsen av perioden. Dermed får vi fram hvor mye disse endringene har betydd for den samlede sysselsettingen. Ved å måle på denne måten luker vi bort vekst i besøksnæringene som skyldes befolkningsøkningen. For å måle endring i bostedsattraktivitet bruker vi attraktivitetsbarometer. Siden resultater fra Attrak-

tivitetsbarometeret er presentert i kapittel 3, blir ikke attraktivitetsbarometeret omtalt nærmere i dette kapitlet.

De tre attraktivitetsdimensjonene vil representere tre ulike retninger for regionale utviklingsstrategier. Det vil være helt forskjellige virkemidler for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Når man har kunnskap om profilen til stedene og siste års utvikling, vil dette være et verdifullt grunnlag for strategiske valg. Valget vil så være om man skal der den har sin styrke, eller om man skal satse på å utlikne sine svakheter.

Utvikling besøksattraktivitet

For å måle den siste tidens utvikling i besøksattraktivitet tar vi utgangspunkt i utviklingen i besøksnæringene i perioden 2000-2009.

Utvikling i regionene

I figur 78 ser vi hvordan regionene i Hordaland og nabofylker plasserer seg med hensyn til utviklingen i besøksnæringene. Endringen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene blir målt i prosentpoeng av sysselsettingen i 2000.

Voss har hatt vekst i aktiviteter og handel, men litt nedgang i overnatting og servering. Samlet vekst er likevel sterk, og den femte sterkeste veksten av alle regionene i landet.

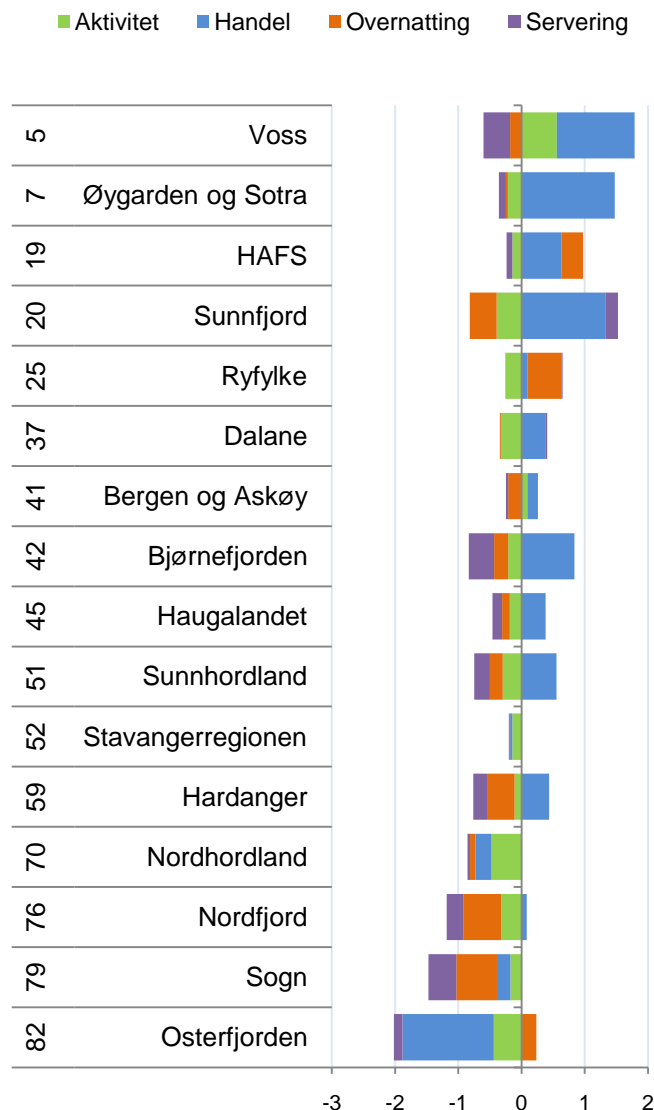
Øygarden og Sotra har også sterk vekst i besøksnæringene, og er rangert som nummer sju når det gjelder denne veksten. Veksten i besøksnæringene i Øygarden og Sotra er utelukkende i handel. Regionen har fått redusert handelslekkasjen vesentlig de ti siste årene.

Bergen og Askøy er en utpreget besøksregion, men har hatt små endringer. Utviklingen i besøksnæringene i Bergen og Askøy har dermed i stor grad vært som landsgjennomsnittet.

Bjørnefjorden har hatt sterk vekst i handel, men reduksjon i servering, overnatting og aktiviteter. I sum har det ikke vært endringer i besøksnæringene i Bjørnefjorden. Sunnhordland har hatt omtrent samme utvikling som Bjørnefjorden, men litt mindre vekst i handelen.

Hardanger har også hatt vekst i handelen, men samtidig en nedgang i overnatting og servering som har vært større. Nordhordland har hatt litt nedgang i alle kategoriene av besøksnæringer.

Osterfjorden har hatt den nest dårligste utviklingen i besøksnæringer av alle regionene de siste ti årene. Dermed har Osterfjorden gått fra å ha landets nest laveste andel besøksnæringer til landets laveste.

Figur 78: Utvikling i bidrag til sysselsettingen fra besøksnæringene fra 2000 til 2009 for regionene på Vestlandet. Rangering blant de 83 regionene er til venstre.

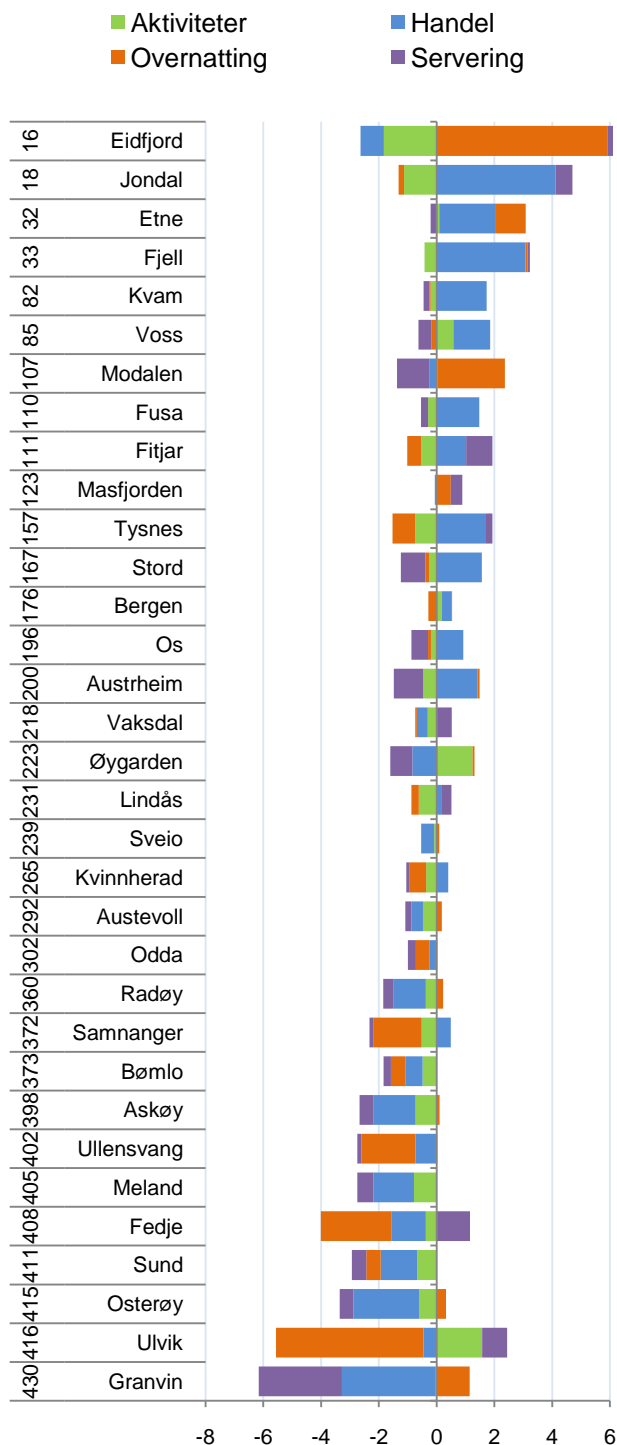
Utvikling i kommunene

Eidfjord har størst relativ vekst i besøksnæringene av alle kommunene i Hordaland. Det kommer av vekst i antall arbeidsplasser i overnatting.

Jondal, Etne, Fjell, Kvam og Voss er også kommuner med høy vekst i besøksnæringene. Alle disse kommunene er blant de 100 kommunene i landet med høyest vekst i besøksnæringene fra 2000 til 2009. Det er først og fremst vekst i handelen som har bidratt positivt for disse kommunene.

Granvin har den største nedgangen i besøksnæringene av alle kommunene. Det er registrert en nesten usannsynlig stor nedgang i servering i Granvin, og en sterk nedgang i handelen.

Ulvik er også en kommune som har hatt negativ utvikling i besøksnæringene, grunnet stor nedgang i overnatting.

Figur 79: Utvikling i bidrag til sysselsettingen fra besøksnæringene fra 2000 til 2009 i kommunene i Hordaland. Rangering blant 430 kommuner til venstre.

Utvikling bedriftsattraktivitet

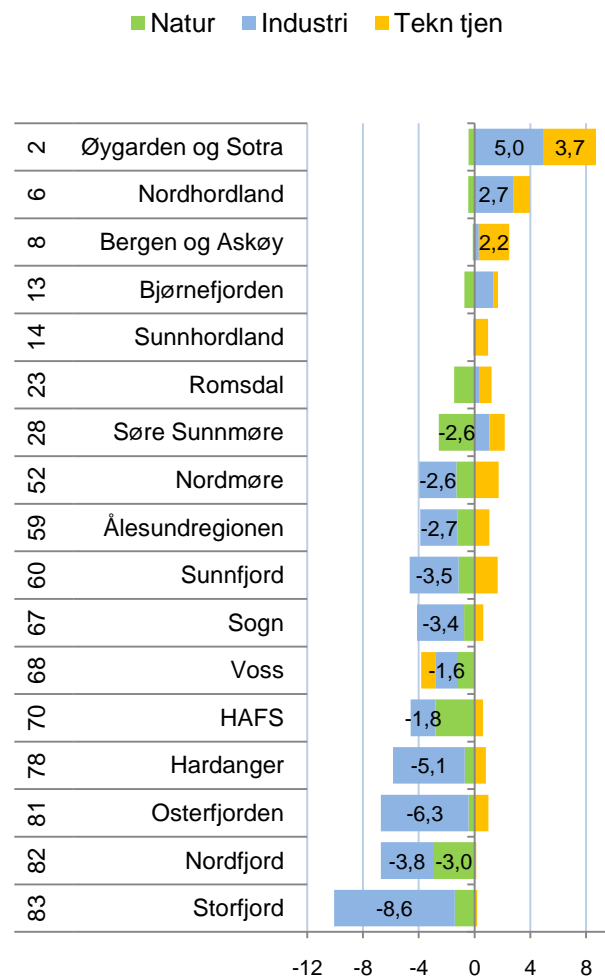
For å måle utvikling i bedriftsattraktivitet tar vi utgangspunkt i utvikling i basishandlingene i perioden 2000-2009. Siden basishandlingene per definisjon er næringer som produserer varer og tjenester som kan selges ut av regionen, er det ikke noe fratrukk for salg til egne innbyggere, slik som vi gjorde for besøksnæringer.

Utvikling i regionene

Det er spesielt tre regioner i Hordaland som har hatt sterk vekst i basishandlingene. Det er Øygarden og Sotra, Nordhordland og Bergen og Askøy. Øygarden og Sotra er nummer to av alle regionene når det gjelder vekst i basishandlingene fra 2000 til 2009, mens Nordhordland er nummer seks og Bergen og Askøy nummer åtte.

Bjørnefjorden og Sunnhordland har hatt såvidt litt vekst i basishandlingene. Det er likevel langt bedre enn for de fleste regionene. Flertallet av regionene har nemlig hatt nedgang i basishandlingene fra 2000 til 2009. Bjørnefjorden og Sunnhordland er dermed nummer 13 og 14 av de 83 regionene i landet når det gjelder utviklingen i basishandlingene.

Voss, Hardanger og Osterfjorden har hatt ganske sterk nedgang i basishandlingene i sine regioner. Hardanger og Osterfjorden er blant de ti regionene i landet med størst nedgang i basishandlingene etter 2000.

Figur 80: Utvikling i bidrag til sysselsettingen fra basishandlingene fra 2000 til 2009 for regionene på Vestlandet. Rangering blant de 83 regionene er vist til venstre.

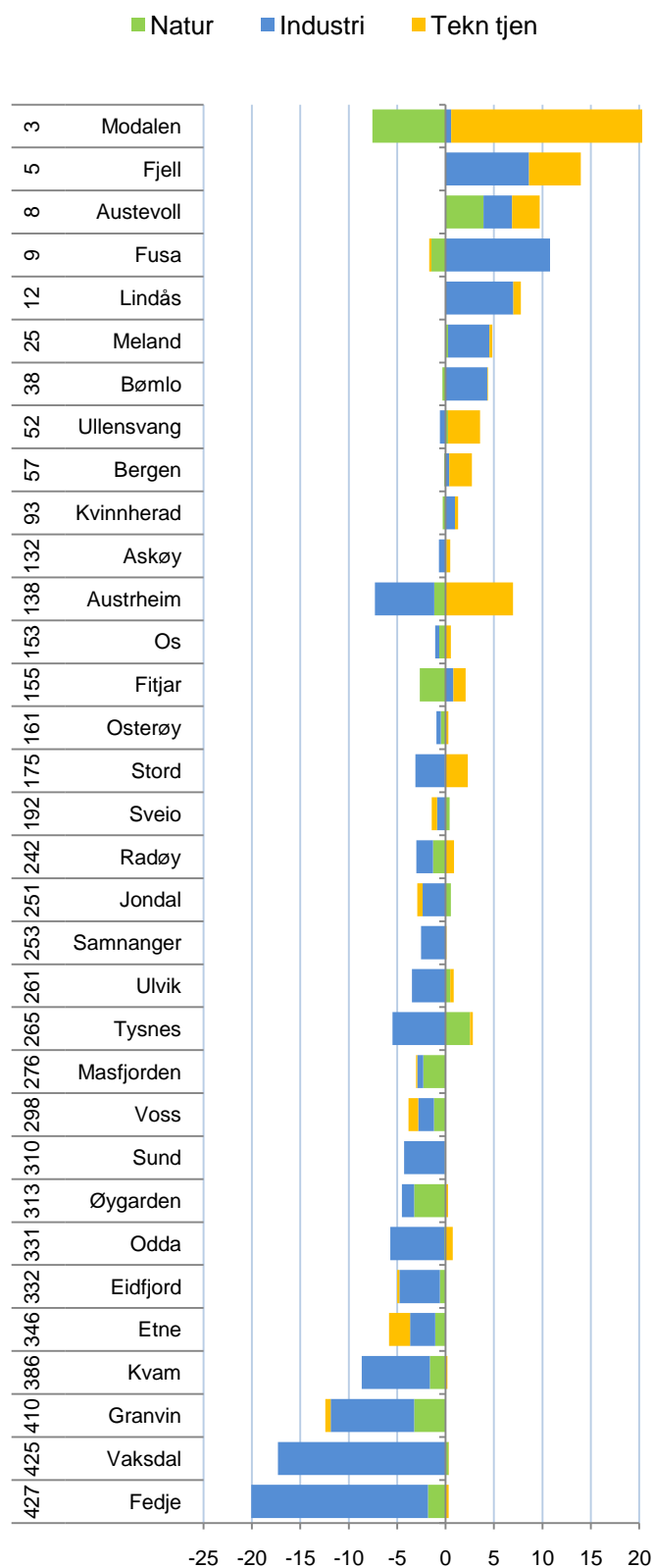
Utvikling i kommunene

Modalen har høyest vekst i basisnæringene av alle kommunene i Hordaland, og har også tredje høyest vekst i basisnæringene på landsbasis. To IT-selskaper i Modalen har hatt en god utvikling de siste årene, og det gjør store utslag i en kommune med 350 innbyggere.

Fjell, Austevoll og Fusa har også så sterk vekst i sine basisnæringer at de er inne blant de ti kommunene i landet med høyest vekst i basisnæringene.

Bergen har også hatt vekst i basisnæringene, først og fremst på grunn av sterk vekst i teknologiske tjenester.

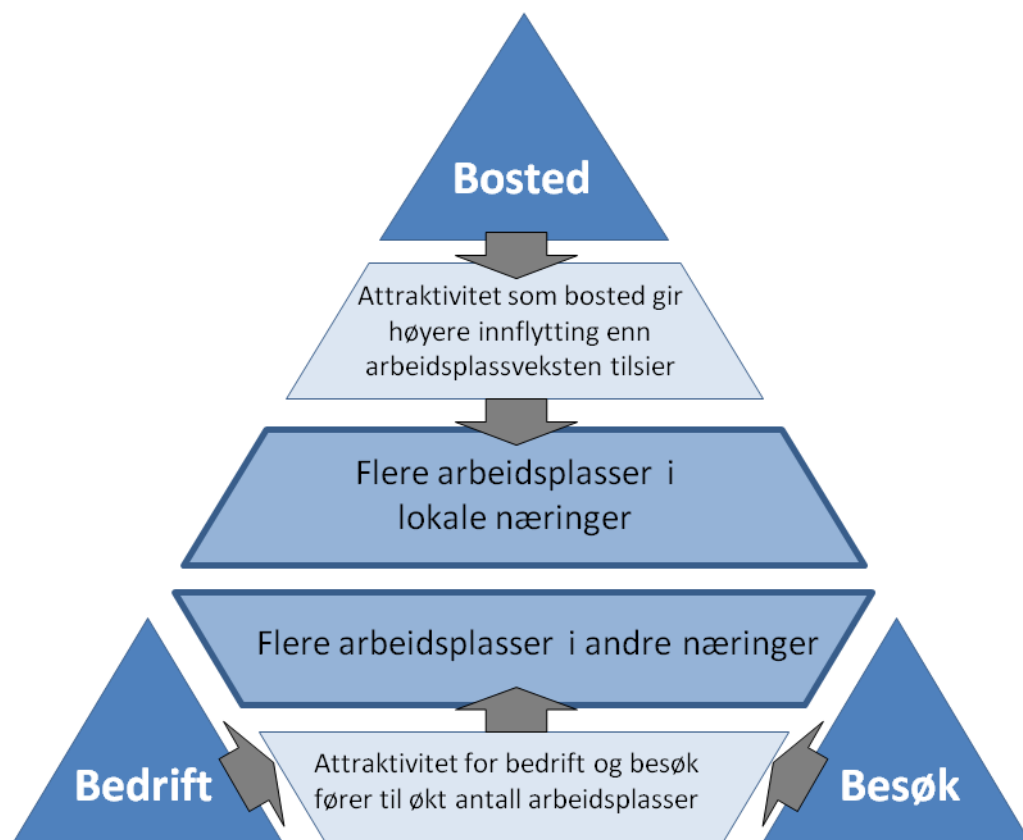
Noen kommuner har hatt sterk nedgang. Fedje og Vaksdal har hatt en nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringene tilsvarende mellom 15 og 20 prosent av samlet sysselsetting siden 2000. De er begge med blant de ti kommunene med størst nedgang i landet.

Figur 81: Utvikling i bidrag til sysselsettingen fra basisnæringene fra 2000 til 2009 for kommunene i Hordaland. Rangering blant 430 kommuner til venstre.

4.6 Samlet attraktivitet

Det siste vi skal gjøre er å sette de tre attraktivitetsdimensjonene sammen for å se på den samlede attraktiviteten til et sted. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at de tre attraktivitetsdimensjonene til sammen skal forklare et steds utvikling. Det er summen av steders attraktivitet for bedrifter, besøk og bosetting som vil kunne forklare vekst eller nedgang. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell som kan forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre steder har nedgang.

Figur 82: Samlet attraktivitet.

Bedrifts- og besøksdimensjonen påvirker arbeidsplassutviklingen. Steder med høy attraktivitet for bedrifter og besøkende vil få vekst i antall arbeidsplasser i disse næringene. Denne veksten gir positive stimulanser til andre næringer og bransjer, som ulike tjenester, transport og liknende

Steder med høy bostedsattraktivitet får høyere innflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsa. Dette øker befolkningsgrunnlaget og fører til vekst i lokale arbeidsplasser, som kommunale

tjenester, bygg og anlegg, handel for egen befolkning og så videre. Høy bostedsattraktivitet gir seg også utslag i en yngre befolkning som vil gi bedre fødselsbalanse de neste årene.

De tre attraktivitetsdimensjonene bidrar på hver sin måte til veksten på et sted. Steder som har høy attraktivitet for alle de tre dimensjonene vil oppnå vekst.

I resten av dette kapitlet vil vi sette de tre attraktivitetsdimensjonene sammen, for å få et mål på samlet attraktivitet.

4.7 Samlet attraktivitet for fylkene

Fylkenes samlede attraktivitet, og hvordan de tre dimensjonene har bidratt til denne er vist i figur 83.

Akershus er det fylket som har høyest samlet attraktivitet av alle fylkene, mens Finnmark har lavest samlet attraktivitet. Akershus er ikke best på noen av enkeltindikatorene, men skårer positivt på alle tre.

Det er bare fem fylker som har fått vekstimpulser fra basisnæringene. Foruten Akershus er dette Sør-Trøndelag, Hordaland, Vest-Agder og Rogaland. Sogn og Fjordane, Telemark og Østfold har den mest negative utviklingen i basisnæringene, men Østfold kommer likevel samlet ut på andreplass på grunn av høyest bostedsattraktivitet.

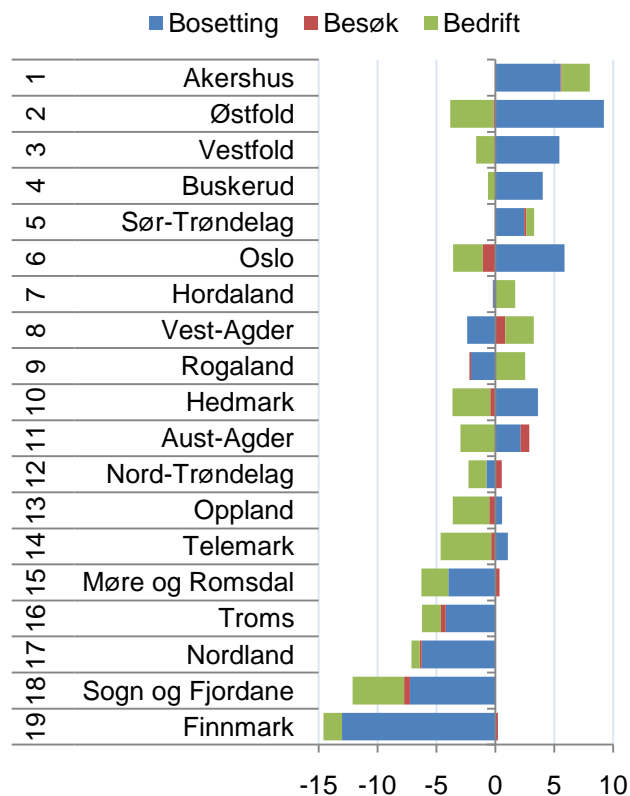
Østlandsfylkene vinner mye på høy bostedsattraktivitet, mens Nord-Norge og Sogn og Fjordane taper mye.

Besøksattraktivitet betyr tilsynelatende mindre for fylkenes utvikling. Her er Agderfylkene vinnere, mens Oslo taper.

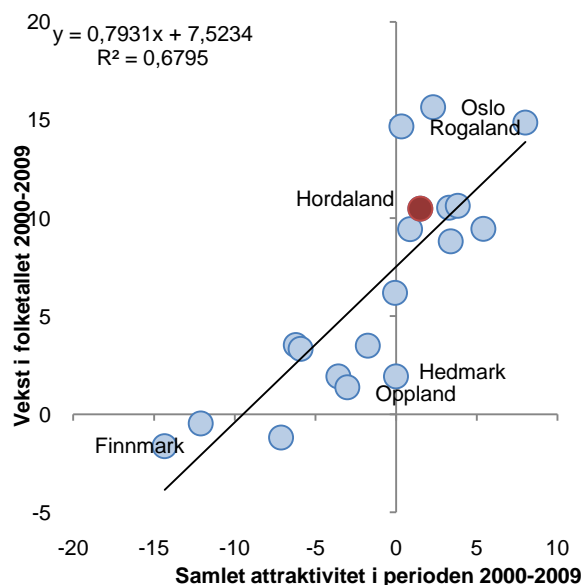
Samlet attraktivitet og befolkningsvekst

Sammenhengen mellom samlet attraktivitet og fylkenes befolkningsutvikling de siste ti årene er vist i figur 84. Utviklingen i samlet attraktivitet forklarer nesten 68 prosent av variasjonen mellom fylkenes befolkningsvekst.

Oslo og Rogaland har en høyere vekst enn forventet. De har hatt høy vekst i bransjer som verken er basis- eller besøksnæringer. De største byene har generelt en tendens til å få høyere vekst enn attraktiviteten tilsier, det å være stor ser ut til å generere vekst i seg selv.

Figur 83: Samlet attraktivitet for fylkene i perioden 2000-2009. Til venstre viser fylkenes rangering for samlet attraktivitet.

Figur 84: Sammenhengen mellom samlet attraktivitet som vist i figur 83 og befolkningsvekst for perioden 2000-2009.

4.8 Samlet attraktivitet for regionene

Når vi ser på endringer, vil en region kunne skåre høyt på alle de tre dimensjonene. Slike regioner vil få svært sterk vekst. Det er imidlertid bare noen få regioner i landet som har fått positivt bidrag fra alle de tre attraktivitetsdimensjonene samtidig de siste ti årene. Det er Øvre Romerike, Bjørnefjorden og Trondheimsregionen, som også er helt i toppen når det gjelder befolkningsvekst.

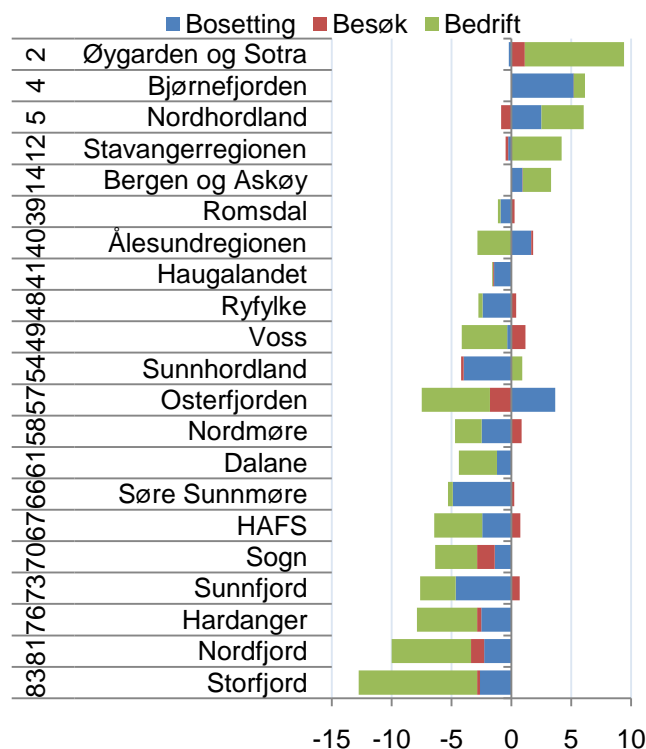
Vi kan se på vekstimpulsene fra de tre attraktivitetsdimensjonene samlet for regionene på Vestlandet i figur 85.

Hordaland har tre av de ti regionene i landet med høyest samlet attraktivitet. Øygarden og Sotra er nummer to i landet, først og fremst på grunn av høy bedriftsattraktivitet. Bjørnefjorden er nummer fire på grunn av sin høye bostedsattraktivitet. Nordhordland har høy bedrifts- og bostedsattraktivitet og er nummer fem. Bergen og Askøy er også attraktiv på en 14. plass. Voss, Sunnhordland og Osterfjorden har hatt litt undre middels samlet attraktivitet. Hardanger har vært lite attraktiv langs alle de tre dimensjonene, og er dermed blant de ti regionene med lavest samlet attraktivitet.

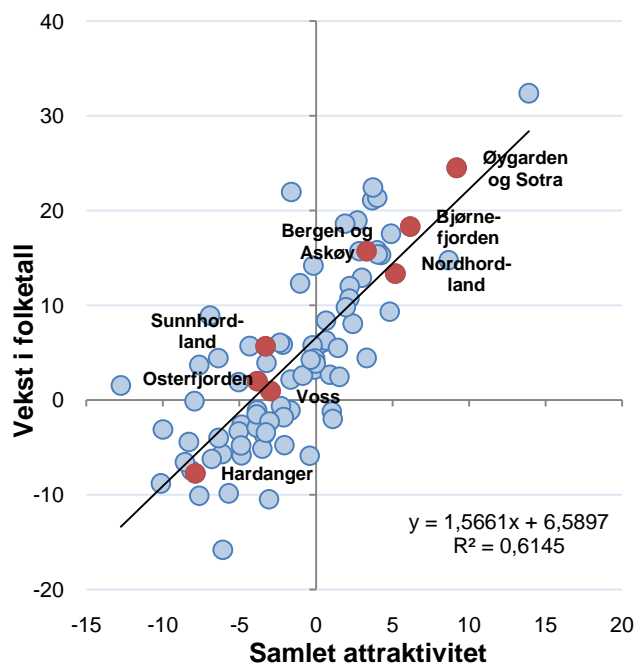
De samlede vekstimpulsene fra de tre attraktivitetsdimensjonene forklarer nesten 62 prosent av variasjonen i befolkningsveksten i regionene. Store, folkerike regioner har en tendens til å få høyere vekst enn forventet, som forklarer noen av de 38 prosentene som modellen ikke forklarer.

Regionene i Hordaland har i stor grad hatt en folketallsutvikling i tråd med samlet attraktivitet de siste ti årene. Øygarden og Sotra har høyest attraktivitet og høyest befolkningsvekst. Hardanger har lavest samlet attraktivitet og samtidig lavest folketallsvekst.

Vi kan se at Bergen og Askøy har noe bedre befolkningsvekst enn samlet attraktivitet tilsier. Det er typisk for byregioner.

Figur 85: Samlet attraktivitet for regionene på Vestlandet i perioden 2000-2009. Rangering for samlet attraktivitet blant de 83 regionene til venstre.

Figur 86: Sammenhengen mellom samlet attraktivitet og vekst i folketallet i regionene for perioden 2000-2009.

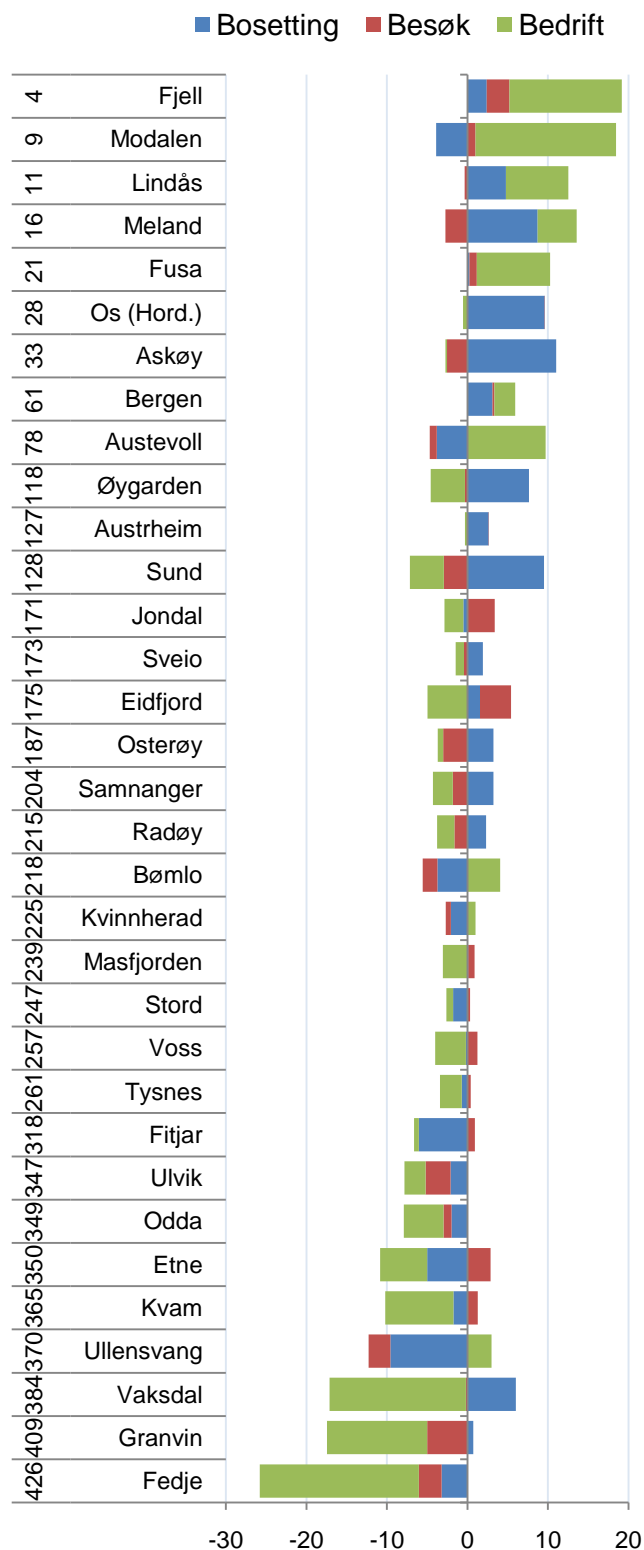
4.9 Samlet attraktivitet i kommunene

Fjell, Modalen, Lindås, Meland og Fusa har høyest samlet attraktivitet av kommunene i Hordaland. Alle disse kommunene har hatt vekst i basisnæringene de siste ti årene i en periode der de fleste kommunene har hatt nedgang.

Kommuner som Os og Askøy har også vært attraktive, men først og fremst som bosteder.

Bergen kommer ut som nummer 61 av de 430 kommunene i landet for samlet attraktivitet, på grunn av vekst i basisnæringer og bostedsattraktivitet. Det betyr mye for de omkringliggende kommunene at Bergen har vekst i basisnæringene. Det skaper muligheter for disse kommunene å vokse gjennom bostedsattraktivitet, ettersom arbeidsplassene finnes i Bergen.

Fedje, Granvin og Vaksdal har lavest samlet attraktivitet av kommunene i Hordaland. Det er nedgang i basisnæringene som trekker disse kommunene ned.

Figur 87: Samlet attraktivitet i kommunene i Hordaland i perioden 2000-2009. Nasjonal rangering helt til venstre.

ⁱ Alle tallene som er brukt i kapitlet om befolkning og arbeidsplasser er hentet fra SSB, enten fra statistikkbanken på internett, eller fra spesialkjøringer som Telemarksforskning har fått utført av SSB.

ⁱⁱ Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarksforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

ⁱⁱⁱI figuren har vi beregnet hvor stor etableringsfrekvens fylkene ville hatt, dersom de hadde hatt gjennomsnittlig etableringsfrekvens i alle bransjer, og lagt dette ut på den horisontale akse. På den vertikale akse er det den faktiske etableringsfrekvensen. Den oppmerksomme leser vil kanskje se at regresjonslinjen ikke er lagt med beste tilpasning, men at den er tvunget gjennom origo. Det kommer av at en rett fram regresjon ville ha gitt en betaverdi på over 1,4. Dette kommer igjen av at det er en sterk sammenheng mellom bransjestruktur og befolkningsvekst; fylkene som har en positiv bransjestruktur har også sterk befolkningsvekst. En urban bransjestruktur gir høy etableringsfrekvens, og befolkningsveksten i urbane områder stimulerer til nyetablering.

^{iv} Etableringsindeksen er dessverre bare delvis reproduisert tilbake til 2000. Vi har regionenes rangeringsnumre for etableringsfrekvens og vekst i antall foretak, men bare bransjejustert etableringsfrekvens fra 2007.

^vKommunenes rangering med hensyn til de tre attraktivitetstypene:

	Bosetting	Besøk	Bedrift
Samnanger	13	325	402
Askøy	23	372	415
Sveio	24	413	384
Sund	29	416	395
Meland	36	421	161
Os	48	147	339
Radøy	52	404	226
Osterøy	60	409	158
Øygarden	66	388	417
Masfjorden	67	329	396
Tysnes	84	328	229
Granvin	87	288	256
Voss	295	28	349
Eidfjord	135	36	427
Bergen	409	62	248
Stord	388	81	40
Ulvik	203	94	306
Fusa	372	341	12
Austevoll	379	242	14
Modalen	412	346	41
Bømlo	197	267	59
Odda	393	118	71
Lindås	288	130	81
Kvinnherad	266	185	110
Fjell	217	158	112
Vaksdal	131	375	148
Fitjar	120	275	156
Kvam	272	108	169
Ullensvang	138	171	179
Jondal	209	119	221
Austrheim	130	220	236
Etne	144	127	260
Fedje	269	393	324